30429. Перед Конф.

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Ю. Кміт: Шалений — М. Бараболяк: Шляхом юнаків — А. Вартовий: *** — П. Північний: Покута — Сава Крилач: З книги гордих мрій — Р. М-кий: Авторітет, Відвічальність, Свобода в життю нації — А. Вартовий: У вирій — Др. К. Чехович: Католицька фільософія — І. Аненко: Безпритульні діти на Радянщині — Л. Нигрицький: З видавничого руху — Літературні записки — Бібліографія.

СЕРПЕНЬ — ЖОВТЕНЬ

9 РІЧНИК 1929 8—10 ЧИСЛО

Від Редакції

З цим числом в-тво „ПОСТУП“ переходить на власність Католицької Акції. Як і до тепер так і надальше „ПОСТУП“ служитиме чистій католицькій ідеольоґії, порушуючи при тому питання нашого державницько-суспільного оформлення.

В звязку з цим зайшли деякі зміни в складі редакційного комітету й це число нашого журналу виходить з деяким опізненням, за що просимо вибачення в наших читачів.

Редакцію вестимуть І. Гладилович, А. гр. Монтрезор, О. Мох, П. Шостаківський при співучасти відпоручника Львівського Ординаріяту о. Др. О. Стасюка.

Начальний редактор Др. Гр. Лужницький.

.....

Від Адміністрації

Перенесення до иншої друкарні й неплачення передплат спричинили опізнення сього числа та те, що чергове число, появиться мабуть також у подвійному обємі. Головною причиною тих спізнень є легковажне ставлення передплатників до грошевих зобовязань супроти свого журналу.

Коли отже всі ті пізноплатники поправляться, то й вигляд журналу поправиться; хтож мимо упімнень не надішле свого довгу, хоч журнал досі принимав, того адміністрація буде приневолена хіба заскаржити. А може не треба буде аж за таке братися?

З оцим числом висилаємо чеки П. Щ. ч. 408.908 і просимо всіх, хто що винен негайно вплатити належність на се конто.

З оцим числом усі письма треба адресувати на нову адресу:

„П О С Т У П“ — ЛЬВІВ, ул, СИКСТУСЬКА 39а.

30429.

ЮРІЙ КМІТ

Шалений

За вікном загавкали собаки. Дорогою шкандибає „шалений“ Степан Верещак, одинокий син засібних селян, з відкритою, розчіхраною головою, перевісивши через плечі чудернацькі бесаги. Був це доволі помітний клунок з мішочків, мішків, ріжного „лаша“, в які покладено всякого каміння. Тягар підтримував палицями.

Ходить дорогами, полями, луками; вистоює понад рікою, спиняється на шпилі, припочиває, іноді спрямовує в ліс, де поставлений камяний хрест на полянці, обсаджений чотирма яворами. Наблизившися до цього місця, прикладає руки до отяжілих очей, мовби надто вважливо визивав кого, потім розмахує ними, щоб його накази сповнялися швидко. „Де ви заподіли коня вороного? Тут надїйде воська много. Випроваджайте, вмить сідлайте й циганика здогоняйте. Він мою жону має й сетно ї забиває“.

Впялив мутний зір у далекий простір.

Тихо. Глибоке мовчання.

„Спали, спали — раювали. Ха-ха-ха! Гей, гей, зчервонили поле... Доле моя, доле!“

Майнули грізні сцени в його уяві.

Напрасно починає дико кричати: „Там на полі жито, жито, а до нього входи скрито, скрито. Ту си в житі гніздо звили і солодкий напій пили — мене ни просили“.

Обходить навкруги хрест і сміється, потім пристає та надслухує, морщить чоло, насуплює брови, тупає ногами, відвертається й мандрує знову на поля, дороги.

* * *

Близь смерекового ліса, що тягнеться далеко рівною стіною, стоїть гарне господарське забудування. Тут так достатно, що хто гляне тільки, зараз подумає собі: „Грубий“ господар, тобто добрий маєтник, дає „лад і обряд“ усьому. Про його говорили: Вибери богачові очі, а він дивиться плечима... На цьому „околі“ складалося все як найкраще. Збіжжа вистачало з нового до нового, ще й сходило продати, щоби „дакий грайцарь зїбрати“, скотята велися, по три, чотири пари волів з полонини вертали й ярмарок у „Літовищох“ прикрашали, в коморі „вистрихувані“ скрині полотен, обвішані жердки кожухами, спідницями, сердаками, лейбичатами, килимами й іншими, повні станви й гелетята капусти, зерна, бриндзі, сира, а в хижі „чистейко, теплейко й привітнейко“.

Батьки Степана проводили свій час у щасті, „милости“, вдоволенні, „злагоді“, тихо, спокійно. Виділося, що він своєю силою, поважністю, своїм шумом прогоняв усе, що моглоб сколотити гармонійні переживання. Одинак виростав здоровий, статний, вродливий. Та з його літами наближувалася в пороги дому жура скрито, непомітно. Ставав задумчивіший, надто поважний і серіозний на свій вік. Не входив у товариство ровесників, не відвідував

коршмів, не вистоював на торгах і ярмарках. У простовільному часі блукав по лісах, спинався по небезпечних дебрях і верхах, проскакував по ярах і потоках, протискався крізь темні гущави, проходив повагом біля багатолітніх велитнів, приглядався інтересно чудам, що творилися там, прислухувався громадним акордам, містернім подувам, ніжним леготам, не минав, не пропускав грізних, суворих, жорстоких, острашніх зяв, торочив міркування, розсновував рефлєксії за своїми слідами; вистоював по полях і пестив серце всім тим, що туди зринало й виростало, сповняв уяву прегарними образками, величніми сценами, захоплюючими сторінками.

Батьки бажали визвати його з цеї призадуми, що наводила на них стріжоження й збентеження; хотіли розвіяти мелянхолійні настрої, що „насновувалися й находили на нього, ги на пустинника...“ — „Гідна, слухняна дітина, оби го з Богойком д людім притулити й файнов товаришков обдарити“. „Внималися“ вказувати йому на свої й сторонські дівчата, але обережно змальовували гарні прикмети, добру вдачу, „щиру душу“, впорядковані домашні й господарські речі в цих, яких мали на примітті. Така розмова проводилася в певних відступах часу, головно тоді, коли завважували придатне розположення в свойого сина. Він одначе не втручувався до цих балачок. Його думки літали по неозначених, нездетермінованих місцях у тому напрямі, не зупинялися довго при жадній віддаництці.

* * *

Одного спекотливого дня перед Купалом проходила лісом, що тягнувся від господарства Верещака, Ева Скільська, незвичайно гарна дівчина. Чорне волосся, як кручі крила, в двох довженних косах вилискувалося при соняшніх промінняхчарівними блисками; сині, глибокі очі кидали щось непереможно могутнього, що змушувало всіх піддатися її забаганкам, її волі. Виділося, що з її споглянень пролітав громовий наказ: Проступайся або западайся! Не було ратунку — треба складати зброю. Вона свідома цього надміру своєї сили.

Гралася в піжмурки з життям і небезпеками. Як примховато заховувалася супроти почувань цих, з якими зійшлася! Залицяно, кокетно розсипала чари своєї вроди, а коли вже на добре зайнялися вогні пристрастів, тоді з цинічним реготом відтручувала від себе вибрану офіру.

Неодному напакостила, неодного соромом укрила, неодному сон прогнала, життя огірчила. В такій роботі знаходила вдоволення і втіху. „Никого ни чкодую, всякому брехні насную...“ Одначе це справування не відстрашувало нікого; один наввипередки одного намагався допняти свого; падав, зривався, забігав, кляв, гартувався, а „з висока штовхнений, дрилений, швидко з єнчов наперекір вінчався, хоть потім тяжейко загублявся“. Вона приговорює: „Гадав глупий дітвачок, що я кимачок. Али вибравси: Ходила на грайках з рук до рук, а стояла в куті, як друк“; іншому пришпилила: „Пішов обутись, а сліди босі“; другого попрощала: „Добраніч, пане Іване, з підплетеними штанами“; міцно впертому заявляла: „Я би голову розколола тобі, а ти мині! Йди, йди, закосичся з шаленов Рузьков або з німов Фрузьков. Мене з твої милости так пригріло, що аж голова болит і коло серця млоєт“.

Ева стрінула в лісі Степана. Хоч знала докладно ті місця й дороги, то зумисно затрималася, щоби силою своїх пишнот узяти його в твердий полон. Привітавшися, звідується, як далеко ще до Липівки? Спрямувала міцно свій зір у його обличча, що почало напрасно мінитися під її спогляненням. Нутро хвилювалося. Відповів і запитав тремтячим голосом, відкіля вона? „З Поломів, Скільського Миколи дівка“. Всяке слово, що падало з її уст, викликало дивні поворушення в його серці; швидко ловив їх та зберігав у собі.

Вона хотіла поглумитися з його, а тут жах промінявся в щось розкішно потрясаюче. Пливуть містерні журчання і в її єстві. Не клеїлися слова, не вязалися речення, але за це вели гарну розмову їх серця, їх очі. Ця втаєна внутрішня гутірка являлась янгольським співом, райською музикою, що сповила їх надземним упоєнням та кидала в солодке тремтіння.

„Впали стріли з невидної руки... Ми вже в сітях...“ Так подумали обидвоє.

Попрощалися, а Степан зібрався на відвагу й звістив ніжно, що навідається до Поломів і буде в домі її рідні. „Прийди, прийди“. Пестливо всміхаючися, віддалилася.

Довго звеніло це запрохання в його душі й стелилося запашним квітом. Стукотить серце в грудях, ударяє, бо вже почуває, що невичерпані ласки має. „Прегарна, найсолодша, над усі скарби найдорожча!“

„Горять огні у мині — зійшли сонця, засвітили й душу полонили“,

„Хтось ми крила припняв, обим ся з орлами й соколами рівняв! Збудилось, що й ни приснилось!“

“Пропав нуд!“

„Нові зорі, нові небеса, ах, така дивна всюди краса!“

„Ходить щось жилами незбагнуте, міцно витиснене й непозабуте“.

„Так велике, необняте, а воно ту в моїй середині до серця припняте“,

„Я щось на верхах, на низах, сплітав, зсиляв і тебе шукав... Підлітав, хмари продирав, мене перун ни лякав, за світляними жемчугами настигав. здоганяв. Які замки будував! Діяманти, зоряні шляхи, місяці в стіни повпинав!“

„Вітройка так дуже вмовляв, оби зза синіх морів весняним, розквітлим леготом завжди тади повівав.“

„У тобі міцніша сила, ніж смерть, ніж могила!“

„Люба хвилино! Предивна годино! Ви такої насолоди мині дали, що й меди поперевисшали... Зазулька завитала й з невиснених слів чар на ня покидала“.

„Я в тобі, ти в мині — ми обидвоє на найвижчій звершині!“

„Хто захотів би тебе відняти, мусів би сім піт у низболенім болейку конати! — Ніт, ніт, ни хочу того типир казати! Пахучі квітки по дорогах буду тобі слати!“

Ця перша зустріч спровадила переоцінку всіх цінностів. Зійшла на його рясна весна й принесла з собою нове життя. Світ прибірається в святковий стрій з дорогими нашиваннями, цінними мережаннями. Земля „закосичилася“ чудовим зіллям, буйними травами. Розвернулося широке й предовге море рож, васильків, барвінку, незабудьки, зазульок, гвоздиків і іншого квіту, про який попереду не чував і якого не видав. Пливуть пахощі й розніжнюють, розпещують прохожих та дають ілюзію приманчивого раю. Видиться йому, що ліс дослухуєтья до ударень свойого серця, до тремтінь нутра, що вітер окрилює душу і підносить цілого в соняшні простори, куди линуть оживлюючі, освічуючі, очерствлюючі течії. Перед ним фатаморгана чудової країни з пишними, добірними садами, вибагливими зільниками, з величавими будівлями, до яких ведуть гарно вбиті дороги з розлогими деревами по боках і золотими воріт-цями при входах та віздах, де царствує невимовне щастя, промінна розкіш. Шумлять ріки, бренять поточки, розходяться чарівні співи, недосяжна музика; відчиняється рай кохання. Зайнялися нові огні, блисно полумя великого, могутнього впоєння. Віднайшовся остров усіх пишнот і красот. Має враження, що в його руках золоті ключики, до райських садів, лугів і гаїв, до закопаних найдорожчих скарбів, до зачарованих замків на високих верхах.

Росли величні почування, хвилювалися всі сили душі, засівалися буйні мрії, заволочували їх золоті борони надії.

Ах, як солодке, як гарне життя в його уяві! Немає знищення, немає невмолимости й безпардонности лиха, немає горя, насилля, немає жалощів. Усе низьке, нетивке заподілося, скрилося. Бажав би вічно бути в цьому затаєному, привидному щастю. де щира молитва, щоб учинилося чудо, щоби станули незрушні мури, що не далиб приступити жадній хуртовині. По хвилині обіймає його таки ляк, що на це царство може зробити нахід „чорний ворог". Ні, не хоче думати про це, хоча щось силоміць трівожить його.

Йде повагом у мрійному розсіянні, а в вершках дерев злопотіли великі птахи. Зхвилювали ним жах, збентеження й сумнів. Відчиняються глибини життя. Висувається понура громада, що зачаюється тільки, щоби потім завдати тяжчий удар.

„Мусять сови завивати, мусять плесо потрясати".

Підвів очі в гору й почув у серці журу. — Погане сниться, примішується, колотиться, а тут чуда краси й пишноти...

* * *

Ева збудилася з важким болем голови. Дивні сни й привиди навіщували її уяву. Не вставала, але, заплющивши вії, снує міркування. Не могла з тим погодитися, що знайшлася сила, яка заломила примховаті бажання й розкудовчену її волю. Відвічна її стихія находить находить на неї й заполонює єство... Моцюється з наплива́ючими течіями... Солодкі вони, заманливі, але й бентежливі... Обличча червоніє й блідне. Що було далеке й безвиразне, стає дійсністю... Зринають нові думки й вони змушують її зупинитися в безпляновому байдикуванні... Їй ніяково в цих перемінних, незясованих холіттаннях... Хоче все повернути до попереднього стану, бо воно мучить її й замотує буйну незалежність... Починає силоміць обтрусуватися з надто великого зворушення й захоплення в першому моменті зустрічі. „Подобатися — вподобався" їй найбільше з усіх тих, з якими сходилася й гзилася. Вона дивиться на звязок з ним головно з практичного боку. „Син грубо заміжних газьдів, гідний, лагідний, складчивий, трудивий, ги дівчина соромливий, за пазуху го ховай і до рани прикладай. Барвінок у садку йому садила, піду за нього, буду ся пестила, чей бідка ни буде мнов колотити й мої голови торопити".

Мистецтвом кокетерії й залицячня та чарами своєї вроди знала тримати Степана в найвищому напруженні й одушевленні. Одначе „якісь ниякі гадки" вилітали завжди зі скритків. Інколи вдивлялась збентежено в далекі простори, „дащо міркувала, розважала, низяла, зсиляла"; напрасно хитала головою, мов би прогоняла „пусті" майбутности, й приговорювала сама до себе: „Я си дам раду, супрічне облишу позаду. Ти ня, вихре, ни лякай, ти ня, буре, ни вгинай! Ворожиля мині ворожила, що моє серце все зможе й переможе, що буде нигоже... Пливе ріка й більше ни вертає; квитут сади й листя облітає... Погуляю, поспіваю, пок в обличу квіти маю"...

* * *

Батьки „обзоринами" себе обміняли й дітей повінчали.

По шлюбі Ева горячі пестощі відбірала, а душа її холоднішала... „Я щось утратила, згубила... велику помилку зробила. За довго з серцем жартливу забавку творила — обиж вона хоть мене не вбила! Нидобре трамя позатігали, нипасївні засиляня позасиляли. Огнива ся ни сходят і день по дневи киршатся, ломлятся... Моя душа в темних глибинах бродит і тади мого духа водит"...

За чимось тужила, чогось визирала. Демонічна її натура припочивку не мала. Одначе міцно намагалася не виявляти справжнього обличча, осеред-

ньої боротьби. „Все брехнев покривай, нїчов оплітай"! Виділося, що життя йде належнім ладом і порядком...

„Ни минай, що покохаєш, що за щастя взнаєш, лино до-хиж завертай і д собі пригортай"...

Димилась гора, в середині бурилося, кипіло, повенилося, хвилювало; важке лихо саме дно краяло, виривало. Зденервовання росло до найвищих ступнів; думки збіралися, товпилися й розліталися. Німе, могильне мовчання скрито царювало...

* * *

У пятій хаті від Верещака проживав хворобливо змисловий, трицятьпятьлітній господар Микола Лисканюк.

Дивне в ньому це, що не був належно збудований, „поганенький, хирляковатий", тільки чорні, блистячі пристрастю очі мали в собі таку силу замани, якій не легко доводилося жінці опертись, коли не було виробленого, міцного угрунтування. Тож натворили вони чимало пакостів і спустошення між жіноцтвом. У спокушуванні та одурюванні жінок дійшов до майстерньої вправи.

Гнеть зміркує, чи треба довгих заходів, довшого часу й відповідно до цього приладнюється та взброюється в терпливість.

Йшли нарікання, йшли наклепи, поговори, проклони, але жінки швидко забігали в розставлені сітті, головно на танцях. „Очи, очи — бодай їх захмарило, стемнило, черваточинов укрило! Кидають заману на затрату погану. За роскоші хвилину йде кабата ціле життя до загину. Трутина, трутина — й так висока її ціна! Якого розуму ту дати, аби тоти помотаня розснувати? Таке нияке хоче над чоловіком панувати! Стоят коні на припоні... метнутся, зїрвутся — пропадут у шаленій погоні"...

Коли Ева прибула до Верещака, він зараз дав зувагу на неї. Заходив витрібованими способами, а коли не доводили до успішного кінця, покористувався фільософічними рефлєксіями, що підходили до її світогляду і вдачі. „Дащо таке востре летит, смертівно тебе поранит... Дагде в дорозі запинится — няй же твоє серце веселится.., годинку... хвилинку... На людських околах, по наших облогах раз шумит... ту дзьобат жовна, там прірва без дна... Тенго ни второпляйся... прохоплюйся полем, лісом, беріжком, возом, верхом і пішком"! Лови красноперу сойку — ни мороч свою головойку... Гуляйме, поки час, бо йде костомаха по нас"! Рецитував, а при цьому за руку брав, демонічним зором водив, стан обіймав і „щораз ближе та ближе д собі повертав". Замикалися очі, йшло забуття, тратилася свідомість... потім з острахом стрепенеться, гнеть навкруг оглянеться, щоби сліди затерти й звої облуди розпростерти...

Ева, що вже ступила на перші стрімкі ступні, продумувала, чи йти на вказуване місце? Чи вповні відокремитися від Миколи й попрохати чоловіка про підмогу та рятунок? Вона ще не опамяталася з того, що притрапилося їй.

Помандрувала й там у лісових шумах себе віддала...

Вертає розбурхана. Водить несміливо очима. Ходить, пристає, повертається, чогось шукає, говорить беззвязно, ставить самі такі запити. Здрігається, пригортається до чоловіка з чутливими обіймами, ніжними пестощами. Навіть ринули сльози з очей. „Чого плачеш голубко"? „Палят огні, з яких лячно мині"... „Де сила, що нас би розлучила? Мусиме разом кінчити, ни можеме себе облишити".

Викрадалася часто на сходини з Лисканюком. Анормальне захованння жінки забезпокоїло Степана. Ріжні здогади, міркованння сунулися йому через голову. Ревнощі росли, розвихрювали уяву. В нутрі завзята борня. Зроджується гнів, ненависть, пімста до того, хто зважується руйнувати його домашне огнище.

Почав пильно, але обережно наглядати за нею. Найперше віднайшов їх скритки, вистелені „гніздойка“. Затремтів на цілому тілі. Кров ударила до голови, набреніли жили у висках, очі іскряться, в ушах шумить, уриваний подих, серце „збилося“, біль під колінами, ноги вгинаються, відмовляють послуху. Потирає нервово рукою чоло. Рясний піт обливає його. Жахлива виява правди... Одначе бажає висвітлення, хоч би це принесло щось надто страшного й вагітного в наслідках. Сумнів спроваджує на його непроглядну ніч.

Затрусилася земля, вчинилися великі розколини в будівлі, певні ознаки швидкого впаду, руїни...

Заходить сонце; золотить верхи дерев, золотить чорні кучері Степана. Таки прохав би, щоби наблизився гнеть вечір, але не бажав би знати про його...

Темно. Вибрався з дому. Йде й спотикається. Якась сила підносить ноги йому... Всі складові частини єства сповнюють найвмання й відокремлено свої порушення... Свідомість подалилась... Виступає піт, серце стукотить... Найменший шелест наводить бевмежній жах на нього. Може завернутися й спрямуватися в інший бік? Протискаються міркування й знову пропадають... Зупиняється, надслухує... Тихо. Перехрестився. Розжалоблюється, але зараз охоплює його могутнє завзяття й відвага... Злопотіли крильми заблукані птахи... Аж похитнувся, мов би перед діймаючим придавлюванням... Видиться йому, що за хвилину стане на розмежжу між часом, простором і неозначеним морем вічности... Його шаги дробляться; напружує зір, чи не відчиняється прірва; — Якась стіна перед ним — це жито... Відає про його. Ввіходить прожогом і приміщується в борозді неоподалік скритки коханців... жде, а внутрі стиснення й щемлення...

Не чути нічого й не видко нікого, тільки майне сяйво з святоіванського хрущика.

Волічуться довго хвилини; кожна стає роком. Пролежав добру годину.

Розійшовся шелест і шепіт.

Зайшли полегки на згадане місце...

Степан затискає судорожно кулаки, аж нігті ввійшли в долоні, поранили їх, стиснув уста так, що кров пирсла з їх.

Чути швидкі, ніжні приговорювання. „Нам соловії пісню співают і радощами обсипают“...

Верещак пізнав тепер докладно, що тут звенить також голос його жінки...

Змовкли... В тому моменті посипалися удари грабовим дрючком по головах коханців. Глухий стогін, харкіт і тихо, тільки вилускують, не переймаються побивання й молочення.

Сходить місяць і освічує окровавлених мерців, мандрує преспокійно далі та кидає спокусні сяйва, стелить ніжні, мелянхолійні серпанки. Степан шпурнув дрючком, аж зашумів. Тепер промовив тремтячим несамовитим голосом: „Спіт, спіт і про щастя сніт, свого гнізда стережіт, оби місяць ни закрав і в море ни зметав“. Віддалюючися швидким ходом, говорить співно: „Дружейки, сванейки, мої любі голубойки! Назбирайме на розстаю розмаю й підеме з ним до раю — я там жинитися маю. Угу-угу! мандрую з зеленого лугу, де русалойка ся купала й мене покликала: Ходи любчику на долину, підстелю ти шовкову хустину й закосичу тя в чирвону калину... Любчику, голубчику, вірне тебе покохаю, дам ти роскіш, дам ти щастя із самого раю“!

Чудово гарна, тепла, сповнена пахощими ніч несе на собі кріваву драму...

* *
*

Розвиднилося. Мати Степана раз-у-раз умліває. Сусідка скропляє її водою, відтирає.

Батько, як страшний, замогильний привид, ходить по околі, з одчаю ломить руки, чорний смуток мов змія, серце оплітає, гострий біль роздирає невмолимо грудь.

З тихої оселі вчинилося бурхливе, клекотливе море, яким перевертає, хвилює, яке підносить, варить, шалить безмежне горе.

Лисканючка зітхнула глибоко. Покотилися сльози, як горох. Колись балакали їй: „Ни будь глупа. З молодого віку завжди повно гріху й сміху. Одружится, стане на своє — влагоєтся. Газдївство є, буде при чім робити й чим жити". Замовкла, проходять спомини. Щось придавлює її, хилить до землі. „Нажиламся"! В тому слові зійшлися всі страждання, всі скорбні, важкі переживання, метільні хуртовини. Сіла на „лавиці" й похилила журну голову.

* * *

Комісії зїздили, Степана судили, а він їм повідає:

„Угу-угу! прийдут гості з лугу, де русалойка ся купала й мене д собі звала... Я ся їх спитаю: Куди дорога до раю? Чи ростічками, чи потічками, чи полонинськими обочами? Ясна зоря в воду впала. Дівчина ся злякала—пирсла і пропала. Мої очи визирают — душа й серце зануд мают... Земле проступайся й западайся! Ту ни мій край, ни мій пай — і ти скрипойко, мині ни грай, мого серця так дуже ни край! Угу-угу! прийдут гості з лугу"...

З гуртка мужиків розходяться моралізаторські примітки:

„Поєдин летит, летит, аж си крила попалит".

„Хлоп, що мотиль, скаче, скаче, пок си гирко ни заплаче".

Шукат, нипат за корольками, аж го зїпре кольками".

„Гадат, що щасливий, що має коханку, а він засилив си тверду обротянку".

„Треба го спиняти й на праву дорогу навертати".

„Жона чар-зіля скриват, яке захоче, таке вибират".

„Повисли, втручується Лисканючка, на моїм житю самі бідки, як на богацьких дівках квітки-дукатики".

„Ой житя, житя... наскочит лихе і купа смітя... Душится, тьмится, аж вогнями сповенится — грубими верствами попелу привалится, що жило, що квило"...

* * *

Птахи щебечуть, співають. На небі не видко ні одної хмарки. Сонце рясним промінням маїть, квітчає все, що тільки досягне й теплом свойого полумя розворушує, оживлює створіння.

Зболені, згорювані батьки ставляють хрести на видніх місцях. „Няй ся люди кают, серцем ни торгуют, няй на нього вважают, що й як дати йому мают"...

Степан, оточений тьмавою ніччу, що не проступиться йому вже ніколи, похожає полями, лісами, втоптаними шляхами й шукає вірної дівчини з раю, звертаючися до стрічних з вище наведеним промовлюванням; іноді „до-хиж" заходить та своєю приявою сум-тугу наводить...

МИКОЛА БАРАБОЛЯК

Шляхом юнаків

Оповідання із визвольної боротьби

Над Стрипою...

Вечером...

Сонце вже сіло давно за горою, лише ще червона заграва горіла на цьому місці, де воно сховалось. Блестіли ще сяйвом вершки дерев там у лісі, у ріці відбивалось ясне, чудово погідне небо.

Було так тихо, тихо довкола...

Ніщо не переривало цеї поваги й тиші, що царила усюди.

Лиш Стрипа шуміла повагом; часод-часу чути було плюскіт її хвиль, що відбивались від високого, камяного берега.

В саді теж було глухо й тихо, хіба що інколи впало тяжке яблуко і наробило дещо гамору. Десь у кущах зазуля кувала, здалека чутно було погейкування пастухів — і більш ніякого голосу, звуку...

Микола сидів у саді на лавочці, та вслухувався у цей таємний шепіт Стрипи. В її пошумі вчувались йому інколи згуки гармат, то знов зойки ранених, за хвилю веселий, погідний гамір в таборі Січового Стрілецтва. Всю історію Січових Стрільців, яку знав він із книжок, переповіла йому ще раз, пригадала Стрипа своєю мовою.

І хоч ці часи, коли Стрільці перебували над Стрипою, вже давно минули, йому все ще здавалось, що вони ще є десь там у горі ріки. Ізза цих споминів-мрій він все найлюбійше пересиджував над рікою, щось рідне, любе й заразом таємне віяло від неї.

...Він давно вже бувби теж у стрілецьких рядах, та на жаль родичі ніяк не хотіли на те погодитись. А піти до війська без відома родичів це наразити на певну хоробу недомагаючу на серце матір. Ні він цего не міг зробити! Та тепер вже годі! Годі зволікати: йому вже 18 років, а впрочім у такий мент на ніщо не вільно оглядатись, Він мусить дістатись до Стрілецтва, він перший із цих товаришів, яких зєднив він у пластовій організації, яким він тільки говорив про обовязки пластуна супроти Батьківщини...

Такі думки пересувались крізь голову Миколи. Під їхнім впливом він ставав поволи спокійнійший, зрівноважений, давне зхвилювання кудись поділось, дивна погода розіллялась на його лиці.

— Тепер вже ніщо і ніхто не вдержить мене! — сливе півголосом вимовив він сам до себе й став проходжуватися по саді.

Думав над пляном своєї втечі з міста, де він ходив ще до гімназії, придумував над тим, як викрутитися перед родичами. Скаже, що лікар казав йому конечно виїхати у кліматичну місцевість... а там дальше вже якось буде. Вправді тепер не пора їхати у гори, бо було це при кінці вересня 1918 р., та всеж таки він якось з того викрутиться.

З такими гадками довго ще ходив Микола по саді — пізно у ніч.

Тимчасом на небо викотився чудовий місяць й обсипав околицю своїм сяєвом. На дворі стало гарно, як у казці. Над селом висів густий туман мряки, з другої сторони приходства стояв ліс, тепер якийсь тихий, таємний. Миколі зробилось якось так дивно на серці, якась незнана сила тягнула, манула його туди у ліс.

І він пішов. Ішов знаними йому від діточих літ стежками, тепер у ночі наче чужими йому. Йшов ніби загіпнотизований цим чаром чудової ночі у рідному селі — і може останньої. Хто зна чи прийдеться вернути ще коли у ці

сторони? — мимохіть насунулась йому гадка й пригадались ці чудові хвилі пережиті в цій околиці.

Довго в ніч блукав він по лісі, прочуваючи мабуть, що це вже послідний його такий день. Від тепер він перестане жити своїм життям, а стане лиш манюсеньким колісцятком у цій машині — що її завданням принести волю Україні.

Вже перші півні піяли, коли Микола вкрадався потихеньки до своєї кімнати. Та не спалось тієї ночі. Довго в ніч лежав він з отвертими очима, перед котрими снувалтсь йому стрілецькі статі: якісь повні завзяття, вусаті типи стрільців - козарлюг, то знова молочні лиця молоденьких стрільчиків, відтак образ засмученої матері, вкінці личко Марійки, яка дивилась на нього якимись тужними, сіро-сумними очима,

О годині пятій рано збудила його наймичка так, як він це вчера прохав її. Мав ще богато до роботи в дома, ждали на нього приготування, а відтак біля осмої думав виїхати з дому.

Та це не тільки він так рано встав. За хвилю встала й мати, щоб злагодити дещо синкові „до школи", встав і батько.

На дворі було зранку якось погано. Густа мряка висіла над землею, сонця видно не було, якось сумно було довкола.

— Коби хоч дощу не було! — боялась пані-матка. Гречка в покосах, цілком замокне.

— Но — як думаю, що воно вибереться на погоду. Я якось вчера не мав болів у своїй нозі, а мій барометр ще не завів мене ніколи. Он бач вершок неба випогоджується, мряка стелиться, буде погода! — потішав пан-отець.

І справді через годину небо вже сливе ціле було чисте, зза гори показувалось сонце. Стояло на горі велике, червоне, щойно зійшло і сипало своїми осліплюючими промінням.

Заповідався чудовий, осінний день.

Перед відїздом зробилось Миколі якось тужно, жаль обхопив його. Вже богато разів відїздив він з дому до міста, до школи, та так виїздив він у перше.

Та не було ради! Впрочім це була тільки хвилева слабість волі.

Надійшла хвиля пращання.

Мати благословила Миколу на дорогу, хоч це часто виїздив вже з дому, батько теж був чогось зворушений.

— А уважай на себе! Не шастай собою! Знаєш яке твоє здоровля! — наказувала мати. — Особливо уважай, щоб не перестудився. Знаєш, що до перестуди не богато треба тобі. Вбирай плащ, як виходиш з хати, особливо вечері вже холодні.

— Памятай теж—наказував батько — що час тепер непевний, щоб не замотався у яку біду. Ріжні вістки кружляють — сам знаєш...

Миколі дуже прикро було. Вони так піклуються ним, а він за це відплачується брехнею. Вже от-от хотілось йому визнати все — сказати правду.

Та здержав себе. Зглядно коні рванули його з місця. Поїхав. Поглянув ще раз-два на рідну хату, родичів, що стояли біля брами, на село, а дальше все зникло з очей.

Микола став роздумувати над найблищим майбутнім.

Приготування

Тоїж самої днини, коли приїхав Микола до Б*., мав заповіджені пластові сходини. Сходини тепер літом відбували вони далеко поза містом у мурах старого Василіянського монастиря. Колись була це гарна будівля, тепер остались лиш мури: монастир цей зруйнували Татари, вимордувавши при цім всіх монахів, так, що тепер є переказ, начеб деколи спливала по мурі кров порізаних монахів.

Та в дійсности місце це було чудовим захистом не тільки колись для монахів перед бісурменами, але й тепер

було знаменитим місцем для сходин українських пластунів. З зовні мури так заросли лісом, що незнакомий безумовно його не викриє, місце само собою досить неприступне, приступ у кождому разі не легкий.

Тому то чулись вони тут цілком свобідно і безпечно.

Так і тепер порозкидались як кому добре по каміннях, на місці де колись був крилос — і гуторили.

Говорив Микола.

— Праця наша під цю хвилю мусітиме прийняти инший, відмінний напрям. Доси сходини наші мали характер почасти шкільний, бо нашою ціллю було здобути як найбільше знання і досвіду, який у відповідний мент малиб ми використати. Тепер ми мусимо звернути увагу на иншу річ: мусимо підготовлятись до того, щоб у відповідний мент могли ми стати у стрілецькі ряди, як вишколені, карні вояки! Ми говорили багато про Україну, про нашу любов і готовість посвяти для Неї! Може небаром здійснитьса наша мрія — може цей день блище ніж нам самим здається, та горе нам, коли він застане нас н е п р и г о т о в а н и м и! А тямити мусимо все і в кождій хвилі, що тільки к р о в окуплює свободу, нарід, що не проллє моря крови ніколи вольним не буде! Богато — сила вже цеї крови поллялось по нашій землиці, море вже забагривби нею — та відай за мало ще за мало, більше треба...

Микола, що в середині своєї балачки запалився був, тепер ніби нагадав собі щось дуже смутне-смутне, ніби діткнувся дуже болючої рани.

Та його запал уділився товаришам; не час тепер на сумні рефлєксії!

Вони розбалакались, а лиця їхні горіли святим запалом готовости й саможертви. Вони готові були вже нині у бій.

Та ще не пора — ще хвиля не надійшла. Вони ще мусять заждати. Лиш він піде у перід, вже в найблищих днях. Ще тільки жде на вістку від Ясновора, старшого товариша, що вже від року був у Стрільцях.

Звичайний, приписовий порядок сходин кудись подівся; та де нині можна було памятати на це.

Відтак по сходинах поділились на дві групи і після пляну Миколи зачали вправи з підходженням. Терен був знаменитий: густий ліс, так що декуди треба було прямо передиратись, цілий ряд яруг, ровів, печер у лісі, вкінці Стрипа з густим прибережним очереттям надавались на цього рода вправи чудово.

Та не минула й година, як чета під проводом Старого Журавля викрила „табор“ другої чети. Стійковим позавязували роти, ранійше, чим ці могли вхопити за свистки, щоб дати товаришам знати, що небезпека близько; в цей спосіб взяли в полон „цілий табор“ „з великою добиччу“ і „магазином“: шість полонених (в цім числі і трьох стійкових) і пів торби овочів, котрі побідники безапеляційно сконфіскували і в очах бранців сконсумували (инша річ, що полонені вже свою половину зїли тому годину!).

Весело розмавляючи вертали хлопці домів. Кождий росказував про свої „подвиги“ і „небезпеченства“, на які був наражений.

Нараз роздався притишений свист з ліса. Шойно тепер замітили вони, що нема між ними Старого Журавля. Він відділився був від гурту і йшов стежкою краєм ліса. Товариші з початку натягали його, переслідували якоють Лесею, в котрій він ніби мав залюбитись. Та вкінці перестали ним займатись, заговорились і забули на нього.

Микола з двома товаришами подався у ліс, инші остали на поляні над річкою. І якеж було їх здивування, коли побачили Старого Журавля з крісом, та ще вказуючого з питомою собі іронічно-тріюмфуючою міною на яму, де блестіли новенькі кріси й кулі.

Зачудованню і радости Миколи й товаришів не було меж.

Кождий хапав за кріс, оглядав, тішився, примірював, як мала дитина. Шойно по часі зачали розпитувати Ст. Журавля, яким це чудом вдалось йому відкрити такий склад?

Справа зовсім проста:

— Вже давнійше — росказував він — звернув мою увагу знак на дереві там при дорозі. З нього виміркував я, що треба йти пятнайцять кроків прямо у ліс, відтак на скіс сім кроків. Так і пішов я. Не надіявся я найти тут щось надзвичайного, а це, що стояло он ту під цим ріщам, переходить всяку можливість! — закінчив він радісно, аж тепер показуючи товаришам машиновий кріс.

Радість їхня тепер вже стратила цілковито границі:

— Аж тепер ми „пани“! — вигукували.

— Маємо в руках цілий арсенал!

— Можемо твердиню добувати!

— Тільки де цей скарб перенестиб? — заклопотався хтось.

— Певно тут оставити неможливо!

— В Монастирок, у „нашу яму“!

Дійсно кращого сховку не можна було видумати: була це нора, у якій напевно від ряду літ крім наших пластунів нікого ще не було.

Тихенько, обережно дістались лісом знов у Монастирок. Заховали знайдене, ще троха надивились і якби ніщо не зайшло вертали домів.

Говорили тепер мало, кождий леліяв у душі думку, цю думку, що вони вже тепер „пани“. Хоч радість розпирала грудь, йшли мовчки, очаровані перебутим щастям, і цею чудовою музикою вечірної тиші.

— Тепер наші приготування не будуть діточою забавкою! — гомоніло у душі кождого. Ми дійсно будемо готові!

При кінці літа розпращались і кождий подався иншою дорогою домів.

— — — — — — — — — — —

Микола вертав помалою ходою домів. Щось задержувало його у лісі, не хотілось йому лишати його. Він так дуже любив самоту, та й ще до цього у такий гарний, чудовий час. А вечір був дійсно, як вчера прекрасний. Хоч осінь вже було видно усюди, хоч листя на деревах пожовкло вже цілком — ще гарно було.

До того чудові рефлєкси кидало довкруги місячне сяйво, хотілось йти кудись, йти у нескінченість. Навіть місто таке погане, обідране в день, виглядало тепер приманливо, осяяне сотнями елєктричних лямпок. Було наче велика свят-іванівська комаха, із силою малих вогників.

Микола не пішов прямою дорогою до хати, а накладав дороги окружною дорогою. Думав про стрічу з Марійкою? Хотів йти попри її дім? Мабуть ні. Таки хотів йти довшою дорогою, щоб могти ще налюбуватись чаром тієї чарівної ночі.

А може таки щось підсвідомо тягнуло його туди?..

Цю гадку відштовхував він всіми силами від себе. Не час тепер думати про себе... Він старатись буде взагалі не бачитись з нею перед своїм відїздом...

Чому? Чи вона стоїть йому на перепоні? Чи приковує його до себе? Відмавляє його від втечі до Стрільців? Чиж вона сама не пішлаб з ним туди? Та ще як радо! Чи не одного духа вони?

Такі рефлєксії, такі суперечні гадки снувались по голові Миколи.

І не зчувся він як перейшов попри хату Марійки. Ніде ні одного світелця.

— Мабуть вже сплять — майнуло в голові.

І чомусь жалко зробилось йому. Ніби якийсь завід стрінув його. Хоч світелце у її віконці хотілось було побачити йому.

Звісив голову і тихо ступав дорогою.

Нараз збудив його з дум добре знаний йому голос:

— Добрий вечір, Коля! Що це ви так похнюпились? І старих знайомих не пізнаєте?

— Їй Богу, ні! Якось так, знаєте, задумався чоловік... Вибачте... Впрочім я не сподівався вас стрінути сьогодня... А відкіля-ж це ви — як можна спитати — так пізно? — звернувся Микола до неї вже цілком певним, зрівноваженим голосом.

— Я від Олі. Родичів нема дома, скучала та й вийшла. А де-ж це ви бували? Вже з тиждень не видала вас!

— В дома сидів троха, на селі. Хотів побачитись ще з родичами перед відїздом.

— Таки тікаєте?

— Невідклично.

— Коли?

— Мабуть післязавтра. До тої пори вже певно мати-му вістку від Ясновзора.

Хвиля мовчанки...

— А я що тут робитиму? — спитала із якимсь сумним дроганням у голосі.

— Будете ходити до школи, лєкції відробляти, на корзо ходити, за новими хлопцями заглядати...

— Ви недобрі, Коля!

— Чомуж зараз „недобрий“?! Вичислюю вам приємности; самі питали, що ту будете робити...

Замовк. Чув, що не в час вирвався із своїм іронічним тоном. Жаль йому стало. Його дратувало, що вона нераз волочиться по місті, і тепер не міг вдержатись, щоб не вколоти її за це.

Та вона мабуть не богато уважала на його тон.

— А напишете мені відти...

— З приємністю...

— ...Чи мені не можнаб туди за... Вами?

— Вам до Стрільців?

— Чи не пішла Степанівна, Галєчко? Чимже я гірша од них? Чи і в мене не найдеться трохи відваги? Не знала, що Ви так мало ціните мене...

— Я навпаки...

Перервала йому.

— А як вже не на фронт, то хоч на сестрицю можеб я у Ваших очах нагодилася? Хорих зумілаб може доглядати? Як думаєте?

— Ні, ні, ні! Я ніколи нічого подібного про Вас не думав. Я тільки хотів сказати, що ще може трішки за рано на Ваш крок. Ще пару днів—може тижнів пождіть. Може в короткому часі дійсно треба буде такої Вашої постанови...

Поважний, серіозний тон Миколової балачки успокоїв її.

Дійшли до хати Марійки.

— Я мав одну справу до Вас, що вже давно сидить мені на голові, та Ви вже до дому мусите...— зачав знов Микола.

— У Вас все тільки „справи“ до мене, — ніколи їм кінця не має! — вирвалось Марійці з уст якось наче з жалем і докором.

Микола здивовано подивився на неї, щось дивного, небувалого до тепер вдарило його в тоні її розмови. І від цього тону хотілось йому в цій хвилі забути на всі „справи“ і иншою, цілком иншою мовою заговорити до Марійки.

Та переміг себе і вимовив якимсь безвучним голосом:

— Ходило мені о це, щоб Ви могли наблизитись до своєї ціли, до цего, про що оце недавно ми балакали. Именно мав я на думці зорганізовання тут в Б.* дівчат, от хочби заложення пластового гуртка. Та у Вас мабуть до такої роботи нема охоти: Вам прямо на фронт хочеться, хочби самі...

— Коля я Вам багато за зле не беру, хоч нераз дуже прикро мені.., бо Вам не можу за зле брати... Розумієте — не можу!

— Простіть, я не хотів Вас вколоти. Ви мені в цій хвилі видались трішки старшою, поважною дитинкою, котрій забагається пригод, війни, а з досади ще й... ляльочками готова задоволитись. Хай тому не дивують Вас мої слова...

Вона мовчала.

— Ось в цей мент вже зникла ця діточість з Вашого лиця. Жаль... Тепер Ви вже поважна людина, серйозна, котрій я ніколи не осміливсяби щось подібного сказати. Зачинаєте підсміхатись? Знова зявляється дітвачок...

— Ха, ха, ха! Кілько то в тім фільософії, аналіз! Аж дивно і страшно мені, як бачу, кілько про мене можна балакати! — розсміялась нараз сердечно Марійка. — Раджу Вам ніколи надто не розбирайте мойого характеру, не добавляйте мені цього, чого в мені немає. Беріть мене таки прямо — за Марійку...

— А що до цього проєкту — кінчила вона, — то прийдіть до мене завтра о годині пятій попол. Буде нас більше той поговоримо про це. А покищо: до побачення! — й подала йому руку з якоюсь милою усмішкою, дивлячись при цім так любо у вічі.

Ріжне снувалось Миколі по дорозі. Його розмова з Марійкою була все така: трохи ірснії, „напроваджування на добру дорогу" — як вона це раз назвала, ріжні „справи", та й більш нічого. Ніколи ні словечка про це, що переймало в касі розмови цілу його істоту: що любить він її першою, молодечою, святою любовю. Може його вічі, уста, ціле поведення нераз багато говорили, та про себе він ніколи нічого не відважився би говорити.

Нераз приходило йому на гадку, що Марійка в дусі мусить сміятися з його несміливости, що вона проглянула наскрізь його душу. І йому ставало соромно й досадно, був злий сам на себе, обіцював собі в дусі „взятись до неї" — та при першій стрічі ставав таким самим, мало що не дітвачком перед нею... Та з другої сторони було йому й радісно, що його Марійка не телятко якесь, дурненьке собі дівчатко, а жінка, якої сили психічні стоять нарівні з його. А деколи навіть здавалось йому навіть, що переходить навіть границі її ним зачеркнені. От хочби це сказане якимсь простим, та чогось таємним тоном: „прийдіть завтра о пятій — буде нас більше — поговоримо". Може вона вже зорганізувала дівчат, зробила давно це про що він зараз думає?.. Дивна дівчина...

В осінні, сумні дні...

На другий день пробудився Микола дуже слабий. В устах чув горячку, голова була тяжка. Пробував встати, та світ затьмарився йому, мало що не впав на долівку. Положився знова до ліжка, думав перейде. Вже від кількох днів рано чувся він дуже погано, та пізнійше якось розходжувався.

Ще хвильку полежав та встав знова, думав, що й це сьогоднішне ослаблення перейде. Та дарма! Голова крутиться, ледви дійшов до стола. Зрозумів, що найшла на нього якась тяжка хвороба, що мусить вертати до ліжка.

...Не буду міг піти до Марійки... Вона ждатиме, я обіцяв.. оце перші гадки. А відтак: Що буде з виправою до Стрільців? Мабуть буде мусіла бути відложена на довший час...

Не хотів ніяк погодитись з цими гадками. Ні він мусить бути сьогодня у Марійки! Слова не можна ломати...

А хібаж знав він, що захворіє...

Ні! ту не ходить о слово, о обіцяння, о те, чи вона оправдає його відсутність, чи ні! Він дуже х о ч е бути у неї, він мусить б а ч и т и її. Незнать що давби, щоб могти хоч нині встояти на ногах.

Та чув виразно, що в очах темніє йому щораз більше, кров б є у висках молотом, йому робиться слабо, ноги умлівають. Йому так недобре, недобре...

Прилягає на отомані. Все ще не тратить надії, що слабість перейде.

В кімнату увійшла господиня, внесла снідання.

— Що це Ви лежите, Миколо? Може слабий? Падоньку-ж мій, якіж Ви блідонькі! Що сталось Вам? Зараз до ліжка лягайте! Я вже від кількох днів замітила, що з Вами щось недобре коїться... Думала може так щось, а це Ви справді слабі.

І вона зачала тупцювати по хаті, то поправила ліжко, то обмацувала його чоло, виглядала дуже стурбована.

Її дійсно непокоїла кволість Миколи. Була це дуже добра жінка, вдова по священику, у якої Микола був на станції вже шестий рік.

Він зачав її успокоювати:

— Пані добродійка не турбуються, не бояться. Це звичайна перестуда, перейде. Чи раз вже так хворів я. Ось трішки полежу й встану, тільки мабуть до школи вже нині не піду. — І він сам зачав вірити у свої слова.

„Сьогодня візита у важній справі у Марійки, завтра - позавтра відїзд до Стрільців — а я можу, смію бути слабий?..“

Тимчасом пані Шепковська мабуть не дуже вірила словам Миколи, чи може вигляд його був такий поганий, бо за хвилю спровадила лікаря, що мешкав у її домі.

Микола малощо не зірвався з постелі і не накинувся на них з лайкою. Та почув, що не так й легко булоб йому піднестись.

А лікар тільки поглянувши на Миколу постукав в груди, послухав віддиху і поставив діягноз: запалення легенів, а може й олегочної.

Це впало на нього мав грім з погідного неба. Ці слова прямо спаралїжували його. Лиш як крізь сон чув, як лікар говорив дальше:

— Сейчас кладіться до ліжка, Вам покладуть баньки і перед місяцем нема Вам навіть що мріяти про видужання. Лежіть спокійно й мусите дуже совісно придержуватись моїх вказівок, бо знаєте які консеквенції потягає за собою невилічене запалення!

Написав рецепт, обіцяв потім ще заглянути й вийшов.

Микола лежав дальше як зачучверений. Кудись поділась думка про сьогодняшну візиту, тільки одно коротке, тверде речення гуляло йому з кошмарною впертістю по голові: „Перед місяцем Вам вийти з кімнати неможливо!“

Потім не думав нічого. Аж дивно стало йому, який світ став йому байдужий. Так лежав якийсь час.

Відтак стали являтись образи: ніжне, солодке, миле жіноче обличча. Бачить виразно: маленьку голівку з гарно закроєним овалем лиця, глибокі, сірі очі, що крізь смуток всміхаються до нього, тоненький, легко вигнутий носик, маленькі, вузькі, повні устонька, так сумно-боляче зложені сьогодня. А це личко любе вбране ясними, хвилюючими кучерями.

Образ миготить як у фільмі і зникає...

Являються: веселі, радісні, щасливі лиця товаришів у стрілецьких шапках, вони таборують десь ніби біля Монастирка, кріси поскладані в козли.

Відтак і це зникло, пропали привиди.

Він отворив вічі і погляд його упав на образ, що висів над його ліжком: був це Христос на Оливній Горі.

Він зачав вдивлятися в нього пильно, довго, начеб він властиво вперше в життю побачив його, зрозумів його зміст.

— — — — — — — — — —

Три дні перележав Микола сам, тільки пані Шепковська пересиджувала біля його ліжка, піклувалася ним наче сином рідним. З початку говорила до нього, та коли побачила, що він відповідає, хоч привітно, та неохоче якось, стала більше мовчати. Думала, що його мучить розмова.

А тимчасом Микола перебув перелім думки й почування його стали більш зрівноваженими.

...Хоч не зараз сповниться моя мрія, хоч тепер не можу дістатись туди, куди так дуже тягне мене, то все таки я до Стрільців піду. Турбуватися нема чого. Хоч рука Божа почеркала дещо мої пляни, хоч жаль, дуже жаль, що у такий час мушу лежати в ліжку, то нічо не пораджу. „Терпи, терпи троха козаче“! От краще думати над тим, щоб скорше видужати!..

Нараз перервав він думки і відізвався голосно:

— Пані добродійко не було для мене якої пошти останніми днями?

— А є, є лист! Як добре, що Ви відізвались!

Як тішусь, що Ви зацікавились чимсь. А то лежали, якби за світ Божий забули! Я аж боялась вже за Вас. Ось прошу — прийшов ще передучора.

— Дуже дякую! — і прямо вихопив лист з рук хазяйки, пізнаючи почерк Яснозора.

Дорогий Друже!

„Пишу лиш пару слів, бо дуже не„ма в мене часу. Головно: Ти сиди „безумовно на місці і навіть не думай „про приїзд сюди, бо хвиля вимагає „якраз Твоєї присутности там — не ту.

„Справи наші беруть несподіваний „оборот. Я теж за днів 5—6 буду в Б* „і тоді може вже все виясниться. Ти „веди свою працю, як дотепер, тільки „у швидшому темпі. Розумієш, що маю „на думці.

До побачення — Скоб!

Яснозор".

Лице Миколи горіло, вічі палали з радости. Значиться це все вже так близько! Україна буде незадовго, своя держава! Сповниться мрія прадідів!!

Чомуж не малаби сповнитись? Там над Дніпром вже своя держава, Україна! Українське військо, уряди, школи! Мають золото-блакитні прапори! О яке щастя бути там, бачить на свої вічі?!!

— Може українське військо прийде з над Дніпра в Галичину, поможе визволитись братам з над Дністра з під чужого ярма? — думалось Миколі. Може й Яснозор має це на тямці? Щож значилоб це „справи беруть несподіваний оборот". Та все одно як буде, не пора тратити час на роздумування.

До діла братись, до діла!

Запалився, забув на хворобу, мало що не вискочив з ліжка. Як дуже хотівби він бути здоровий в цей мент!?

Збудилась в нім неждано енергія, охота до життя, до праці. Хоч в ліжку, а щось робити, ділати!! Не бути безчинним...

— Не було у мене котрого із моїх товаришів? Ніхто не навідувався до мене? — і подумав як дуже прикро булоб йому, колиб почув заперечуючу відповідь.

— О були, були! Були й того самого дня як Ви захворіли, були й вчера й сьогодня. Нині приходила якась панна, мабуть Марійка К., випитувалась як Ви маєтесь; тільки Ви були такі апатичні, слабі, знесилені, що я Вам і згадувати не могла!

— А нині попросять пані до мене котрогось з товаришів, як прийде — я дуже прошу — конечно. Мені вже краще, і гумор дістану — побачать пані— і на лиці у нього заграла хитра, весела усмішка.

— Тільки з одним застереженням: візита не може тривати довше як пів години...

Микола годився на все і ждав нетерпляче пятої години, коли менш-більш приходили товариші попередніх днів.

Тимчасом укладав пляни, хоч прикований до ліжка, почував себе знова провідником. Вже цілком погодився із дійністю, навіть був почасти вдоволений, бо знав, що здоровому тяжче булоб йому приноровитись до вказівок Яснозора й остати тепер у Б*.

Перед вечером прийшли дійсно товариші. Висказували йому своє співчуття їх дійсно глибоко торкнула недуга Миколи.

Довго балакали над своїми справами, аналізували лист Яснозора, снували мрії, призадумувалися. Видно було гаряковість, запал у словах, рухах.

Опісля зачалась свобідна розмова, кождий старався Миколі як найбільше сказати нового, приємного:

— А знаєш ти хто дуже інтересується Тобою, що хвилі випитується про Тебе? — спитав Старий Журавель, жмурячи хитро вічі, а на його лиці заграв питомий йому іронічний усміх.

— Скажи, буду знати...

— Еге, хотівби — в тому власне штука — вгадай?

— Не вмію таких річей вгадувати... — та рівночасно почервонів. Додумався, що це певно Марійка. Товариші стали переморгуватись.

— Марійка К. Випитується все, чи не можнаб її відвідати Тебе — скінчив гореслав.

— Подякуй її від мене за самаританські почування — силувався Микола на природний, байдужий тон, навіть трішки іронічний — і скажи, що буде для мене найвисшим щастям оглядати її чаруючо личко! — говорив він ніби з патосом, та в дійсности воно так не вийшло.

Микола чувся безмежно щасливий.

...Завтра буду бачити її в цій кімнаті — і від цеї гадки пянів він прямо. Лице досі сіро-бліде помітно зарожевилось, щоки легко закрасились.

— Бач, як почервонів з радости— кинув котрийсь з присутніх. — Я сам погодився би так хворіти, щоб могти приймати таких гостей!

— От не гріши брате, коли здоровий! Я не знать що давби, щоб міг ходити... Такий гарячий час... Та я мабуть скоро встану!,.

— Встанеш, встанеш Миколо! Зложиш Марійці ревізиту і...

Увійшла пані Шепковська і товариші уважаючи це за пригадку, що минуло вже і двічі по пів години, стали пращатись.

Микола стискав кождому руку. Ще раз пригадував кождому, що його завданням було зробити і кінчив:

— Бачите кілько праці і відповідальности, яка важка хвиля.

— Не бійся, не журися, справимось. А ти видужай скоро!

— Скоб!

— Скоб!

— Скоб!

Пішли.

Микола ще довго розважав, думав про теперішність й майбутність, відтак змучився, замкнув вічі і перед сном потонув у мріях. Бачив перед собою любе, миле обличча Марійки, говорив до неї, жартував, сміявся...аж заснув втомлений такою силою вражінь й переживань.

— — — — — — — — — —

На другий день пополудні сидів Микола в глубокому фотелі й ждав на заповіджені відвідини Марійки. Пані Шепковська всіми силами старалась відмовити його від вставання, та він зумів вмовити в неї, що це цілком йому не зашкодить, бо цеж пречінь все одно, чи сидіти на ліжку чи в фотелі. Навіть у фотелі вигіднійше. Тимбільше що горячка впала. Це навіть вийде йому на користь, як трішки порухається. І так вже залежався. Температуратура в в покою однакова, не перестудиться. Така гарна днина— погляне трішки через вікно.

День був справді чудовий, хоч жовтень вже зачався. Сонце великими струями вливалось крізь два західні вікна, та відбивалось на ліжку, стінах, виписувало чудові взори листочками дерев, що пожовклі вже шевеліли за вікном.

Замикає вічі...так легко йому якось.

А гадки снуються:

...За хвилю буде ту, не з'ява, а дійсність — Марійка... Яке щастя... Вона прийде...

...Недужого потішити?!!

...З милосердя?!! — ідуть болячі гадки.

...А може так хоче бачить його, як він її?

Так дуже хоче мати біля себе любу людину?..

Чує, як опановує його знесилення.

Голова робиться важка-тяжка.

В ухах шум...

В очах темно, скачуть скоро-скоро якісь іскорки...

Як крізь імлу бачить-чує отвираються двері, хтось підходить до нього ловить за руку...А дотик цієї руки наче струя елєктрична переходить його... поволи притомніє...

Тепер вже чує: держить його за руку в о н а.

Хтось звогчує йому виски, чоло, притискає йому шклянку до уст, пє...

Імла розійшлась, вже бачить перед собою...

Бачить її, свою найдорожшу Марійку.

— То треба було аж з ліжка вставати, коли довідались, що ми прийдемо? І при цім з висилення аж вмлівати? Не сподівалась я цього дитинства по Вас ніколи... Булаб не приходила, коли знала б була, що таке з того вийде... — сварила стискаючи йому руку на привітання Марійка.

Потім привітався ще з Оксаною і Гореславом.

— Нічо, нічо не сталось мені. Я цілком добре почуваюся, тільки так трішки здрімався був. Звичайно ослаблений ще.

— Дуже вдячний, що навідали. Гореславе, будь ласка, заступи мене, присунь крісла, прохай сідати. Прошу дуже.

— Але настрашили нас: я в двері, а Ви на фотелі без памяти. Ну, та добре, що на цім скінчилось. А знаєте Коля — міняючи нараз тон поважний на веселий, защебетала Марійка — Оксана ніяк не хотіла іти до Вас зі мною: „не випадає і не випадає“ — ледви вмовила її.

— Так? Товариша хворого не хотіла навідати? — перервав блідо всміхаючись Микола.

— Я теж переконувала її, що це цілком не противиться доброму поведенню відвідати тих, котрих любимо і що їм співчуваємо...

— Та ми балакаємо, а Вам тяжко сидіти. Лягайте сейчас до ліжка!

Марійка приклала йому руку до чола:

— У Вас жар. Сейчас до ліжка!

— Я цілком добре... — хотів протестувати Микола.

Так, так! Але в хоробі треба сестер слухати безапеляційно. Цього дисципліна вимагає.

При цім дивилась йому у вічі так солодко, по приятельськи, материнськи, що не міг довше опиратись і попробував вставати.

— Зараз, зараз поможемо Вам! — і Марійка з одної, а Гореслав з другої сторони взяли його легко під рамя і підвели до ліжка.

— Я й сам зайшовби був, та не хотів не дати Вам нагоди показатись будучою доброю самаританкою — жартував Микола.

Марійка тимчасом розстелила ліжко і коли Микола сперся вигідно на подушки, спитала:

— Но від біди не справиласяб дійсно коло хорих?

— Коли цим хорим булоб так добре і приємно, як мені в цій хвилі — відповів він зі щирістю в голосі, дивлячись їй глибоко у вічі — то вони хіба ніколи не хотілиб виходити із лічниць...

Марійка легко почервоніла.

— Хіба що закликавби їх голос Батьківщини... — скінчив Микола.

Марійка звернула розмову на інші шляхи:

— Знаєте, я хотіла колись тут зробити Вам несподіванку. Запросити Вас на сходини нашого жіночого гуртка. Ми хотіли порадитись Вас дещо...

— Що, невжеж Ви справді вже зорганізувалися? — аж піднісся з цікавости на лікті Микола, а вічі заіскрились йому невисказаною радістю.

Невже-ж ця дівчина справді була здібна до цього? Невже-ж у її голові могла повстати така гадка! Найшлось у неї тільки сили, щоб зібрати до купи цих пустих б*...цьких дівчат? Це все не могло йому помістится в голові.

— На разі є нас вісім — оповідала дальше Марійка — а сходимось вже від пів року.

Нова несподіванка...

І він нічого не замітив, не спостеріг?

Йому аж досадно робиться.

— Бачили ми, що ви хлопці згуртувались у „Пласті“ — бачили, як ви гарно жиєте і нам захотілося зорганізуватись. А щоб ви хлопці не казали, що ми вас у всьому наслідуємо, ми назвали свій гурток: „жін. гурток ім. Л. Українки“. Сходились ми сливе що тижня, читали реферати з історії, літератури, а навіть застанавлялись над біжучими політичними подіями; спеціяльно студіювали ми самаританську службу. Пізнійше зачали ми „красти“ з польських скавтових підручників, дістали „Пласт“ Тисовського.

— А дальше? — перервав нетерпляче Микола.

— Дійшли ми до переконання, що таки найкрасша організація це пласт, особливо для молоді у сучасну пору. І ми рішили попрохати Вас, щоб Ви переорганізували нас у пластовий гурток...

Микола не міг вийти з зачудования.

— Шкода, що я не міг тоді прийти. Та нема нічого лекшого, як попро-

сити Вам на слідуючі сходини Гореслава і з ним зачати підготовку до іспиту.

— Годитесь тов. Гореславе?—звернулася до нього з питанням Марійка.

— Алеж з великою приємністю. Ви тільки сповістіть коли, а я в кождий мент готов на Ваш заклик.

— Чекайтеж бо товариство. Ми розбалакались на поважні теми, а забули, що оце хворий лежить.

— Коля, позволите подати Вам лімоняди? Але що це я питаю Вас, Ви напєтесь — правда?

Тільки було ніжности, любови у її лиці, що він забув на все, як в образ дивився на неї. Вона тимчасом прилагодила питво, і придержуючи одною рукою давала йому пити.

— З роду не пив нічого так доброго, Марійко!—та не знати чи дійсно лімоняда була така добра, чи тому видавалась йому такою доброю, що її кушала Марійка.

Марійка сиділа мовчки й відгортала Миколі з чола волосся, що великими струями лізло йому до очей. Гладила ніжно, довго, пестила його в цей невинний спосіб, як маленьку дитину. А він зчудований, захоплений цею материнсько-дівочою чутливістю, щасливий, лежав з погідною усмішкою на лиці, ніби не хотів навіть здрігнутись, щоб не перервати цеї чудової для нього хвилі. Оксана й Гореслав теж тихо сиділи і дивились з дивними почуваннями на хворого і лагідний профіль Марійки. Не пізнавали її, бо ніколи не бачили її такою: все була або пусто-весела, або похмуро-задумана, а ніколи як тепер — ж і н к а. У виразі її лиця було тільки материнської і сестриної любови й тільки цего дивного блеску в очах, що горить на вид дуже коханої особи, що присутні не могли не замітити цього... хвиля, коли серця говорять...

Це була хвиля, яка рідко лучається

— — — — — — — — — —

Пару днів пізнійше відбувалась у комнаті Миколи важна нарада. Приїхав зі Львова Яснозор, зійшлись всі до одного товариші.

Яснозор говорив довго, переконуюче. Пригадав події на Великій Україні від жовтневої революції, а дальше перейшов до справ галицьких, вказав на певний розвал Австрії як хвилю, коли треба Українцям повстати й доказати з залізом в руці, що Українці теж мають право до своєї держави.

— Йдуть приготування в цілій Галичині і нам не можна остати позаду — кінчив він. В тій ціли і я ту приїхав: У відповідний мент, на даний знак нашим обовязком буде подбати, щоб захопити у свої руки владу, а відтак грудьми своїми заслонити край перед ворогом, що певно люто боротиметься з нами.

Яснозор говорив отверто, бо присутних знав особисто, їх певність була випробована не у одній ситуації.

Довго в ніч балакали нахилившись над ліжком Миколи, укладали пляни акції по селах.

Микола ще не встав, хоч чувся вже доволі добре; хотів скорше прийти до сил, щоб використати їх, коли вони будуть потрібні.

Сьогодня лице його, як усіх присутних ясніло, хоч вічі дивились поважно, суворо.

На кождому стояло наче виписане: „Ми вже не діти, це що прийде, це не буде вже діточа іграшка, „вправи з підходженням“, це буде боротьба на життя або смерть. Не знати тільки, чи довго чекати прийдеться на цю хвилю?“

„О коби скорше, скорше її діждатись!! Цеї хвилі, що щастя приносить всім разом і кождому з осібна —

— і дідусеві, що тремтить вже над гробом —

— і мущині у повні сил —

— і молодцеві, що щойно зривається до життєвого лету —

— усякому, усякому, в чиїм серці кипить ще кров батьківська, козацька не розпущена водою рабства і страху..'

У Воскресний День...

І прийшов він ненадійно скоро, раніше чим хто міг сподіватися.

Прийшов, ранком окутаний мрякою, що густою хмарою здіймалась над Стрипою. Сонця не було видно, лиш часдо-часу показувалось воно зза хмари, ніби тайну якусь ховало і ніяк не хотіло виявити її.

Табун хмар гонив із заходу на схід, тікав, начеб скорше хотів забратись з неба, щоб оставити небо чистим — для сонця. Йому треба-ж сьогодня ясніти, землю веселити!

— Може воно й вибереться вже раз на погоду — міркували люди вихиляючись з хат. А час би вже; досить цего дощу й паплянини.

Сповнилось бажання людей, що вже від тижня голови на двір виставити не могли.

Сонце блиснуло раз, другий, з початку лиш на мент, ніби у піжмурки гралось з людьми, а дальше втікло зза хмар і стало на небі хоч низько вже, так все-ж яке любе, миле, приємне!

З хат повиходили мешканці міста, тішились, любувались. Їм не хотілось ще зими, дощів, заверюх, вони бажали ще погоди, сонця, сонця — радости!

Навіть ці глибокі калюжі на дорозі, що так дались у знаки мешканцям Б*., були тепер не такі якісь погані, блистіли сотнями шибок-баюр.

Нараз на цій дорозі, повній баюр, зявився гурток людей, що не зважаючи на грязюку, бігли серединою дороги.

Всі ніби ждали на них, та все-ж таки були мов ошелешені.:

— Що? Невже? Невже так скоро? Це справді українські вояки?

Так, так! Це були вони! Вперід бігли два стрільці у повних однострояx, з крісами на поготівлі, відтак студенти з жовто-блакитними стяжками на ученицьких шапках, а вкінці кількох громадян, усім знаних, з ручними гранатами в руках.

Бігли скоро, скоренько, задихані, спітнілі, а в очах їх жар, завзяття, приготування на смерть — навіть в цей мент.

Зникли з очей як привид, побігли розоружувати жандармерію,

За хвилю вже їх видно було, як бігли іншою дорогою в сторону двірця, щоб всюди впасти несподівано, гірш грому на ворогів своїх ділаючими словами: „В імени української влади—руки до гори!“

Ніхто не ставив їм опору, як силі гураґану ніхто не сміє протиставитись.

— — — — — — — — — —

Тоїж самої днини на старинному б*-кому ратуші, високо, високо маяв гордий, жовтоблакитний прапор...

Голосив всім далеко й широко, всім хто не знав, не вірив, що нові часи настали, що свободи день прийшов.

Громадяне ходили вулицями, гуторили, товпились біля будинку тимчасової команди міста, що примістилася у магістраті. Будинок цей облягала молодь, що вписувалася в члени сотні, яку формував Яснозор.

Микола від самого ранку сливе не чувся. Він не почував себе ще добре по недавній хоробі, та остати сьогодня в дома, навіть на гадку йому не прийшло.

У день такий, в таку хвилю думати про себе, сидіти в хаті й боятись рецедиви? Коли стільки людей здорових, сильних зійде зі світа?!

Думати про хоробу в цей мент, коли про смерть ніхто не думає, й іде, йде вперід, в огонь—з очима впяленими у ці прапори, що мають попереду?!! — Ніколи!!

Йому вже навіть на гадку це не приходить. Забув за все.

І диво! Ця біганина, метушня не тільки не ослабили його, а зробили різким, легким. І всюди він був. І видавав розкази в заступстві Яснозора і стійки висилав, і провадив наради з „цивілями“. Він почував себе тут старшим, досвідченим, бо бачив, що він далеко краще орієнтується, як ті, у котрих авторитет в звичайний час він вірив.

На горячкових приготуваннях минув день, другий, третій, заки не наладанано сяких-таких відносин у повіті— у новій державі. З початку клигали вони в дечім та йшло до кращого з кождим днем, годиною.

Лиш там на заході клубились чорні хмари. Доходили вістки про криваві, завзяті бої у Львові. З початку тихий, з кождим днем ставав розпучливійшим клич:

„Під Львів, під Львів! Там помочи треба, підмоги негайної, рятуйте серце, бо загине організм!“

Всі мали уха і чули, та мало було таких, що їм голос цей доходив до душі.

(Дальше буде).

АНТІН ВАРТОВИЙ

* * *

Стукнув пястук об золоті вороти
І твориться бажання золоте:
Хай горде сонце людські хвилі поре
І скиби сині вічно хай кладе; —
Я подивом задивлений в секрети
Волю гнилі основи літератів.

Колись ловив у руки промінь синій
І лірою бренів немов пчола, —
Крутив нитки павучі у хатині
І воловід із них я плів волам.

— — — — — — — — — —

Колись давно — я ріс лише одчаєм,
Кохав себе у зависти. Журба
Томила серце лютим горем пяне
І стрибала калікою судьба!

Чарівний сон. Райдуга понад мостом...
І ранки тут, хоч там сувора ніч.
Дарма — що десь в низу погані гості:
— Полуда не зійшла вам з віч!

Сьогодня я могучий! Вже не тону
У пахощах квіток степово пільних
Полумям серця поза гори гоню
І руту всюди сполюю свавільно.

За молоти! Творіння шлях мостити!
Юнацтво йде! Полумя аж до зір!
Задудонять одгуком крице-плити:
Юнацтво йде з одрізами, без лір!

ПЕТРО ПІВНІЧНИЙ

Покута

I.

Худенький стурбований військовий лікар незадоволено кривився коли доводилося притискати людей до стінок і наступати їм на ноги, аби проштовхнутися крізь юрбу, що заповнювала набори і площадки, загачувала переходи та коридори. Поїзд щойно вирушив з Козятина і лікар вже успів був поснути, радий що йому пощастило здобути сидяче місце в цьому ваґоні, як і всі тепер переповненому військовими. Він мав надію так і доїхати спокійно до Київа, щасливий хоч на якийсь час відпочити від свойого невеселого обовязку. Але раптом прийшов якийсь солдат, пізнав по наплечниках лікаря, збудив його і благав піти до иншого вагону де трапилося нещастя.

Лікаря страшено хвилювали й обурювали оці нещастя, які почали „траплятися" все частіше за останнього півроку, що минули від революції. Вони додавали йому чимало й праці, бо ж до його звертався підранений „зальотною" кулею, коли десь „товариші" горобців з крісів стріляли; до його приносили солдата з поломаною ногою, що з даху вагону гепнувся додому поспішаючи; а там вже чекав допомоги й инший — йому граната пучки поторощила й око вибила, а чого він її чіпав того й сам звичайно не знає. Ні, в старі часи такого не було, але вже в остані місяці лад поволі почав зникати і з його затишного, добре налагодженого шпиталю запілля. Санітари спочивали, а смертність і страждання все збільшувалися...

З подій останього часу лише одне втішало лікаря, це все зростаюча певність, що вже нарешті звільниться народ український: зможе без перешкод розробляти багацтва землі своєї та спокійно розвивати чудові скарби своєї занехаяної культури. І вірив він, що як хорі після одуження забувають страждання й жахливі примари минулого, так незабаром українці ледве згадуватимуть про все оце тимчасове безладдя. Отже він як міг заплющував очі на „савдьопи" і цілу працю півінтелігентів, котрі з виключно московською зажерливістю обстоювали „поглиблення революції", не вміючи як треба улаштувати здобуте, не бажаючи до ладу обробити вже придбане.

— Притулись до стінки, земляче. Ще дужче, ось так... — примовляв солдат, що вів лікаря. — Вже близько, вашродіє. Товариші, розступіться, дайте пройти до раненого господину дохтурові.

Нарешті дійшли, але купе було повнісеньке цікавих солдатів і довелося довго умовляти, прохати, далі лаятися й загроджувати. Всі ті, що були в коридорі підтримували лікаря:

— „Та виходьте, бісові душі, дайте лікареві увійти!" „Будя, вилазь брацця." „Чавож ти сам нє виходіш? Іш хітрой какой!" Та що на їх дивитися, тягни їх силою, коли по людськи не розуміють!"

Всеж дехто таки вийшов, решта ще дужче потіснилася і лікар зміг нарешті підійти до раненого. Це був молодий чорнявий підхорунжий одягнений бідненько „по окопному". Лівий закрівавлений чобіт його був розрізаний і лежав на підлозі. Нога була нашвидко закутана в якісь ганчірря, та це не помагало й кров капотіла на брудну підлогу.

— Як же це трапилося, поручнику — спитав лікар нахилячися, а в голові його майнула неприємна думка: „і як же це я зі сну забув узяти хоть будь-що для перевязки?!"

Ранений відвів руки від обличча. Великі гарні очі його аж блестіли від болю. Він кусав свої бліді губи й ледве стримував стогін.

— Не знаю... Нічого не знаю... хтось вистрілив... ненароком... але...

— Нічого, нічого. Якось обійдеться... — лікар балакаючи розгортав ганчіря. — Дайте бинта, будь ласка. Може в когось „індивідуальний пакет“ є?

Якийсь підстаршина з довгими вусами і лагідними очима на суворім обличю протягнув лікареві малесенький заялозений пакуночок. Той подякував і почав проливати поразку водою з військової боклаги, яку хтось уважно підсунув. Куля пройшла крізь ногу низче цівки і поторощила дрібненькі кісточки. Видко було, що ніколи вже нога не служитиме як раніше.

— Дурниця рана ваша, поручнику, — забалакав лікар заспокоюючи. — Звичайно місце таке, що болюче дуже, і не кажіть, знаю що пекольний біль, але як загоїться то ще танцюватимете.

Ранений докірливо мовчав і лікар, бачучи що не може заховати брехні в голосі, змінив розмову. Отже щоби одночасно завадити раненому скупчити думки про ногу й звільнити себе від пильного догляду десятків очей, які стежили за кожним його рухом, лікар не знайшов кращого, як повторить своє перше питання:

— Як же це трапилося, — звернувся він до підстаршини. — Ну ось ви роскажіть.

— Так що, ваше благородіє, оцей от солдатик узяв револьвер та й стрільнув здуру...

— „Нєнароком!“ „Я нє хатєл“ — загула відразу юрба. — „Яж рівальверт чистіл...“ „Нєнарочно!“ „Та хіба хто каже навмисно, так з великого розуму стріляв.“

Вибухли суперечки, вигуки, пояснення, лайки. Кожен хотів висловити свої погляди і міркування, а винний намагався виправдатися.

— Пусть паблагадаріт іщо! Кагда б австрієц так может і нє так би...

— Тим краще поручникові: на фронт вже не треба повертатися.

— І без того не треба, досить розвоювалися!

— Ранить скрізь можуть, від цього не убережешся.

— На фронті инша справа, — доводив підстаршина, — а так чого людина надаремно страждає...

— „Ненавмисно!“ „Он і нє думал стрєлять от!“ — загукали навколо. — „Тихше товариші!“ „Нечайно.“ „Не хотів“.

— І на дідька йому той револьвер здався?

— А зємлю как дєліть?...

— Без ефтава нікак нєльзя, таварищ!

— Та не кричіть бо на вухо, я не глухий.

— А ахвіцерам можна?

— Гдє ж тут равенство?! Такая нєсознатєльность.

Тимчасом лікар скінчив перевязувати ногу. Він запитав раненого чи той чого не потребує, пораїв прилягти, покликати його, як що недобре себе почуватиме і як найшвидче у Київі, або ще краще у Фастові, звернутися до шпиталю. Поранений старшина ледви шопотів подяки.

— Не турбуйтеся, ваше благородіє, — казав підстаршина, — ми господина поручника улаштуємо на верхній полиці, підстелемо шинелюку і хай собі спочивають до Київа. І там теж за ними приглянемо.

Лікар попрохав на остань не дуже турбувати раненого і пішов. Знову перед ним солдати тулилися до стінок залишаючи вузький прохід. Колиж під проводом підстаршини раненого улаштували нарешті на поличці, знову знялася в купе суперечка. Та скільки не сварилися, ніяк не могли втнути чому це старшини мають право носити шаблюку й револьвер, а тих солдатів, що виконують пораду Лєніна і їдуть зі зброєю, трохи не всі звуть злодіями та ще цією новою незрозумілою лайкою „дезертірами“.

II.

Підхорунжий Іваненко сидів, щільно вкриваючи захололі ноги шинелюкою, і думав. Невеселі були його думки з того часу як його поранено, але в останній час ставали що день то гірші. Може за працею він і розважився би трохи, та в тім то й горе, що працювати він не здатний — ранена нога заважає. Кола вона цілком загоїться, він напевно продовжуватиме вчити дітей, як робив, доки його не забрали до „школи прапорщиків", але поки що про це можна було тільки мріяти.

Дуже вбога міщанська хатинка, де він під цю пору мешкав, теж не могла звеселити серця. Вона була низенька, з невеличким віконцем, давно не фарбованою підлогою та старими геть злинялими брудними обоями. Лише листівка-портрет Шевченка понад поломаним колись гарним столом трохи зменшувала погане враження хати, де не видко було жадної книжки.

В перші часи як Іваненко трапив у шпиталь, вже не так багато сумував. Тоді він купував часописи, читав книжки, балакав і сперечався з иншими раненими. Але гроші незабаром вийшли, жадних документів що до задоволення його платнею підхорунжий не мав, а від свойого полку за революційним безладдям не міг дістати — довелося потрохи спродувати річи.

Те ще може півбіди, але ж і в шпиталю забракло засобів і за якийсь тиждень до Різдва, шпиталева комісія вирішила залишити лише тих хорих, які потребували щоденного догляду лікарів. Іваненкові довелося отже покинути шпиталь і перейти на амбуляторне лікування, а тому що не мав він за що жити, лікарі зібрали для нього де-що поміж знайомих та инших ранених. Гроші ці дали змогу Іваненкові знайти хоч і з великими труднощами хатку на Шулявці і заплатити за півмісяца вперед за стіл і хату.

Звідси відразу написав підхорунжий до батьків своїх нужденних робітників, благаючи переслати хоч трохи грошей, дарма що тяжко було їх турбувати, бо він добре знав, що за довгий вікпр аці не спромоглися вони заощадити на старість і муситимуть позичатися. Але Харківщина вже опинилася під владою чужинців і відповіді він не дочекався. Отже минув уже й місяць, як вийшов він зі шпиталю, а все не мав чим за себе заплатити.

Тим часом Київ облягли большовики, їжа та паливо щодня все дорожшали і все незручніше було Іваненкові годуватися в борг у своїх господарів, і навіть грітися коло печі в „кухні" робилося все ніяково. До тогож і господар тепер не ходив на працю до фабрики, а залишався вдома, весь час кленучи Центральну Раду та вихваляючи всіх її ворогів. Отже зустрічатися з ним і вишукувати його в одинокій теплій хаті будиночку де господиня готовила страву, не уявляло для Іваненка жадної приємности.

— Це буржуазні вигадки, що большовики йдуть війною на Україну, — все доводив господар Іваненкові.—Большовики скрізь кажуть що війни не треба, так чого б вони війну розпочинали, як вони її не хотять?!. Треба ж і власний розум мати! Чого ж ніхто крім буржуазії не йде проти большовиків, лише Центральній Раді обовязково з ними треба битися?

Знервований політичними подіями, пригнічений власною неволею, втомлений поразкою і безсонням, Іваненко уникав суперечок з господарем, не мав мужности довести перевагу свойого погляду тій людині, що його годувала тяжко заробленим хлібом. Та переконання господаря псували настрій підхорунжому не лише своїм змістом, але головне тим, що вони нагадували старшині його власну працю „на користь народу", ставили перед очима все те що він гадав і що робив до тої самісенької хвилини, як незграбний кацапчук прострілив йому ногу.

„давна вірили, що російські соціялісти наші щирі друзі, а українських само-
„стійників скрізь цькували.

„Крім вільних козаків-хліборобів, природних жертв політики Централь-
ної Ради, та купки добровільних вояків лише один полк по ліквідації украї-
„ського корпусу Скоропадського продовжує боронити Україну — славетні По-
„луботьківці, що ставили національні вимоги вище соціяльних і за це винесли
„стільки перешкод і образ з боку того уряду, який вони під цю пору намага-
„ються ціною життя свойого врятувати, врятувати не тому, що Полуботьківці
„зробилися есерами, але тому, що есери опинилися на чолі української влади!

„І чого ми досягли? Що російські есери обвинувачують українців в „роз-
„валі Росії“ і у всіх нещастях, котрі впали на них в наслідок їх дурної пове-
„дінки. А скільки завзяття приклали українські соціялісти, аби не здійснилася
„мрія Руданського:

„Може знову розвяжуться звязанії руки,
„Може знову бряжчатимуть козацькі шаблюки...
„Тоді вже нас не забудуть і московські внуки,
„Бо кров за кров катам нашим, а муки за муки“...

Іваненко більше не міг сидіти. Він схопився за стільця і схвильовано шкандибав по хаті на милицях, дармо що ранена нога робила йому болюче. Думки все швидче, все нервовіше прорізували його мозок:

„Чим можу я зменшити величезну шкоду, котру приніс був я мимоволі
„своїй Батьківщині? — катувався Іваненко. — Життя мойого замало, та й моє
„каліцтво перешкоджає використати його проти кацапів. А як радо віддав би
„я життя своє, коли би це хоч трохи спричинилося перемозі нашій над північ-
ними напастниками, що від часів Андрія Воголюбського ласим оком поглядають на
„Київ! Але нога моя ранена... Що робити? Що робити“?..

Цього Іваненко не знав, і дивлячися з безкраїм коханням на листівку, що була одинокою прикрасою його вбогої хатинки, з мукою згадував пророче поборювання Шевченка: „...Україну злії люде, присплять лукаві і в огні її окраденую збудять“... Він розумів тільки, що він засвідомо опинився серед тих злих лукавих людей, які хоч і з найщирішими намірами „приспали“ перший визвольний рух народа і „збудили“ ограбований нарід, коли армії Рємньова і Муравьова були вже під Київом.

Та запізно! Вже повторився образ нищення москвинами краю не маючого власної старшини для оборони, точнісенько як після нещасливої спроби Гетьмана Мазепи, коли французький посол доносив своєму урядові: вся Україна залита кровю, геть ограбована і уявляє жахливий приклад варварства диких переможців“...

IV.

За своїм хвилюванням Іваненко не помітив надзвичайного руху на тихій завжди вулиці. Раптом вбігла в хату засапана господиня.

— Лягайте швидче в ліжко, паничу, — репетувала вона, — та швидче, бо! Скрізь кацапи по хатах ходять, офіцерів шукають... Та швидче, на Бога!...

Якись звірячий жах, що звучав в голосі старенької жінки обхопив і старшину. Не розуміючи навіть, що він робить, Іваненко зірвав з себе вбрання і сховався під ковдру. Його нерви росхитані довгим хвилюванням були напружені до краю. Серце колотилося в кістлявих грудях наче хотіло розбити ребра і вистрібнути. Зуби з переляку й холоду так дріботіли, що здавалося не витримають і ось-ось поторощаться...

Раніще ніж старенька встигла вийти, невеличкий будиничок наповнився тупітом чобіт, бренькітом острог, звуками чужої негармонійної мови... Двері

з гуркотом розчинилися від удару чийогось чобота і в хату грізно вскочив якийсь підпанок з наганом в руці, в золотому пенсне, підперезаний офіцерським поясом з георгієвською шаблюкою поверх нової купецької шуби. За ними сунули ріжні потвори з рушницями, револьверами, бомбами, в штатському і військовому вбранню, але обовязково з „кокардами“ старшин на кєпках, картузах та шапках.

— Встать, смірррна! — гукнув якийсь матрос. Всі зареготалися.

— Чтож ето ви вашево офіцера, защітніка родіни, да в постєлькє как младєнца дєржітє? — спитав старший опускаючи револьвера і все підправляючи золоте пенсне, що з незвички все падало.

— Хорий він... — белькотала господиня.

— Ми єво в штаб Духоніна атправім, — продовжував старший під все дужчий регіт підвладних. — Там нє пріхотліво і таких бєрут. Да что ти, сволоч, нєжішся? — несподівано грімнув він, підступаючи до ліжка. Встать!

— Змилуйтеся, — заблагала господиня — каліка він... нога... четвертий місяць лежить.

— Наплювать! — почав хтось з тих, що нишпорили по кутках шукаючи не стільки зброї, як чогось коштовного. — Нам однаково, потому теперечка равєнство...

— Малчі, дурак, — гукнув старший. — Ну ти, пакажі ногу! Да бінт снімі! Забінтавать здаровую ногу і я сумєю. Жівва... Ну!

— Таваріщ, разясніте, што ето за хвізіогномія? — спитав робітник подаючи портрет Шевченка. — Куда тут нє пайдьош, скрозь етот контррево-люціонер.

Чорт єго знаєт — скривився через плече старший загону совітських військ, — так хахол голомозий...

В цей мент Іваненко в самій білизні зірвався з ліжка і з божевільною люттю стрібнув на кацапа. Він звалив ворога на підлогу, давив за горло, кусав обличча, щтовхав колінами, не почуваючи, що його схопили ззаду, відтягають, бють чобітьми, лупцюють прикладами...

V.

Сніг ще не зійшов, як на Хрещатику зявилася шкандибаюча постать з якимсь дрючком замісць милиці. Розхристана, в подертім військовім вбранню, босоніж, без шапки стоїть вона як старець цілими годинами в тванюці край пішоходу.

Голова цієї людини весь час хитається, тремтить простягнена рука і з горла замісць слів на силу-силу видирається якийсь переривчастий хрип. Неголене обличча геть обросло скуйовдженим волоссям, а в чорних нерухомих мов шкляних очах застиг вираз надлюдського страждання та пекольної люті...

САВА КРИЛАЧ

Памяти підвладного і друга Станіслава Оберківського, замученого наїздниками і руїнниками України у Вінниці в березні 1919 р.

З КНИГИ ГОРДИХ МРІЙ

„Хай ваші мрії будуть гордими, а серце покірне і чисте, — тоді діла ваші будуть достойними предків ваших"

Лев лютий, як трощить ворожі редути,—
Для бранок-богданок
промінний мов ранок; —
В господі гостинний, у битві жахливий,—
То лицар щасливий —
козак справедливий. —

І з бою до бою, і з чвалу в чвал,
Зі шанця на шанець, а з валу на вал!
То витязь!...
То лицар щасливий,
козак справедливий,
То лицар! — То пан!

Веселий жартує, суворий вартує,
І палко цілує, і люто мордує;
Відданий у дружбі, за рани не мстивий,
То лицар щасливий, —
козак справедливий. —

І з бою до бою, і з чвалу в чвал!
Зі шанця в шанець, а з валу на вал!
То витязь!...
То лицар щасливий, —
козак справедливий,
То лицар! — То пан!

Чи рада, чи звада, — лицарська громада,
Лицарська забава, крівава розправа —
Він перший усюди, рішучий, правдивий
То лицар щасливий, —
козак справедливий. —

І з бою до бою, і з чвалу в чвал!
Зі шанця на шанець, а з валу на вал!
То витязь!...
То лицар щасливий,
козак справедливий,
То лицар! — То пан!

(Переспів з чужої лицарської пісні).

.....

І. Шлях до незалежности

Тільки сильні й горді народи бувають вільними й незалежними, бо лише перед силою фізичною, сполученою з моральною силою, відступає і покоряється напастник.

Сама фізична сила ще не дає народові незалежности і тому бувають многоміліонові, фізично сильні і здорові народи в неволі у народів слабших числом, але посідаючих крім сили фізичної ще якусь иншу силу моральну, що дає розгін силі фізичній.

Найвищим проявом тієї моральної сили, що дає народам свободу і незалежність є лицарство.

Бувають народи гнобителі, народи раби, народи мученики і народи лицарі.

Нашому народові його завойовники віками впоювали і вмовляли, що він є рабом, — а в самім народі перемагала пасивна ідея мучеництва над активною ідеєю лицарства. Тому досі наш нарід-страдник перебуває в неволі.

Але нарід наш прагне вийти з дому неволі і єдиний для нього шлях до свободи — шлях лицарський.

Не чужий він йому, але притоптаний, травою зарослий, руїнами завалений...

Відшукати його, чистими руками згортати з нього румовища і з чистим та побожним серцем вступити на нього — наш обовязок.

Сей шлях гордо підводить голову йдучого по нім і високо ставить його промінне серце. Сей шлях дає найвище доступне людському розумінню щастя. Але він тяжкий. Він вимагає великих добровільних жертв і накладає більше, стократ більше обовязків, ніж дає прав.

Noblesse oblige...

II. Мученик і Лицар

І мученик і лицар є тими, хто життя своє несе в жертву ідеї визволення, хто прикладом своєї жертви може збудити у ближніх натхнення, довести їх до екстазу і підняти їх на великі діла. Але шляхи їхні ріжні, хоч ідуть побіч себе, — обидва криваві й тернисті, обидва шляхотні і святі.

Шлях мученика залитий його власною кровю, на якій виростають білі квіти любови і прощення; — шлях лицаря скрівавлений обік його власної — кровю ворожою, на якій виростає золотоколоса пшениця спокійної, мечем лицарським захищеної праці.

Мученик без опору віддає себе на катування і смерть. Він любить свого переможця і любить свого мучителя і ката. Він намагається покірливим підданням облегчити йому його страшне діло. Своїми добровільними ранами і смертю намагається вжахнути його й одвернути від злочину; своїм прикладом, видом свого невинно пошарпаного тіла розжалобити й перейняти високими почуттями инших і підняти їх на шляхотні діла.

Лицар не любить ворогів своїх і, добровільно віддаючи життя своє на жертву ідеї, не віддає його в руки ката без опору, лише падає в чеснім бою, всіми силами намагаючись повалити в нім ворога свого. Він милує і прощає лише переможеного, не знущається над беззбройним і слабим і ніколи не кориться перед переможцем.

Лицар не зупиняється на своїм шляху і не випускає з рук меча, доки не зломить і не унешкодливить ворога, або не впаде чесним трупом на святім шляху своїм. Своїми чесними лицарськими ділами він пориває на такіж діла достойних творити їх; він сповняє пошаною і жахом, змушує до капітуляції і втечі напасників краю свого; він творить у народі свому непереможну силу, перед якою, як перед сонцем, утікає в нори свої все зле і нечисте.

Пошарпаний невинно труп мученика, простягнений на крівавім шляху своїм, родить лемент, молитви, і сльози, — часто заохочує до наслідування, часом пориває до пімсти, але часом також відбирає сили до акції, зневірює і ослаблює в боротьбі.

Побитий мечем труп лицаря, впавшого в чеснім бою, завжди перейнятий пошаною, найчастіще надихає і пориває до діла, до наслідування і ніколи не ослаблює духа й ніколи не відбирає сил.

Ні мученик ні лицар ніколи не плямують уст своїх неправдою, а своїх душ — страхом.

Неправда і страх — страшна отрута, що вбиває, нищить і ганьбою та погордою покриває і самих учинивших їх і діла їхні.

III. Традиції лицарські

Діла й жертви лицарські творять у народі традицію, з якої, як з вічно живого джерела, черпають покоління силу й міць до таких же жертв і діл, що промінним вінцем красять чоло рідного народу і вводять його, як рівного або як кращого, в достойне коло вільних і гордих народів.

Традиції лицарські є найбільшим скарбом і добром народу; вони дають йому силу, без якої годі оборонити або здобути незалежність.

Традиції лицарські складаються з дійсних чесних лицарських діл, доконаних у поколіннях.

Перехована в традиції велике діла предків стоять на сторожі лицарських чеснот нащадків, охороняють їх від упадку і розкладу, зупиняють від недостойних вчинків і ушляхотнюють душі їхні, чим допомагають їм у змаганнях стати предків достойними лицарями.

Чим багатші традиції лицарські, тим дужчим стає нарід у боротьбі за незалежність, аж доходить до стану непереможности.

Традиції лицарські нападаного або завойованого народу є смертельною небезпекою для напасника й завойовника, бо багатий ними нарід ніколи не дасть себе зломити ні здеморалізувати; він ніколи не допоможе завойовникові во імя брехливих, ніби-то красних кличів демагогічних, — повалити власну незалежність, отуманити себе і замінити в послушного раба. Навпаки: виросле на світлих традиціях великих діл своїх предків, лицарство нападеного народу своєю шляхотностю і красою святої боротьби за рідний край притягає до себе й асимілює найліпші елєменти лицарські з поміж завойовників і таким чином, ослаблюючи сили напасників і укріплюючи свої, запевняє собі перемогу і незалежність.

Тому напасники і завойовники всіми силами намагаються знищити й оплюгавити лицарські традиції нападеного народу, а носителів сіх традицій — верству лицарську — фізично винищити.

Тільки позбавлений традицій лицарських і лицарської верстви своєї нарід може бути поневолений, — бо гордий ділами предків лицар може впасти трупом, але рабом і слугою переможця не буде.

Традиції лицарські творять неписаний, вирізблений на серцях нащадків кодекс честі лицарської, яка є найміцнішим панциром, найдужчою й непереможеною зброєю в боротьбі за незалежність і честь народу.

IV. Буші - до [1]) — лицарський Закон самураїв [2])

Бушідо-до лицарський шлях. Се неписаний кодекс моральних правил, яким підлягають лицарі. Він складається лише з кількох основ, переказаних з уст в уста, або кинутих на папір кількома славетними лицарями та вченими. По більшости се зовсім не висловлений, але маючий помазання дійсних лицарських діл, кодекс.

Він не спірається на творчій силі одного, хочби й могутнього духа, ні на життю одної, хочби й великої людини. Він є плодом органічного розвитку цілі століття тріваючої практики лицарського рукомесла.

„Віра, війна і слава — ось три основи душі справедливого лицаря“ — каже Лямартін.

---

[1]) Користаюся даними, поданими японським проф. Нітобе у книжці: „Буші-до“ — душа Японії.

[2]) Самураї — лицарсько-хліборобський стан в Японії. Число самураїв доходило до 200.000.

„Як я маю, козак Нечай, та ще
й утікати,
Свою славу козацькую під ноги
топтати?"

Не було нічого страшніщого для наших предків-лицарів, як принизити „під ноги потоптати" славу козацьку, славу лицарську. Лицар без вагання приймає смерть, коли врятування життя хоч у чім небудь може пошкодити його славі.

Батьківщина. „Обожування природи викликало в нас укоханя всією душею рідного краю, коли рівночасно культ предків, переходячи в покоління, зробив монаршу родину головою нації. Для нас батьківщина се щось більше, як земля або рілля, з якої можна добувати золото або пожинати пашню, — вона є святим житлом богів, духів наших предків".

„Монарх для нас щось більше, ніж головний поліційний слуга правової держави або оборонець держави культурної, — він є для нас втіленим заступником неба на землі, що сполучає в особі своїй небесну міць і милосердя. Науки шінтоізму вміщають у собі дві найбільш основні прикмети нашого народу: Любов до Батьківщини і Вірність".

Для самурая нема нічого противнішого від ошуки і кручених шляхів.

„Правота є силою входу без вагання на вказаний розумом шлях, що каже вмерти, коли треба вмерти, — вдарити, коли вдарити треба" — каже Буші-до.

Відвага, не сполучена з почуттям правоти й обовязку, не варта бути названою чеснотою мужности.

„Мужність є виконання того, що є справедливим".

Наражування себе на найріжніщу небезпеку, ставлення життя на карту, заглядання смерти в очі — все се часто ідентифікують з мужностю і навіть похвалюють такі невчасні вчинки у військовій справі. Але се не є так після приписів лицарських, які смерть для негідної справи називають „собачою смертю".

„Кинутись у вир бою і там знайти собі смерть" — каже один з княжат Міто — „річ легка, якої доказати може аби ледащо". — А далі каже: — „Дійсною мужністю є: жити, коли жити годиться і вмерти, коли треба вмерти".

Японці добре розуміють ріжницю поміж фізичною і моральною відвагою, поміж „лицарською мужністю" і „відвагою гультяйською".

Безстрашність, гарт духа, сила і бравість се найбільш привабливі для молодих душ прикмети, які можна вкорінити власним прикладом і вправою.

Привітність у найвищім поняттю наближується майже до любови. Вона терпляча і дружня, не впадає в гнів і не роздражнюється, не буває безпорядною, не впирається на свому, не огірчується і не памятає зла.

„Етикета (звичайність) — каже Огасвара, видатний представник найпопулярніщої школи етикети — має метою уформувати свою душу так, щоби найбільше груба людина не наважилась зачепити твоєї особи навіть тоді, коли сидиш у найбільшім супокою". — Иншими словами: можна за допомогою постійних вправ довести гармонізацію з самим собою і оточенням до такої степені, що дух, опановуючий тіло, виступає в цілій повні.

Добре уложення означає силу в спочинку.

Звичайність є повним чару виразом милосердя; на неї складається доброзичливість і скромність, а кермує нею субтельне зрозуміння найделікатніщих почувань инших людей.

„Рівновага ума, погода темпераменту, панування над собою і спокій в поводженню — се підстави етикети і перші умовини упорядкованого думання і чуття".

Один славетний учитель фехтунку сказав раз свому учневі, який дійшов до верховин сієї науки: „Мої вказівки мусять тепер уступити місце науці Зен".— „Зен" означає в японській мові знання, якого висловити не можна. Методом сієї науки є контемпляція, змістом — вчуття в основу, якій підлягає ціле єство і сам абсолют; отже зістроєння себе з абсолютом. Викінчена таким чином наука стає чимось більшим від догми одної

секти, а хто здібен дійти працею духа до поняття абсолюту, той вибивається понад світ і немов прокидається до нового неба і до нової землі.

Слово самурая мало таку вагу, що умови заключалися і виконувалися без зобовязань на письмі. Заключення писаної умови самурай уважав незгідним з поняттям про лицарську честь. Найліпші самураї навіть присягу уважали за ображуючу їхню достойність.

„Позаяк Буші-до в основі своїй не хотіло знати грошей — воно могло охоронити нас від тисячі шкід, джерелом яких є гроші. Тепер ми розуміємо, чому наші мужі державні так довго були вільні від продажности".

Буші-до каже: „Не змагай до нагромадженя грошей. Багатство є завадою до осягненя мудрости".

Тому дітей виховували в погорді до матеріяльних відносин. Говорити про них уважалося за незвичайність.

Кожний самурай добре знав, що гроші є дійсним нервом війни, але не думав навіть підносити оцінку грошей до ряду чеснот.

Культ меча першої і найкращої зброї, яка була протягом тисячеліть найвірніщим другом і товаришем лицаря, є високо розвинений серед самураїв. Меч одержаний від предків є символичним свідком і сторожем усіх чеснот самурая.

Добути з піхви меча і не обагрити його кровю ворожою або своєю власною було найбільшою ганьбою лицаря. Се зовсім не було й не є признакою замилування у проливанню крови. Навпаки самурай уникає проливу крови і робить се тільки в остаточности. Одержавши право носити меч, молодий японець стає самураєм і розуміє які та честь вкладає на нього обовязки і знає всім єством своїм, що легковаження їх рівнозначне з позбавленням самого себе сеї найвищої чести. Тому легковажне, без остаточної потреби, обнаження меча є ганьбою для лицаря,

Правда, правдомовність, скромність і соромливість, панування над собою (самоволодіння), спокійне переношення страждань (не показуючи на зверх)[1]) і глибоке почуття обовязку вірности — корона чеснот самурая.

„Монархічний лад не денервує нас так, як республіка французів" — кажуть Японці.

[1]) „Kiedy zeń skórę pasami darto, Gonta ani jęknał tylko wciąż fajkę palił i książkę czytał" — каже сучасна хроніка польська.

V. Обовязок лицарський

Лицар не може бути чужоїдом, шахраєм і визискувачем тому він мусить бути продуцентом. Обовязок лицарський наказує йому організувати спокійну продукційну працю і мечем своїм захищати її від руїни і напасти.

Найбільшого супокою й охорони від хижацького нападу потребує завжди плуг селяка, який вкидає зерно в землю в осени, щоб аж на другий рік жниво з нього жати. Тому найбільше лицарських людей дає завжди хліборобська верства кожної країни.

Лицаря родить плуг, що потрібує оборони меча.

Хліборобство і всяка инша продуктивна праця може без перешкод розвиватись і процвітати лише у власній добре зорганізованій державі й тільки в ній знайде необхідні для свого розвитку спокій і охорону. Тому обовязком лицаря є найбільш ревна участь в організації й оборони власної держави.

На лицаря не можна вибрати людину, як на посла або міністра, і лицар не може вийти до димісії, коли йому се сподобається, або коли він комусь не сподобається. Тому лицарство є завжди станом дідичним і обовязки лицарські переходять з батька на сина, входять в його крок і стають його єством.

Лицар не може не бажати продовження свого роду, передачі свого лицарського єства синові свому, якого хоче і мусить виховувати так, щоби той не тільки перейняв усі прикмети лицарські батька, але ще й розвивав їх далі, наближуючись до ідеалу. Тому культ родинний займає в життю лицаря одно із перших місць.

Лицар м у с и т ь творити таку родину, деб його діти були й о г о дітьми і по крові і по вдачі.

Дружина лицаря допомагає йому виховувати дітей на достойних нащадків лицарських і плекає родинне вогнище, при якому діти лицарські знаходять тепло рідної хати, що вяже їх нерозривним вузлом з батьками і минувшиною. Тому дружина лицаря, його мати і сестра користуються з його боку і з боку всього лицарського стану дійсною охороною і високою пошаною.

Великий пієтет для чесної жінки взагалі, охорона її супокою і чести, глибоке віддання і високий культ жінки-матері, — се один з найперших обовязків лицарства.

Лицар не може істнувати поза власною державною організацією і тому всякий напасник і завойовник мусить найсамперід вигубити або вигнати з завойованого краю верству лицарську. Бо поки серед підбитого народу є ще хоч один лицар, що не забув своїх обовязків, — завойовник не може спокійно споживати плодів своєї здобичі.

Закинутий недолею далеко від рідної землі лицар, послушний голосові свого природнього лицарського обовязку, допомагає місцевим людям організувати власну державу, віддаючи їй весь свій хист і досвід, винесений з рідного краю, і найчастіше там знаходить собі нову батьківщину. — Так були зорганізовані заблудшими синьоокими лицарями Півночі стара Греція з її велитенською культурою, Рим, Венеція, Княжа Русь-Україна, Польща, (Lechici) і багато, багато инших націй і держав.

Ідеалом лицяря є рівність у досконалости й тому найпершим його обовязком є невпинне стремління до постійного досконаленя самого себе й піднесеня прикладом своїм до свого рівеня земляків своїх. Тому лицар ніколи не рівнятиметься з оточеням, понижуючи в угоду юрбі свої прикмети лицарські.

К р а щ е с м е р т ь а б о в и г н а н н я, н і ж п р и н и ж е н я!

VI. **Національні гордощі.**

„Не чини того, що ворог твій хоче абись чинив“ (реченя з Алькорану).

Найпершим завданням завойовника на підбитій ним землі є знищити, викорінити і оплюгавити в душах поневоленого народу память його світлих традицій лицарських, принизити його у власних очах його, вповїти в нього переконання про його низьке походження, його безнадійну безвартісність; рафінованою історичною брехнею заплямувати святу память його предків-лицарів, щоби підбитий їхній нащадок не захотів часом, наслідуючи діла батьків своїх, заступитися за свою підтоптану під наїздничі ноги отчизну і підняти боротьбу за її удержавлення.[1])

[1]) Тому то витворилося напр. в Індії девять каст, з яких у найгіршій — гіршій од нечистих звірят — погорді у всіх восьми вищих знаходяться парії — автохтони сеї країни — а кожній наступний шар —у погорді має попереднього, бо всі сі вісім вищих понад паріями каст утворилися зі що раз то нових завойовників Індії. Врешті всіми девятю індуськими кастами погорджують і за нижчу їх расу уважають останні їхні завойовники Англійці.

Тому Москвини, самі нижчими культурою бувши, свідомо перекручують назви завойованих ними народів і з призирством називають їх полячішками, хахлами, ходями, тузємцями і т. п.

Тому намагаються витерти навіть з карт географічних чесне імя народів і країв. Köln, Breslau, Ungwar, Новогеоргієвск, Івангород, Прівіслянскій край, Малоросія, Малопольска і т. п. Звідтіль так завзято поборюється сусідами зі Сходу і Заходу наша питома назва: Україна, Українець. Тому сусіди наші так ревно займаються фільольогією української мови, запере-

Найбільшою заслугою для наїханої отчизни є з найвищим пієтизмом добувати зі згарищ і румовища імена і заслуги рідних лицарів і героїв, поучувати про них земляків своїх, всею душею зрозуміти і відчути, що ми маємо найвищу честь бути їх нащадками і спадкоємцями, з найбільшою строгостю до самого себе змагатися до того, щоби вчинками своїми не заплямувати світлої про них памятати і по змозі своїх сил та здібностей невпинно в кожному вчинкові свому, в кожнім помислі своїм прямувати до досконалення самого себе, а прикладом своїм спричинятися до досконалення земляків своїх, щоби в кінці доступити найвищого щастя почувати себе в найбільшій скромности достойним нащадком Предків наших.

Найважніщою річчу для наїздника і з найбільшою втіхою чекає він того, коли йому вдасться так принизити і упідлити переможеного, що він сам у свою нікчемність повірить. Тоді лише завойовник може спокійно споживати плоди своєї перемоги. Бо позбавлений національних гордощів і священного культу предків, упідлений і знікчемнілий нарід ніколи не дасть завойовникові реального відпору і сам власними злобними руками знищить і оплюгавить найстрашніщу для завойовника силу, свою силу моральну, силу своїх традицій лицарських, силу своєї приналежности до Яфетового покоління.[1])

Доки переможений не упідлився так, щоби признати себе перед самим собою за поконаного, доти перемога над ним не є довершеною, а переможець не має ні дня ні години спокою, що не стане сам з переможця переможеним, і тому праця наших переможців над упідленям нашим є невсипуща.[2])

Найважніщим обовязком переможеного є з найбільшою ревностю плекати культ предків і національні гордощі. Не крикливою похвальбою і брехливим прикрашуванням свого минулого, а чесним з найбільшою любовю добуванням,— з початку для самого себе

чуючи їй право на саме істнування на тій підставі, що напр. Наддністрянець називає ватрою те, що Наддніпрянець зве багаттям, обо один зве казаном те, що другий називає баняком, або просто котлом.

Тому то Генрик Сєннкевич у своїй геніяльній „Трильогії“ незломного українського лицаря прославленого геніяльною перемогою і знищенням 11.000 армії Стефана Чарнецького під Монастерищем, обороною Вінниці, проривом під Багвою, героя Берестечка, вязня Мальборга врешті розстріляного Поляками 17. лютого 1664 р. під Новгородом Сіверським Кальницького і паволоцького полковника Івана Федоровича Богуна (див. „Z Dziejów Ukrainy“ стор. 492; В. Липинський. Україна на переломі стор. 163-64; Dr. Antoni I. „Opowiadania Historyczne“ монографія „Iwan Bohun“) представляє яко неписьменного „невідомого походження“ степового ватажка, що через невдалі конкурс до дівчини, не витримавши конкуренції з поручником Скржетуским, побиває своїх побратимів, пристає до „бунту“, в якім „zasmakowawszy“, якийсь час бушує по Україні, щоби потім зникнуту невідомо куди, як невідомо звідкіль узявся. Тому в тогож Сєнкевича надзвичайним, повним „маєстату“ і всяких прикмет лицарських героєм є свіжо перейшовший „на польське“ (див. „Z Dziejów Ukrainy“ стор. 120—125) Ярема Вишневецький і диким, пяним і забобонним бунтарем і зрадником, який сам не знає, чого хоче, є Великий Гетьман Богдан Хмельницький.

Тому в усіх церквах України протягом століть проклинали по наказу наїздника московського найпобожніщого з Гетьманів Івана Мазепу, що тих Церков десятки побудував і т. д. і. т. д.

[2]) „Цеж племя славного Народу Руського, з насіння Яфетового, котре державу грецьку воювало. Це з того покоління військо, що за Олега Монарха Руського в своїх моноксілях Царгороду добувало. Вони то за Володимира Святого, Монарха Руського, Грецію, Македонію, Ілірію наїзджали. Їх то предки за Володимира хрещення прийняли, віру християнську від Церкви константинополітанської взявши, і у вірі сій по сьогоднішній день родяться, хрестяться і вмірають...“ з гордощами казало в початку XVII. століття наше духовенство про свій нарід. І се горде пересвідчення про своє походження від тих славних, Яфетового покоління предків своїх дало народові нашому нових лицарів і героїв, дало нем Байдів, Ружинських, Хмельницьких. Богунів, Кричевських, Дорошенків, Мазепів — дало нам величезну і ніодним народом не стяжану славу титанічної боротьби з ісламом і оборони від нього всього християнства, заквітчало нашу святу Отчизну вінцями такої лицарської слави, що ніякі століттями тріваючі змагання наших завойовників ізкорінити її не зможуть і жадним робом не ізкорінять, як що ми самі її не зречемось і на віки вже власними руками не закопаємо.

[3]) „Być zwyciężonym i nie uledz — zwycięstwo ; zwyciążyć i spocząć na laurach — klęska“ слушно і мудро каже Йосиф Пілсудський Клясичним прикладом є сучасна Німеччина.

а згодом для своїх близьких — тих безцінних скарбів лицарських діл Предків наших, які самі в собі, без прикрас — коли їх добуваємо з найбільшою любовю і пієтизмом — здібні сяйвом своїм осліпити ворогів наших, а нас одушевити такою силою, дати такий розгін нашій пасивній фізичній силі, що нарід наш стане непереможним. Бо сили, що повстала з найбільшої любови, ніяка инша сила перемогти не може.

VII. Зненависть і любов.

Зненависть і злоба в боротьбі родить злочин і руїну, — є, як тепер кажуть, силою деструктивною — дає лише відємні, руйнуючі ефекти, ослаблює, навіть зовсім відбирає силу моральну, засліплює борців, туманом застелює перед їхніми озлобленими очима первістну ціль їхньої боротьби і — найчастіще ще перед осягненням якої небудь перемоги над супротивником, проти якого повстала, — неминуче розвалює і нищить основану на зненависти і злобі організацію борців. Всі методи такої організації є аморальні в самій своїй основі, а тим самим позбавлені того натурального цементу, що споює і скріпляє орґанізацію, а яким є довірря, вірність, віддання і саможертва. Вона може бути споєна тільки страхом (терроpом) і спільною зненавистю до супротивника. Така організація (нарід, суспільство) навіть перемоги на своє добро ніколи використати не може, бо коли по перемозі тратить спільну, обєднуючу її, зненависть до ще недавно небезпечного супротивника, — злоба і зненависть неминуче обертається внутр і заражена тим злом організація зжирає і знищує сама себе з таким же завзяттям і тимиж неетичними засобами, як нищила і руйнувала спільного ворога.[1])

Обєднаний на аморальних основах злоби і зненависти супротивник є найменш небезпечним і тому всякий наїздник усіми силами змагається розвивати і плекати у наїханого народу сі для себе дуже користні прикмети, всіми засобами нацьковує одних на одних, бо таким засобом найлекше і напевно осягне конечну ціль закріплення свого панування. Divide et impera! — стара, одвічна істина.

Ніхто ще зі злоби і зненависти не збудував навіть марної хижки, а тим паче не збудував і не оборонив держави; бо зненависть тільки руйнує і нищить, а будувати і творити може тільки любов.

Любов без жертви, як віра без діл — мертва єсть, є лише нездоровим, нікому непотрічним, фальшивим сентиментом, або брехнею і злочином. Любов вимагає жертви і нема для неї завеликої жертви, і найбільша жертва, во імя справжньої любови принесена, не тяжка — навпаки, се бажанна і солодка жертва. „Мене не болить ся рана, що від неї я умираю каже до улюбленого чоловіка умираюча римлянка — болить мене та рана, що ти від неї помреш".

Тому, присуджені наїздниками на смерть через одсічення голови, предки наші гордо і вперто домагалися жахливої смерти на палі „по козацькі на людях, як діди й батьки наші умірали"! і вважали таку смерть у нелюдських муках почесною, хотіли достойним її прийняттям дати ще один доказ безмежно відданої жертовної любови до Батьківщини, для якої навіть звичайну смерть уважали за малу, невистарчаючу жертву, хотіли прикладом своєї добровільно побільшеної жертви укріпити живих у жертовній любови, дати їм живий доказ, що біль спричинений їм катуванням на палі був нічим у порівнанню з ранами чиненими ворогом „солодкій Отчизні", як звали вони нашу Батьківщину.

І блідли вороги і волосся ставало на їхній голові з жаху, навіч таку велику, таку непереможну — з безмежної

[1]) „Лиха іскра поле спалить — сама счезне" — каже мудра наша пригадка. Клясичним прикладом є сучасна Україна.

любови вирослу силу бачучи, — силу якої доконати немає способу.

І опускалися їм безсило катівські руки і невсипуще шукали вони в супротивному таборі людей, яким було неприступне почуття такої любови, які дишуть злобою і зненавистю.

І лише тоді, коли знаходили таких — вступала в них надія на перемогу. Бо на того, в чиїм серці горить справжня жертовна любов, немає способу, — немає в світі скарбу, якимби його було підкупити можна, немає в світі мук, яким його можна застрашити. Такий супротивник є справді небезпечний, страшний і непоборимий, він справді здібний осягнути свою світлу ціль, бо сила святої жертви і любови не вмирає з його фізичною смертю, вона живе століттями, живе вічно і вічно озброює непробитим панцирем нові й нові покоління.

Така любов не знає міри, чисел і ваги і тому не знає вагання.

Вона здібна при никлій, смішно малій матеріяльній силі перемогти стократь більшу, дуже добре обдуману і розраховану — але не одушевлену непереможною силою любови — матеріяльну ворожу силу.

Така любов творить чуда, бо є сестрою иншої могутньої нематеріяльної сили, якою є віра.

VIII. Безвірря і Віра.

Животворна любов немислима без віри, як і віра немислима без жертовної любови.

І як не оживлена вірою любов стає лише нездоровим, кволим і хитким сентиментом, який аби-чим розвіяти можна, так і віра без любови стає диким забобоном, основанім на страсі перед невідомим і на невпинному вишукуванню найріжніщих викрутів як задобрити або обдурити ті невідомі й могутні сили, що, як на загнанного звіря, чатують звідусюду, щоби погнобити беззахистну і безпомічну людину, — а та мечеться на всі боки, шукаючи захисту від них.

„Тяжко жити на світі, щоби Бога не гнівити, або чорта не дражнити“ — каже популярна приказка одного з близьких нам кровю недержавних славянських народів.

Се вагання поміж культом добра і зла, ся готовність на всякий компроміс аби врятувати свою шкіру („і Богу свічка і чорту огарок“) є найяскравіщою прикметою людини-раба, людини, якої душі не осяяла світла і радісна віра, основана на святій жертовній безмежній любови до Найвищого Добра, до Всеобємлющої Любови і Найбільшої Жертви — Бога.

Завойовник завжди пильно намагається ввести як найбільш й заколот до справ віри підбитого народу.

Прикриваючись нібито високими гаслами освіченя „варварів“ своєю „єдино правдивою“ вірою, несе її поміж завойованих на вістрі свого меча, або на кінці багнетів.

Руйнує старовинні церкви, де нарід той з діда-прадіда єднався з Богом і брав у душу свою ту неперемежну силу віри і любови, що піддержувала його в тяжкій боротьбі зі злом, з розпадом його сили державної, з наїздом та поневоленням його батьківщини;

з великим усердям піддержує і підпомагає всяких духовних отаманів одних супроти других і навпаки,

бо зруйнувавши Церкву і знищивши основану на жертовній любови віру в її авторитет, найлекше заволодіти одурілою і здезорганізованою масою спантеличених і бігаючих в одній руці зі свічкою, в другій з огарком нещасних, смертельно переляканих, вічно намагаючихся комусь угодити одиниць.

Робили се і роблять усі завойовники, одначе не без певної остороги. Розваливши віру і авторитет церкви в завойованім народі, завжди змагались вони задержати непорушними ті самі блага, в своїй державі, бо добре розуміли, що се обоюдогострий меч і що занадто ревно прищіплювана серед завойованих зараза хаосу в справах віри може перекинутись на власне державне

тіло завойовника, ослабити і навіть розвалити його самого.

Тільки бездержавний і безтериторіяльний анонімовий завойовник може без ніякої для себе небезпеки обявити одверту і без застережень війну всім богам і всім вірам світу.

Се на наших очах зробили ті, що називають себе на сей час комуністами або большовиками. Але ми бачимо тільки нікчемних слуг того страшного анонімового завойовника, який століттями готовився до теперішнього явного наступу на весь світ. Століттями працював над людством, роззброюючи його з непробитих панцирів віри і моралі найріжніщими, на вигляд лагідними і красними засобами: лібералізмом, раціоналізмом, пацифізмом, масонством, демократизмом, мріями про якусь ідеальну свободу, про права без обовязків, про рай на землі... словом усім, що ослаблювало, що віддалювало і відмежувало від Віри, від Жертви і Любови — від Бога.

Тільки так заздалегідь підготовивши собі грунт, він рішився на одвертий наступ і вже захопив у свої страшні руки, покрив десятками міліонів трупів, покрив найстрашніщою, нечуваною в історії руїною величезну частину землі від Балтийського моря по Тихий океан, поглинувши і серце нашої Отчизни.

Захоплений і обісмілений сею перемогою Сатана підняв забороло і обявив одверту війну Богові і всьому божому. Все у нього вирахувано, все обчислено, все обдумано, все передбачено. Перемога і тріумф забезпечені.

Забезпечені, як що він трагічно для себе не помилився, як що справді зуміє вбити і викорінити Віру.

І міліони малодушних, міліони тих, у чиїх душах не було святої, животворної, основаної на жертовної любови віри, вже помирилися з фактом перемоги Сатани, вже не огарок, а найбільшу йому ставлять свічку і славу йому славлять, рятуючи свою досмертну шкіру. Але не бачать, засліплені жахом, що він убив лише форму, лише забобон, бо не існує така сила, не було її і не буде, щоб змогла вона вбити животворящу Віру.

Піднесіть же чоло, браття, що маєте в душі своїй хоч за маковe зерно віри, бо вона гору з місця на місце перенести може, як що вона правдива віра. Не бійтеся, що мало нас, що навкруги безпросвітна темрява злочину, кривди і жаху. Завойовники і гнобителі наші відкрилися: мудрі мудростю Сатани самі відкрили нам своїми ділами, що коли не вбють і не викорінять до безсліду в душах наших віру — самі мусять згинути. Иншого розрішення немає.

Тому хай осяє нас Господь животворною вірою, хай солодкою стане нам найтяжча жертва любови. Розпалім у душах наших дрібненьку її искру, ділом жертви і радісним виконанням найтяжчих наших обовязків роздуваймо її у велике полумя — тоді переможемо!

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Р. М-кий

Авторітет, Відвічальність, Свобода в життю Нації

І. Два світогляди

В життю ріжних націй займають авторітет, свобода і відвічальність в ріжн часи ріжні місця. Їх або більше чи менше признають, або більше чи менше нехтують, а їх упадок і розвій повсякчасно залежать від світогляду, який в даний момент націю опановує, себто від світогляду провідної верстви нації, яка — маючи в руках відповідну силу — старається прищіпити свій світогляд цілій нації. Тому, щоби зрозуміти значіння понять авторітету, відвічальности та свободи в життю нації, пригляньмося вперед деяким ціхам двох собі протилежних світоглядів, які у всіх ділянках національного життя ведуть між собою відвічну боротьбу.

І так світогляд індівідуалістичний, ставлячи перед всім і понад все одиницю-індівідуум з його чисто егоїстичними інтересами, уважає державу конгльомератом осьтаких, живучих на даній території, автаркних, нічим зі собою незвязаних і від нікого крім себе самих незалежних одиниць, які чисто механічно і тільки случайно і зі страху одні перед другими та перед зовнішним неприятелем творять державу.—Дальшою ціхою цего світогляду є „рівність", випливаюча з ліберальстично-індівідуалістичної доктрини, яка каже, що всі люди є від природи рівні", — без огляду на їх внутрішню, удільну квалітат ивну вартість. Всі є собі рівні, значить не треба нікому підпорядкуватися, а йти тільки за своїми егоїстичними інтересами, бож одиниця — „я" се ідеал, і її інтерес се найвище добро. Тому. що всі люди є собі рівні, мусять всі мати однакову участь в кермуванню державою. На підставі права рівности вони вибирають собі заступників та передають їм на якийсь час право правити державою. Одним словом: „Суверенний народ править сам собою". В практиці у політичному життю індівідуалізм проявляється у формі демократії з її механічним розумінням нації та з її кличем „рівности", яку вона хоче осягнути при помочі виборного принціпу. На виборах оперті і їх результатом є всі її інституції, с. є. парляменти, всякі партії, правительства більшостей, коаліції і т. д. Державна форма демократії се република.

(При помочі републиканських законів хоче демократія зрівнати всіх горожан. Очевидно, таке демократичне вирівнювання може відбутися після найнищих, найтемніщих типів, себто через примінювання себе до найнищої уровени мас. Очевидно, що така рівність, або демократична егалітарність, є навіть в найдемократичнійшій демократії немислима, вона зате є знаменитим кличем для всякого рода демагогів, які знижуючися до примітивних почувань мас та по мистецьки їх використовуючи, роблять в сей спосіб свої політичні карієри.)

В протилежности до індівідуалізму уважає універсалізм державу-націю органічним живим тілом, якого складові частини є прямо вросли в себе тисячами інтересів. Держава-нація не повстає через випадкову угоду автаркних одиниць, як се твердять індівідуалісти. Після універсалістичного світогляду держава-нація се витвір традиції та історії; се живий організм все готовий розвивати дані форми життя. Живе тіло складається з ріжнородних, часом собі навіть дуже подібних, але все не однакових частин, які себе взаїмно доповнюють І чим більше даний організм розвинений, тим ріжнородніщі його скла-

дові частини та більшою є їх взаїмна залежність одних від других. Так само і нація, яка не вмирає але розвивається, діференціюється все більше і більше у своїх складових частинах. (Поняття діференціяції не треба мішати з атомізацією, бо підчас коли діференціяція означає ріжничкування нації після способу праці, продукції та спільности інтересів; дальше підчас коли діференціяція означає взаїмну залежність поодиноких груп від себе та органічну звязь кожної ґрупи у своїому нутрі, — то індивідуалістична атомізація се чисто механічне розпадання нації на частини, без всякої залежности одних частин від других та без всякої органічної звязи внутрі поодиноких частин. Примір діференціяції се стани, кляси, професійні організації; примір атомізації се хвилеві політичні партії з демократичними кличами). Чим більше дана нація діференціюється, тим більшою стає взаїмна залежність поодиноких складових частин між собою. Так само і функції, які поодинокі складові частини нації в громадському життю сповняють, не є однакові; вони ріжнородні і їх значіння і вага ріжні. Що є ріжнородне, се не є рівне. Виразником універсалізму в політичному життю є клясократична*) монархія, яка узнає ріжнородність складових частин нації та дає можність свобідного розвою їх специфічних прикмет і діяльностей (в протилежности до демократії, яка все „вирівнує“ і тим самим здержує поступ та розвій національного організму). При клясократії росте значіння та розвій таких органічних інституцій, як сімя, рід, громада, повіт, поодинокі землі даної держави враз з їх специфічними індівідуальними прикметами, дальше кляси (повставші з діференціяції населення після способу продукції), дальше професійні організації. А провідники всіх сих інституцій стають провідниками не на підставі демократичних виборів (при помочі всяких хвилевих більшостей), але на підставі заслуг положених для даної кляси, землі, організації. Замість принципу демократично-виборчої випадковости тут виступає принціп аристократичний — в значінню граматичному — принціп добору, селєкції, найкращих людей з поміж кожної організації, кляси чи иншої інституції.

II. Відношення републикансько-демократичної влади до авторітету, відвічальности та свободи

Як вище скавано, головну ролю в демократичних републиках грають вибори, при помочі яких ніби то мається зреалізуватися політична рівність всіх горожан. На підставі ріжних виборчих ключів вибирають горожане своїх заступників до всяких демократичних установ. Вибираються посли до парляменту та сенату. Вибираються президенти держави. Від виборів залежні, хоч і не прямо, міністри, бо вони хоч і призначуються президентом, то всеж таки мусять бути ще прийняті і парляментом зноваж таки при помочі голосованія. Виборчий принціп потягає за собою творення т. зв. політичних партій, які — як вище сказано — є виразником лібералістично-індивідуалістичної механічної атомізації громадянства. Коротко кажучи, вибори з джерелом всякої демократичної влади. І коли вибранці, посли до парляменту та сенату, міністри та президенти, хотять при владі вдержатися та при слідуючих виборах знова бути вибраними, то вони мусять держати близько себе у прямій залежности своїх виборців. Можуть вони їх вдержати тільки при помочі собі підчиненого, сильно сцентралізованого адміністраційного апарату, який при помочі ухвалених вибранцями законів та приписів все більше і більше ограничує свободу

*) Суть понять „демократія, клясокрстія та охлократія“ представлена в „Листах до Братів-Хліборобів“ В. Липинського, і до їх студії позволю собі відіслати шановного читача.

виборця, все більше і більше робить його зависимим від множества урядів. Урядник держить в карбах виборця, а посол чи міністер держить в карбах підчиненого собі урядника. Таким чином централізація національно-державного життя се необхідний наслідок і підпора демократично-републиканської влади. І се стремління до централізації определяє відношення демократично-републиканської влади до авторітету, відвічальности і свободи. Бо що-ж значить „централізація"? Се перебрання владою у свої руки функцій державного і громадського життя, а зі сим і всіх обовязків, всеї відвічальности з них випливаючої, всего авторітету і свободи для виконування сих функцій потрібних. У своїх централізаційних та вирівнюючих стремліннях републиканська влада видирає сі функції від поодиноких складових частин національного орґанізму, відбираючи їм свободу у виконуванню їм належних функцій, позбавляючи їх авторітету потрібного для їх виконування, звільняючи їх на другій стороні від всякої відвічальности.

Для приміру пригляньмося відношенню демократично-републиканської влади до отсеї фундаментальної інституції всякого орґанічного суспільного ладу, до інституції сімї. Проти сімії в першій мірі звернене вістря централістичної влади. Боротьба проти семї ведеться в сей спосіб, що ріжними способами атакується у своїх правах і обовязках представитель семї, її голова. Ухвалюються закони, які ограничують його с в о б о д у розпорядження своїм майном в завіщанню. Тим самим підкопується його а в т о р і т е т в очах членів родини, бо вони свідомі сего, що батько (голова) не може свобідно розпорядитися своїм майном в завіщанню, що після його смерти мусить його майно „по закону" бути в певній пропорції розділене поміж поодиноких членів родини. А рівночасно мусить почуття в і д в і ч а л ь н о с т и супроти минувшини і будуччини, супроти предків і нащадків, звязане з родинним майном (яке є овочем праці поколінь) тепер перерватися і упасти, бо голова семї, знає, що з його смертю діло його предків та його власної життєвої праці мусить розпастися. Голова семї тепер вже не несе відвічальности за свою і своїх предків життєву працю перед будуччиною, перед своїми нащадками, він їм не передає діла сеї праці, не передає їм зі сим звязаного почуття відвічальности.

Образом боротьби централістичної влади може послужити нинішній більшевицький режім в Росії і на Україні, який звільняє голову родини від в і д в і ч а л ь н о с т и за виховання дітей. Для сього ся централістична влада робить з науки (зі шкільництва) державний монополь та відбирає голові родини с в о б о д у вільного вибору учителів, та знова сим підкопує його а в т о р і т е т в очах родини.

Репукликансько-демократична влада веде боротьбу проти всякого рода організацій, чи то клясових, чи фахових, чи духовних [2]) Отся боротьба є само-

---

[1]) Большевицький режім є охлократичний, не демократичний. Всеж таки наводжу сей примір централістичної боротьби проти семї, бо в трохи меншій мірі він уживається і в демократії.

[2]) Могло би здаватися, що отсе твердження відносно фахових (професійних) та духовних організацій не є оправдане, та що демократія їх повстанню не тільки не противиться, а навпаки сама їх підпирає та сприяє їхньому розвиткові. Приміром, демократія не виступає ворожо проти Церкви, однак.. тільки доти, доки Церков в політичному та громадському житті підпорядковується загальній схемі демократичного режіму партій, та тільки посередно через сі партії бере участь в житті нації. Коли однак Церков, яко організація, хоче виконувати вплив на громадське та політичне життя нації, тоді всі партії стають проти неї та підносять страшний крик про „клєрикалів", „чорну контрреволюцію" і т. и. — Подібно мається річ і з професійними організаціями. Бачимо, що поодинокі партії витворюють їх самі в своїм лоні та стараються о їх розвій внутрі партії, однак.. вони се роблять тільки на се, щоби людей з даної професії притягнуги в свою партію та „заступати" їх інтереси. Колиж би ті організації захотіли яко такі, самостійно, виконувати вплив на політичне та громадське життя, тоді всі парті кинулисяб проти них.

зрозуміла, вона виходить з протилежности самих основних принціпів демократії і організації. І так, підчас коли вся демократично-республиканська влада походить з виборів, які знова є дитиною „рівности“,— то противно підставою організації є якраз ріжнородність, с. є. нерівність, провід в організації походить не з виборів, а противно з добору та гієрархічної градиції. Коли істнування демократично-республиканської влади є можливе тільки при сильній нівелюючій централізації, то на другій стороні знова бачимо, що сильні організації (яко виразники ріжнородности, себто нерівнозначности) являються головним средством та опорою децентралізації, та яко такі очевидно віддалюють громадянство від безпосередної залежности від центральної влади та її урядів, або принайменше сю залежність ослаблюють. Тому то боротьба демократично-республиканської влади проти організацій не є нам дивна. Демократично-республиканська влада мусить їх нищити в самооборони.

Захопивши владу в свої руки демократія узаконює „рівність“ всіх мешканців держави і сим підриває авторітет організацій, опертих на ріжноманітности, себто нерівности. В розумінню демократії „найвищим добром є інтерес одиниці“, а чисто механічно повстаюча, ілюзорна, сума інтересів одиниць се добро загалу. Отсе добро загалу, після міркувань демократії, найскорше та найліпше осягнеться, коли кожному дасться абсолютна свобода ділання для осягнення власного інтересу. Тому всякі обмеження еґоїзму одиниці висшими спільними інтересами держави, кляси, стану, чи професії мусять уступити, а на їх місце вводиться т.зв. „вільна конкуренція“, яка крім инших погубних наслідків причинюється до атомізації громадянства, бо ставить одиницю поза яким небудь органічним звязком з прочими співжителями чи то відносно способу праці, продукції, чи відносно спільного економічного інтересу поодиноких громадських груп. Вільна конкуренція дає кожному право не оглядатися в погоні за власним еґоїстичним інтересом на добро співжителів та згадані висші спільні інтереси держави, кляси, професії. В громадськім життю наступає повна анархія, нічим необмежена боротьба всіх проти всіх. Так демократична свобода, через вільну конкуренцію та з неї походячу анархію, перемінюється в насильство сильнійшого над слабшим та в сей спосіб нищить правдиву свободу, можливу тільки в організаціях, які є виразом органічної діференціяції та вродженої людині сили асоціяції в цілі спільної творчости, при чому кожний член організації для осягнення спільної висшої цілі мусить частинно поступитися (підпорядкуватися) своєю особистою свободою (власновільністю). Вкінці самозрозумілим є, що і узаконена рівність і з неї випливаюча вільна конкуренція та анархія нищать в громадянстві почуття відвічальности.

III. Авторітет, відвічальність, свобода в клясократичній монархії.

Будучи виразником універсалізму, клясократична монархія уважає, як висше сказано, націю живим організмом, зложеним з ріжнородних (отжеж нерівнозначних, а тому і нерівних) частин, які — сповняючи ріжні їм приналежні функції в національному життю — є одна від др'угої залежні та взаїмно доповняються. Чим досконаліщою хоче нація бути, тим більше розвинені мусять бути її складові частини, тим більшою мусить бути їх ріжнородність та тим більша взаїмна їхня залежність. На сторожі гармонійности у розвою складових частин нації стоїть Монарх-Господар. Він є дідичний і ся дідичність, як непорушний пункт, обєднує цілу націю як її символ. Складові частини нації (семя, рід, громада, повіт, округ, край, дальше кляси, професійні організації і т. д.) можуть належито розвиватися, удосконалюватися тільки при де-

централізації державно-національного життя, яка є можлива тільки в клясократичній монархії з її дідичністю як непорушним пунктом, біля якого можуть розвиватися та наростати нові форми національного життя. Бо що є децентралізація? „Влада децентралізує“ значить, що вона передає часть дотепер нею самою виконуваних функцій в національному життю поодиноким до сего покликаним частинам нації. Се і робить клясократична монархія, бо вся її влада оперта на поодиноких клясах та професійних організаціях і тому їх розвій і зріст їхнього значіння лежить прямо в її власнім інтересі. Передаючи клясам та організаціям їм приналежні функції, клясократична монархія надає їм тим самим певну свободу у відношенню до центральної влади. Вона скріплює їх авторітет, потрібний в очах громадянства для виконування всякої функції. Вкінці вона скріплює в них почуття відвічальности за їх діяльність так перед центральною владою, як і перед їхніми власними членами, як рівнож і перед другими групами громадянства.

Децентралізується і адміністрація. Бажаючи як найповнійшого розвою індівідуальних прикмет поодиноких земель під поглядом духової та матеріяльної продукції, бо иншими словами: бачучи розвій держави-нації у розвою територіяльної ріжнородности, клясократична монархія децентралізує адміністрацію, се значить, ограничує залежність адміністрацій поодиноких земель від столиці (центра). Признаючи поодиноким землям автономію, яка все узгляднює індівідуальність кожної землі, клясократична монархія так передає їм ріжні функції (обовязки) місцевого життя, а рівночасно надає їм певну незалежність — свободу у відношенню до центральної влади, підносить їх авторітет в очах громадянства, а вкінці збільшує їх почуття відвічальности так перед центральною владою як і супроти других земель та цілого огромадянства за їхню діяльність для розвою свого власного і ціло-державног. Так само переводиться децентралізація дальше в діл у відношенню поодиноких округів до земель, повітів до округів, вкінці міст і сіл до повітів, а її наслідки все проявляються у зрості свободи, авторітету та почуття відвічальности.

І тільки при децентралізації, якої головним наслідком являється зріст значіння авторітету та почуття відвічальности, може наступити правдива політична свобода горожан, бо через ню горожанин все менше і менше стає залежним від далекої столиці та від довжезного ланцюха урядів. Він рівночасно через приналежність до громади, кляси чи організації має рішаючий голос в справах, які торкаються його громади, кляси чи організації, а через те і його безпосередних інтересів.

Через децентралізацію росте в клясократичній монархії значіння та могутність кляс, професійних організацій і прочих складових частин нації, а їх зріст є зростом нації та веде до зросту авторітету, почуття відвічальности та свободи в громадянстві.

IV. Реасумуймо вище сказане кількома реченнями:

1. Індівідуалістичний світогляд проявляється в державно-національному життю у формі демократичної республики. Наслідком демократично-республиканської державної форми є централізація у всіх ділянках національного життя, яка все за собою потягає упадок авторітету, почуття відвічальности та свободи в нації, а тим самим до залежности та поневолення наперед внутрі нації, а вкінці і на зовні.

2. Виразником універсалізму в державно-національному життю являється клясократична монархія. Її політика стремить до децентралізації національного життя, яка потягає за собою зріст значіння та могутности кляс, організаній

поодиноких земель і т. д., а з тим і зріст авторітету, почуття відвічазьности та свободи в громадянстві.

3. Авторітет, відвічальність та свобода се три складові частини одної ідеї. Вони розвиваються і падуть все разом.

* * *

Сего не бачать сі „проповідники" свободи, які її добачують в нищенню авторітету та почуття відвічальности.

Не бачать сего і сі, що утотожнюють поняття свободи з поняттям рівности, хоч досвід вчить, що якраз рівність через вибори, республику, централізацію, веде до залежности і насильства, застою в національному життю, а вкінці до поневолення.

Не бачать сего і сі, що все і всюди висувають на перше місце особисту свободу індівідуа. Вони не добачують, що лад в суспільности значить більше чим свобода одиниці, бо він її попереджає, а вона з него виходить.

АНТІН ВАТОВИЙ

У ВИРІЙ

Хочу! Знаю де є це що хочу!
Ганьба міркуном!

У вирій! на другу дію...
дію панцира.

Вже ряди почувань польних
Виростають в полки стольні.

Вже регочуть заліза:
Хай у блискавицях збруї

Паралєлі лез будують,
душу лицаря!

Др. К. ЧЕХОВИЧ

Католицька фільософія

(Докінчення)

IV. За сто літ

1. Романтизм. 2. Молінізм. 3, Переоцінка вартостий. 4. Неотомізм. 5. Перспективи.

1. Загально панує погляд, що фільософія середновічної схолястики це лише христіянізований арістотелізм, а фільософія Отців Церкви це христіянізований плятонізм. Про цілу неосхолястику принялася думка, що це лише виклад науки Томи з Аквіну на приказ папи Льва XIII для підтримки католицької теольогії. Виходилоби, що не було і нема ніякої самостійної католицької фільософії.

Тимчасом докладнійші студії здавна погорджуваних середніх віків, про які звичайно говориться, що це були часи темряви і застою людської думки, а також уважний розгляд фільософічної праці новійших часів виказує, що серед католицького світа все були і є творчі мислителі, котрі не лише приймали і викладали готове, але і самі творили і творять нові цінности, самостійно шукаючи шляхів для розвязки фільософічних проблєм, передовсім проблєм метафізики, які все найбільше цікавили і цікавлять віруючих людий. У ріжні часи ріжно виявлялася ця католицька фільософічна творчість, часто обмежуючись лише на апольогію правд віри, то знову віддаляючись від чисто теольогічних цілей.

Найновійша фаза католицької фільософії знана під назвою неосхолястики датується звичайно від енцикліки „Aeterni Patris“ з 4 серпня 1879 р., якою папа Лев XIII заохочує до студіования Томи з Аквіну та до плекання фільософії в його дусі. Перед тим католицька фільософія переживала добу свойого романтизму, виявляючи досить велику самостійність і продуктивність. Такими католицькими романтиками на полі фільософії були в Німеччині: Баадер, Геррес, Шлєгель, Адам Міллєр, Дойтінгер, Гінтер, Гермес, — в Англії: І. Г. Нюмен і В. Джордж Ворд, — у Франції: Гратрі і Діпанлю, - в Італії: Тонджорджі, Пальмієрі і багато инших. Цю добу загально характеризує замилування до інтуіції, почувань і ірраціональности, а з другого боку перевага бажання всіми силами обороняти релігію і теольогію. Але вже перед появою енцикліки „Aeterni Patris“ виступає Йосиф Кльойтген зі своєю критикою поодиноких заступників романтичного напрямку і у своїх творах („Теольогія минулого“ 1872 і „Фільософія минулого“ 1878) дає неначе програму для новосхолястичної фільософії.

Так після доби фільософування на основі католицьких почувань з відкликом до інтуіції та ірраціоналізму, приходить доба неосхолястики, яка спирається на основах католицької критики та відкликається в першу чергу до розуму. Шукаючи за опорою для цього нового напрямку у традиціях католицької фільософії, найдено її у найбільшого мислителя середніх віків, Томи з Аквіну. Його фільософія, в протилежність до містично-інтуітивного Августинізму, відзначається незвичайно тверезим критицизмом і своєю наукою про границі природного пізнання дає найкращі коррективи проти інтуітивних і ірраціоналізуючих тенденцій фільософування.

2. Енцикліка „Aeterni Patris“ означає дефінітивний перелім у розвитку католицької фільософії і своєю авторитетною заохотою дає цілій найновійшій

неосхолястичній добі виразну томістичну закраску. Це проявляється з одного боку поглибленням студій фільософічної системи самого Томи і оживленням її тревалих вартостий при рівночасному строго-історичному досліджуванню католицької фільософії цілого середновіччя, а з другого боку власною фільософічною продукцією неосхолястиків. Ця остання виявилася досі у двох часово відокремлених формах. Перше оформлення неосхолястичної фільософічної продукції припадає на часи, коли з одного боку позитивістична і матеріялістична переважно природнича наука все ще самопевно заперечувала всяку метафізику, а з другого вже починалися спроби нової „індуктивної метафізики", так як це бачимо у Льоце, пізнійше у Вундта і Кільпе у виразній протилежности до спекулятивного ідеалізму, матеріялізму і позитивізму.

На грунті католицької фільософії цей відрух проти позитивістичної негації метафізики виявляється у формі апольогії „християнської метафізики при рівночасному переході на становище загально фільософічного напрямку індуктивної метафізики. На полі теорії пізнання ця фільософія тримається основ критичного реалізму.

Один з сучасних католицьких фільософів Єзуїт Еріх Пшивара називає цей напрямок „відновленим молінізмом" через те, що тут відживають давні погляди іспанського Єзуїта Моліни (1535—1605) і його приклонників в справі самої основи людського думання. Такою основою вважається пізнання конкретних річий (intellectus singularium), а рівночасно цим конкретним річам приписується позитивні якости. Тимсамим і метафізика молініетів виростає емпірично-критично з пізнання конкретних річий („scientia singularium"), тоді як деякі томістичні напрямки (нпр. Домінікани) будують свою метафізику як „scientia universalium" на „перших прінціпах", стоючи в теорії пізнання на становищі „наївного реалізму" з його безпосереднім схоплюванням самої суті річий (intellectus universalium).

Представниками цеї молініетичної католицької фільософії є нпр. Гайзер, ціла школа католицького університету в Міляні з ректором Джемеллі на чолі, школа Гутберлєта в Фульді та инші. Їх увага звернена головно на ті проблєми, які є основою теольогії, а саме: обєктивність правди, реальність зовнішнього світа, свобода волі, несмертельність душі, істнування і прикмети Бога. Загальний характер тої фільософії залишається апольогетичний, а доба її розцвіту тягнеться аж до першого десятиліття нашого століття. В питаннях ноетики і метафізики стоїть та католицька фільософія на спільній плятформі з позакатолицькою фільософією тих часів, так що нічого дивного, що великі зміни на полі науки і загальної фільософії привели також і на полі неосхолястики до витворення нових форм фільософічної продукції.

3. Після досить довгого панування позитивістичного розуміння науки виринають вкінці сумніви що-до правильности такого розуміння, а вслід за тим, як вислід найновійших наукових дослідів і фільософічних міркувань, приходить основна зміна самого поняття науки. Рівночасно наука поволи перестає бути ворогом релігії.

Позитивістичний обєктивізм полягав в цьому, що науковою вважалась лише така метода, яка розглядає явища із зовні та яка цікавиться їх повстанням, їх звязком з окруженням, їх прикметами і відношенням між ними, занедбуючи рівночасно розгляд їх внутрішної правдивости. Для позитивістів є однаковим „фактом" сон і дійсність, твір генія і твір божевільного, релігія дикунів і релігія Христова, помилка і правда, моральність і неморальність. Самі позитивісти відчували і робили ріжницю між такими „фактами", але послідовно не

хочуть і не дозволяють ці ріжниці студіювати, так неначе це цілком непотрібно взагалі питатися, що є правда, а що помилка, що моральне, а що неморальне, що гарне, а що погане. Через те все стало релятивне. Завдяки пізнанню „законів боротьби за істнування" і инших „полегчуючих обставин" вкінці і найбільший злочин перед трибуналом людської совісти (бодай в теорії) перестав бути злочином переміняючись у невинний факт. Мегальоманія позитивістичної людини привела до затрати критерія, без якого людині неможливо жити і орієнтуватись. На численних роздорожах не стало дороговказів для людської думки, яка все тужить і змагає до великої цілі тревалого щастя, куди веде лише один шлях, шлях правди, краси, добра і справедливости. І у нас можемо найти книжки, де слово „несправедливість" цілком свідомо і консеквентно заступлено словом „історична справедливість". В той спосіб, — як казав колись Потебня, — і людоїдство можна оправдати.

Той фальшивий обєктивізм, який до позитивізму дістався під впливом таких фільософів давнійших часів як Спіноза, Юм і Гегель, викривив саме розуміння суті науки неначеб-то їй не ходило про пізнання самої правди, лише про пізнання тих всіх передумов, при яких ця правда була висказана. Це не могло на довго заспокоїти думаючу людину Скоро зміняється саме поняття науки, а з другого боку на полі фільософії вже при кінці XIX ст. починається проти позитивістичної науки незвичайно успішна реакція. Її провідниками можемо вважати передовсім Ніцше і Бергзона. Проти влади позитивізму і матеріялізму щораз смілійше підносить голову революція нових форм ідеалізму, вказуючи людству нові можливости шукання правди.

Вже у першому захопленню новими думками відбирається природничим методам всяке право бути провідником на шляху до правди, а природничим наукам визначається скромне місце у сфері практично-технічній. У сфері справжнього пізнання, т. зн. у сфері пізнання живого буття вона не має голосу. Так метафізичний інстинкт людської душі перемагає абсолютизм позитивістичної науковости і рівночасно находить собі сотозника у найновійших здобутках науки.

Дотеперішна чисто механістична картина світа щораз менше вдоволяє людий науки. На полі природничих наук проти механістичного вияснювання життя у змислі Дарвіна, Гекля і инших, шириться загальне переконання, що життя не можна вияснити фізикально-хемічними процесами і приймається окремий життєвий чинник побіч матерії (неовіталізм). Поволи відкидається моністичні теорії попередніх століть і чим далі тим більше шириться новий дуалістичний світогляд. І людина перестає бути лише вязанкою фізіольогічних процесів частинно освітлених безсилим світлом свідомости. На полі психольогії поволи банкротує теорія психо-фізичного паралєлізму, а детермінізм робить відворот у сферу своєї дійсної влади. Людина наново відшукує свою душу і свобідну волю. Тимсамим на полі фільософії знову відживає зацікавлення до метафізичних питань.

4. На французькому ґрунті у звязку із загальним ренесансом метафізики на основах бергзонівської „інтуіції" приймає католицька фільософія новий вигляд і під назвою „неотомізму" протиставиться молінізмови. Сертіллянж, Гаррігу-Ляґранж, Жак Марітен — це найвизначнійші представники французького неотомізму. Тут відразу проголошується прімат метафізичного схоплення самої суті буття перед методами природничих наук, яким залишається лише змисловий бік буття, т. зн. самі явища. На томістичнім конґресі в Римі 1925 р. виринає навіть думка, що природнича метода не має ніякої вартости для пізнання правди. При цьому забувається, що якраз сам Тома з Аквіну впровадив як кор-

ректив для інтуіціонізму Августина арістотелівську методику природничих наук.

При очевидному спорідненню з метафізичною інтуіцією Бергзона цілий цей напрямок католицької фільософії свідомо навязує на середновічне томістичне розуміння першенства „intellectus universalium" перед „intellectus singularium" та на прімат „intellectus quidditatum" перед аналізуючим і синтезуючим „intellectus dividens et componens". Рівночасно фільософію Томи змальовується як завершення і кінцеву стадію розвитку модерної фільософії взагалі.

І в Німеччині повстали анальогічні переміни, які на полі фільософії теж відзначаються змаганням до „чистої" т. зн. від реальних наук незалежної метафізики. Ернст Трельч і Георг Сіммель вважаються тут звичайно за піонірів нових думок, але ґрунт для нового світогляду приготовлявся вже раньше з ріжних боків а пізнійше також багато окремих тонів складали тут один загальний акорд. Сюди належить нпр. праця неокантіянців чи то марбурської школи (Наторп, Н. Гартманн), чи то баденської (Ляск, Геррігель), в яких закладалися підвалини для чистої метафізики на основі інтерпретації Канта, а також віденська школа Фр. Брентана з її змаганням заложити фільософію на матеріяльній евіденції в протилежність до кантівського формалізму. І феноменольогія Гуссерля зі своєю „ідеацією" підготовляла ґрунт для „чистої" метафізики. Макс Шелєр і Мартин Гайдеггер подають вже виразні нариси такої апріорно-чистої метафізики буття самого в собі.

Рівночасно і в нутрі самого природознання ведеться критика природничої методи і як вислід проголошується апріорність чистої метафізики. На полі фізики характеристичний з того боку твір Ґуґа Дінґлєра „Розвал науки" (1926) а на полі психольогії твори Віліяма Штерна („Діфференціяльна психольогія", „Особа і річ").

У звязку з такою зміною загальної фільософічної ситуації змінюється і німецька неосхолястика і — подібно як французька — відкидає молінізм, спіраючись на істнуючі вже фільософічні напрямки (баденське неокантіянство, феноменольогію Макса Шелєра, на Сіммеля, Трельча, Кіркеґаарда і ин.). Сюди належать такі імена як Альойс Міллєр, І. Гессен, Романо Ґвардіні, П. Вуст. Така досить ріжноманітна німецька католицька фільософія виявляє рівночасно нахил до обєднання з французьким неотомізмом, як це виразно видно із тих напрямних, які видвигає Карль Ешвайлєр у своїому творі „Два шляхи католицької теольогії" (1926). І тут невдоволення з молінізму приводить вкінці до переходу неосхолястики у форми неотомізму,

5. Вже з цього коротенького історичного огляду католицької фільософії за останніх сто літ, поданого здебільша за Еріхом Пшиварою, виринає досить ясно і загальна характеристика сучасного нам неотомізму і дальші можливости розвитку.

„Система неотомізму — каже Пшивара — як апріорної метафізики буття... стоїть в противенстві до реальних наук... і в противенстві до давнійшої метафізики конкретного світа, виростаючої з позитивного відношення до реальних наук... Вона означає видвигнення плятонського томізму проти арістотелівського молінізму. На загальному фільософічному тлі це означає: плятонський томізм, який вважає себе позитивним завершенням загальної новітньої фільософії, а Тому з Аквіну за внутрішне визволення властивої проблєматики Канта від його власних пут (Марешаль) — проти арістотелівського молінізму, який виявив себе все лише як негативно-апольогетичний партнер сучасної йому фільософії, як оборонець Томи виключно проти Канта а всеж таки під впливами Канта". („Проблєматика неосхолястики", 1928).

Відношення найновійшої католицької фільософії до Канта поволи змінюється. Наш монах, що з таким успіхом промовляв на фільософічному конгресі в Неаполі в 1924 році, бувби нині до деякої міри анахронізмом. Розвиток католицької Фільософії пішов вже дальше і залишаючи за собою непримиримо протиставлення фільософії Томи з Аквіну і фільософії Канта перейшов вже на шлях великої синтези. Перший рішучий крок на цьому полі вже зробив бельгійський Єзуїт Марешаль у своїому великому і для католицької фільософії дуже важному творі „Point de départ de la métaphysique".

Не відкидати чи ігнорувати Канта, лише усім треба від нього учитися. Для нової доби на полі фільософії найбільш характеристичним твором все залишається Кантова „Критика чистого розуму". У ній людство дістало ноетичні основи критицизму. „Завдяки Кантові — каже Масарик — стало ясним, що едино можливе і правильне становище фільософа так в протилежність до попередньої сліпої віри („догматизму" в розумінні Канта) як і в протилежність до скептицизму Давида Юма, є критичне усвідомлення собі людських розумових сил. В цьому є історичне, всесвітне значіння критицизму". („Росія і Европа").

В наші часи щораз більше звертається увагу на велику вагу ноетики і для фільософії і для розвязки конкретних наукових проблєм. І католицька фільософія мусить бути модерна в цьому розумінні, що вона мусить старатися витворити у себе трівкі ноетичні основи. Теорія пізнання Шелєра, яку прийняв неотомізм, легко може пересунутися на становище безконтрольної інтуіції. З цього боку узгляднення Канта, так як це зробив Марешаль, може принести для католицької фільософії лише тревалі користи.

Крім того дальший успішний розвиток католицької фільософії мусить відбуватися на грунті позитивного відношення до тревалих цінностий фільософії схолястичної, передовсім до фільософії Томи з Аквіну у всій її повноті. Бо цей Тома, якого приняв собі за основу нинішний томізм, не є цілий Тома. Це тільки один його бік, а те, що ще невикористане, скриває в собі якраз зародки дальшого поступу.

Зацікавлення фільософією Томи з Аквіну все більше зростає і то не лише серед католицьких фільософів. В його творах відкривають все нові скарби, якими людство нових віків знехтувало і щойно по довгих віках рішилося до них заглянути, щоби зі здивованням побачити, що цей забутий мислитель середніх віків в багатьох питаннах випередив нас на цілий ряд століть. „Зі здивованням питаю сам себе — пише Рудольф Ігерінг, згадуючи в одному місці свойого твору „Der Zweck im Recht" про Тому з Аквіну — як це було можливе, щоби такі правди, коли вони вже раз були висловлені, упали так цілком в забуття у нашої протестантської науки? Скільки блукань вона могла була собі заощадити, якби їх була приняла! А я зі свого боку був-би може цілої свої книжки не писав, якби я їх знав; бо основні думки, про які мені ходило, є вже у цього могутнього мислителя висказані з повною ясністю..."

Так поволи з темряви забуття виринає велика, світла постать Томи з Авіну. Енцикліка папи Льва XIII., а до деякої міри і палка але річева промова монаха перед пяти роками в Неаполі, що так здивувала всіх учасників міжнароднього конгресу фільософів, набирають нині щораз більшого історичного значіння.

Католицька фільософія поволи наближається до свойого ідеалу. Перед нею у повній яскравости виринає важке завдання: у тісному звязку з наукою і позакатолицькою фільософією дати модерному людству нову велику синтезу.

Голос догми і енцикліка „Aeterni Patris“ буде їй при цьому неначе компасом, який не заперечує її свободи лише помагає орієнтуватися і плисти по розбурханому морі людських думок і настроїв до берегів тревалих, вічних вартостий.

* * *

Дещо з літератури: Dr. J. Feldmann, Thomas von Aquin und die Philosophie der Gegenwart. — Dr. E. Przywara S. J., Die Problematik der Neuscholastik. Kant-Studien 1928. — Dr. K. Joël, Die Überwindung des 19. Jahrhunderts. ib. 1927.— Dr. E. Rádl, Moderní věda. 1926.

Ів. Аненко

Безпритульні діти на Радянщині

Большевицька теорія й дійсність

Пошесть большевизму й радянофільства поширюється на західних українських землях м. і. теж на грунті тенденційних, неправдивих інформацій про соціяльне забезпечення трудящих на Радянщині. Ці інформації поширює серед громадянства радянофільська преса, але дуже часто й національні часописи признають большевикам заслуги на полі соціяльного законодавства, зовсім не входячи в реальну оцінку реферованих фактів. Большевицька теорія й практика, се дві дуже відмінні речі. І то не тільки в політиці, як думають у нас деякі націоналісти, але якраз і то передовсім у ділянці спеціяльних питань.

Візьмім наприклад славетну „систему радянського народнього виховання“! Чужинці, що знайомилися з нею не могли найти слів похвали для радянського законодавства. „Російське народнє виховання“ — висловлювався минулого року провідник англійської делєгації учителів, що оглядали захисти й школи в Москві, — „представляється вповні досконало“. „Колиб то в нас щось подібного було можливе“ — говорили англійські жінки гірників, звиджуючи діточі захисти, уладжені в александрівській і катеринській палаті в Діточім Селі (давніше Царське Село). „Се загально відома річ, що ніодин край на всій кулі земній не має такого законодавства, забезпечуючого молодих робітників, як ми“ — чванився в московських „Ізвєстіях“ з 7. II. 1928, народній комісар публичного здоровля, тов. Сємашко.

Усе то прекрасне, але тільки в теорії. В країні, де істнують „вповні досконалі“ системи народнього виховання і найідеальніші соціяльні закони, живе в найгіршому опущенні й недолі кілька міліонів безпритульних дітей. І якаж користь з отих вирозумованих комуністичних теорій народнього виховання і законодатної праці большевицьких установ, коли молоде покоління духово й фізично пропадає на очах громадянства і большевицьких державних діячів.

Справу безпритульних дітей в Совітах і відношення до сього питання большевицької влади, хочемо дещо блище представити в сій статті. На підставі фактів, черпаних з большевицької преси можна буде собі витворити правдивий погляд на радянську дійсність і практику. Приїзжі зза червоного кордону майже всі без виїмку розказують про цю страшну суспільну язву, що їй коротке імя: безпритульні. В найріжніших варіянтах оповідається стару історію про ватаги обдертих, знужденілих дітей, що на очах червоної міліції обкрадають а то й ограбовують прохожих. Багато яскравих ілюстрацій і реля-

ції про безпритульних можна найти в большевицькій пресі, але послухаймо, що пишуть про те в большевицькій пресі большевицькі діячі.

А. Калініна, визначна російська суспільна діячка, пише в московській „Правді“ (26. I. 1926) про свої відвідини одного гурта безпритульних, котрі мешкали в асфальтовім кітлі на вулиці. Котел, що в нім вариться асфальт для будови вулиць, се дуже популярний захист для бездомних дітей. В зимі можна в його нутрі погрітися при ще теплім попілі, а в літі се добра охорона перед дощем.

А. Калініна одержала від дітей письменне запрошення прийти до них до кітла. В запрошенні — на свистку паперу нашкрабано вуглем — радилося не брати зі собою жадних непотрібних річей, якіб инші діти могли вкрасти. „Коли я зближилася — пише Калініна — пізнала перед собою звичайний котел, якого вживається до варення асфальту. Його мешканці почіплялися довкруги нього, мов шпаки на якійсь руїні в чистім полі, і грілися“. Виявилося, що в кітлі находило приміщення 38 дітей, серед яких були також і такі, котрі мали батька й матір. Чотирнацять дітей було круглими сиротами. Був там малий Китаєць, чотирох Татарів, двоє чувашських дітей, один Жидок—спражній інтернаціонал. Решта мужицькі діти з далеко віддалених сіл. Свої назвиська діти переважно позабували.

Головним заняттям мешканців кітла се злодійське ремесло по вулицях. Гурт має свої закони й приписи товариського співжиття. „Все вкрадене приноситься до кітла і там щойно наступає рівний поділ поміж усіх мешканців. Сильніші мають ті самі права, що й слабші. Панує совершенна рівність. Коли був щасливий день, тоді всі їдять до сита, а нема жадної добичі, тоді усі голодують. Боротьба за істнування лучить сих 38 дітей в одну суцільну громаду“.

Знаний уже народній комісар публичного здоровля, комуніст Сємашко пише в „Ізвєстях“ з 16. VIII. 1926 р. таке:

„Вечером одної неділі прибув я до Севастополя. Вулиці цього мальовничого міста з білими домами й темносинім небом роїлися від людей, як цього ніколи не можна побачити в Москві. Ледви можна було пройти. Дві третини всіх прохожих були напевно купелеві гості. На середині вулиці на очах публики задержався гурт безпритульних, яких сім до вісім дітей. Як звичайно були вони на пів голі, а їх довге, вибілене полудневим сонцем волосся було розкудовчене й зболочене. Гурток був у безнастаннім русі і здавалося, що він пляново маневрує. „Товариші тут“ — лунала разураз команда. Ніхто не звертав на них уваги. Видко, що се була зовсім буденна зява. В натовпі людей виконували вони без найменшої перешкоди свої чинности. Раптом — біловдягнений пан сягає до кармана, скоро завертає і біжить за молодим злодієм, що зі сміхом зручно перетискається крізь товпу. Окрадений резигнує вкінці, щоб піти своєю дорогою. До гурта безпритульних підходить міліціонер, одинока сторожа в центрі міста. Обступають його без ляку й у відповіді на напімнення, переходять з кпинами на другий кінець улиці. З балькону гостинниці дивлюся на місто. Перша година по півночі. З теміні ночі продираються безнастанно крики. „Безпритульні“ гуляють тепер цинічно й безстидно, не боючись кари. Безлично кпять собі вони зі своїх жертв“.

Таких і подібних описів з життя безпритульних на Радянщині можнаб навести за большевицькими авторами й часописами без ліку. Багато подробиць ненотованих большевицької пресою, розповідають приїзжі з „країни ідеального соціяльного ладу“.

Безпритульні діти творять свій осібний світ, окремий від людського суспільства, а навіть йому чужий і ворожий. Се в дослівнім цього слова значінню: викидьки громадянства. Слабших розчавило життя, остали тільки сильні

й життєспосібні, яких могутня конечність прожитку випровадила на злочинців. Многі з них вже нині безнадійно здеморалізовані й вони затроюють та розкладають усе, з чим стрінуться. Жах огортає подумати, що в наших часах зло стало такою буденщиною, що світ навіть уваги на це не звертає і на здичіння молоді глядить спокійно як на один з „проявів сучасної доби".

Хто винен, хто відповідає за те страшне потоптання людського достоїнства? Ще до недавна большевицька преса всю вину скидала на злощасну „прокляту минувшину". Отже винен був найперше царат і імперіялістична війна, відтак громадянська війна й контрреволюція, остаточно економічна бльок да й найзапекліший ворог — капіталізм. Товаришка Ліліна писала ще в 1926 р.: „Безпритульність дітей се дідицтво капіталістичного суспільного ладу. Розростові останнього неминуче товаришить це нещастя. З розвитком капіталізму збільшується теж і безпритульність дітей".

Тут уже справді доходилося до абсурдних заключень, що Радянщина, де безпритульність дійшла до невиданих на заході розмірів, малаб бути краєм з найбільш розвиненим капіталізмом. Але й на це знайшлася рада й большевицька преса вирішила, що тільки радянська влада й комуністична партія мали відвагу відкрити сей суспільний боляк в той час, коли західньо-европейський капіталізм вважає безпритульність дітей нормальним явищем, про яке публично навіть не говориться.

Але незабаром треба було ці вигідні тези покинути, бо само життя їх заперечало. Щораз то більше зростала віддаль часу від страхіть війни, контрреволюції й голоду, щораз то сильніше укріплювалася „влада рад", а безпритульність не миналася. В „Ізвєстях" з 28. II. 1928 писав комісар освіти, товариш Луначарський: „Число безпритульних ще нині наочно зростає... Армія безпритульних одержує безперервно доповнення".

Сумніватись не могли вже навіть найбільш правовірні комуністи. Тільки державна влада була відвічальна за те, що безпритульність дітей прибрала такі величезні розміри й застрашаючі форми. Хібаж „найідеальніші системи" виховання й навчання не віддали державі монополь опіки над доростаючою молодю? Чиж не усунено новими законами й розпорядженнями радвлади впливів родичів, громадянства й церкви на виховання молоді?

Громадянство радянських республик не поносить у тім відношенню жадної вини. Безпритульність дітвори се тільки наслідок реалізування отих божевільних педагогічних ідей, які засвоїла собі комуністична партія і радянська влада. І коли приглядатися до большевицької дійсности на всіх ділянках соціяльного життя, то завжди вдаряє нас ота безмежна абсурдність всіх їх починань, ідей і теорій. Між практикою і теорією комуністичного життя непроходима пропасть. Хіба тільки час до часу стрінемося з фанатичною жорстокістю, коли життя нагинається до утопійної доктрини.

В основі всіх большевицьких теорій і законів про публичне виховання молоді лежить ідея перевиховання людства. Переводиться отже експеримент на сучаснім поколінню дітей, котрі мають в майбутньому заступити нинішне, в буржуазних обставинах виховане, покоління. Оцей нарибок повинен перейнятися комуністичними ідеалами замолоду, щоб могти збудувати на румовищах старого новий лад. Ціла увага, всі надії революціонерів нинішнього дня звернені на доростаючу молодь. „Тяжко, щоб наше покоління" говорив Луначарський на педагогічнім конгресі в Москві в 1928 році — „видало нову людину. Запоруку зміни дають щойно наші наслідники. Виховання молоді є тому нашим найбільшим завданням: виховання нового чоловіка в дусі колєктивізму; воно мусить довести до цього, щоби цей життєвий лад, який ми вважаємо

„новим“, був для слідуючого покоління чимсь зовсім природним і самозрозумілим“.

С. Ліліна, жінка Зіновєва пише так про комуністичний ідеал виховання: „Дітей треба виховати на правдивих і добрих комуністів. Мусимо негайно взятися до виховної праці. Конечним є передовсім вимести залізною мітлою з усіх шкіл і виховних установ буржуазну сволоч, усіх тих педагогів і учительок, що є заражені буржуазними поглядами. Мусимо вирвати дитину з під погубного впливу родини, підпорядкувати її собі і—без обиняків говорячи—мусимо її удержавити (знаціоналізувати). Від першого дня життя повинні всі діти перебувати під спасенним впливом комуністичних діточих садків і шкіл. Тут придбають вони при забаві азбуку комунізму й виховаються на правдивих комуністів. Нашим найблищим практичним завданням примусити маму, відступити нам — радянській державі — дитину; бо на ділі материнська й батьківська любов тільки шкодить дитині. Родина є індивідуалістична, егоїстична й антисоціяльна; дитина, що в ній виховується, стає переважно антигромадянською одиницею з егоцентричними уподобаннями“.

Такі „соціяльні“ теорії лягли в основу радянського законодавства. Бога, релігю й родину заперечується зовсім. Обовязки родичів переймає держава. Викормлені в державних захистах і виховані в комуністичних школах діти стають „дітьми держави“. Так у коротці представляється схема большевицького виховання.

Чиж не кидається відразу в вічі, що повоєнні обставини були спеціяльно дуже пригожі, щоб цю схему виховання перевести в життя. Серед збіднілих і виголоднілих верстов громадянства знайшлися діти, на яких можна було перевести експеримент удержавлення. І звідси починається блудне колесо, в яке попали комуністичні педагоги, і рівночасно страшна трагедія безпритульних дітей на Радянщині. Уроїлося комуністам, що якраз оті безпритульні діти, будуть відповідним матеріялом, з котрого можна буде виховати „нового“ чоловіка, правдивого комуніста. Вкінці-ж можна було найти оправдання і в самій теорії. Якраз діти вулиці були вилучені зпід впливу родини й не були заражені „буржуазною“ моралю. Длятого то й у програмі комсомольських організацій звертається увагу на безпритульні діти: „В істоті безпритульних є дуже ослаблені черти дрібно-міщанські, а навпаки яскраво виступає ненависть до посідаючих класів.

Чиж не можнаб було розкрити тут нове джерело для доповнювання комсомольських рядів революційними силами, які вже ознайомлені з життям таким, яким воно дійсно є?“

Чиж можна відмовити льогіки цим своєрідним міркуванням большевицьких теоретиків народнього виховання?

На тлі теорій розвивалася своїм порядком страшна дійсність безпритульности дітвори на Радянщині. Вона дійшла кінець кінців до таких застрашаючих розмірів, що вже не педагоги, але політична і судейська большевицька влада мусіла заговорити. Але було вже запізно й трагічного соціяльного лиха безпритульности не була й не є в силі большевицька влада опанувати. Не помагають діточі оселі, робітничі кольонії, захисти, доми поправи й вязниці. Число безпритульних зростає. Урядова большевицька статистика начислювала їх в 1927 році в цілім С.С.Р.Р. на 334.500 осіб. Професор Познишев обчислює в своїй студії про безпритульні діти, їх число на 6 до 7 міліонів. Ці цифри говорять самі за себе, й достаточно ілюструють законодатні заходи держави в цілі ліквідації безпритульности, як нереальні. А всеж таки всі ті сумні результати не перешкоджують писати большевицькій пресі про те, що радянська держава поклала своїми законами угольний камінь під „століття дитини“.

ПРЕОСВЯЩЕННИЙ Др. ІВАН БУЧКО

львівський епископ — помічник

родився 1. X. 1891 р. в Германові, повіт Львів, як син тамошнього дяка. Гімназію скінчив у Львові, теольогію в Римі де й докторизувався. Епископ болгарський Младенов висвятив Його 21. II. 1915 р. на єрея. Вернувши до Львова, був спершу сотрудником у св. Юра й конципієнтом консисторської канцелярії. Відтак був префектом духовної семинарії і від 1919 р. ректором „Малої Семинарії" у Львові.

В 1923 р. іменовано Иого секретарем Апост. візитатора Дженокія. Від 1920 р. викладав фундаментальну теольогію в Богословській Академії. Два рази орґанізував паломництво до Риму, за що був відзначений хрестом заслуги й золотою медалею.

Епископські свячення приймив в Римі, в українській церкві св. Сергія дня 20. жовтня 1929.

Новому Владиці, бажаємо зі щирого серця Божої помочи й Благословення в Його важкій пастирській праці!

Л. Нигрицький

З видавничого руху

„Нові шляхи“

Якщо хто вам скаже, що людину пізнати по зверхньому — то не вірте! Це рішуче неправда, головно в нас, серед Українців. Прийде, скажемо, до вас перший ліпший громадянин і має честь представитися. А тут між иншим він зовсім чести не має. Чи радше має честь стопроцентового русина, малопольського міщанина. Колиб це можна собі узмисловити, то це суспільний конгльомерат зложений з ріжних, дуже часто противорічних собі напрямків, ідей. плянів і намірів. Такий стопроцентовий русин не є зовсім людиною настрою, його не можна навіть „хоругвкою“ оправдати, що мовляв „люди гнуться як ці лози, куди вітер віє“. Зовсім ні! Він формально, так сказатиб ззовні, зверху здає собі дуже докладно справу, що він робить і чому саме робить це він, а не хто инший. Це одначе не випливає з його,скажемо, світогляду, з його переконання, з його віри чи фанатизму — ні, він є стопроцентовим русином і він не може й не вміє инакше робити. Треба вміти бути людиною, а цього в нас не розуміється, досіль не зглибилося ще сути цього. Це — безумовно — важко.

Так є у нас і в політичному життю, так було в короткому (на щастя!) державному так і є в літературному життю.

Істнують у нас т. зв. н-каки. Не комуністи й не націоналісти, ні мущини ні жінки, свойого рода суспільно-літературні гермафродити чи скажемо націонал-комуністи, коротко н-каки. Що це воно за диво таке? — спитаєте. Диво, дуже часто під цей час інтратне. Скажемо: угодовець! Він до цього зовсім щиро признається, чесно висловлює свої думки, мовляв всі повинні стати Поляками, бо скорше чи пізніще Українці загинуть, ну й навіщо довго мучитися? Воно ніби й правда та чи це розумно чи ні — це инша справа. Є принаймнше чесність з собою а це головне. Скажемо: комуністи. Самостійність України тут ні при чому, бо Україна як шпіхлір Европи повинна давати їсти всім пролєтарям, а що якась контроля мусить бути, себто хай живе Союз Рад. І кінець! З точки погляду всесвітнього розвою пролєтаріяту націоналізм є шкідливий і тому ми його нищимо, поскільки він нам не приносить користи. Що можна використовуємо, а що ні відкидаємо й нищимо. Чи воно справедливе — це инша справа, але принаймнше чесно з собою і з даним світоглядом.

Він травня 1929 р. істнує у Львові журнал „Нові Шляхи“, який по сьогодня виходить місячно в 10 арк. друку. Хто його „фундує“ офіціяльно невідомо, редагує його А. Крушельницький, а неофіціяльно говорять про конзуля Лапчинського. Значить ніби все в порядку.

Словом прекрасно! Але є одно зло: біля журналу „гуртуються“ націонал-комуністи, себто убогі духом а багаті заробітками пасьменники. Гуртуються — це може за остре слово — вжити його можна хиба в тому розумінні в якім кажемо, — що гуртуються вівці до їди...

І в тому саме лежить суть зла. Не в тому, що ширіться розклад, поширюється гниль як організаційно-суспільну так і письменницько-літературну, це річ не в тому, В тому річ, що gutta cavat lapidem — всюди, а що говорити про нас, крапля підмащена карбованцями — долярами у нас мусить зробити враження... Найсильніщий навіть орґанізм, коли йому давати постепенно, поволі, в маленьких краплях трутину, мусить загинути. А цю роботу роблять „Нові Шляхи“.

Є ріжні підходи до цілі. „Іду на вас“ минуло, а свойого рода першою стежою грядущого пролєтаря є „Нові Шляхи“, Це знаєте так: спершу тихенько, спокійно, без криків, з великими обіцянками, без зогиджування, инших „святих“ почувань, инших ідеольогій, що більше, навіть з похвалами, але... з маленькою дозою комунізму. Ніяких маніфестів, ніяких обмежень. Ми Українці! Добре, але які? Державники! І всі заспокоєні — читають і попадають в сіти. Падуть навіть часто про це не! знаючи, не здаючи собі справи що вони роблять. І так як з кожним гріхом: призвичаюється до цього, милується ним, а відтак навіть стається в обороні його.

Це знаменита тактика комуністів. Перша стежа (себто в тому випадку „Нові Шляхи“) ролю свою відіграє прекрасно: в першому числі просто не найдете сліду комунізму. Лиш помаленьку, без крику. Перш за все зогиджуймо інтелігенцію („Справа Полатинського“ — оповідання А. Крушельницького або Дереша „Своя людина“) значить деструктивізм в белєтристиці, аморальність її. Дуже мало хто зловиться на тенденцію цього — повірте! А рівночасно з цим виказування здобутків пролєтарської культури, не так відразу, але між иншим, серед ріжного рода записок, замітох, блок-нотів і тим подібних історій. Власне кажучи на суті нічого нема. Комунізм! — крикне хтось. Деж там! каже єхидно усміхаючися стопроцентовий русин А. Крушельницький і тик пальцем на на стор. 69. І. ч. з травня ц. р. Дивиться читач: М. Посацький: На руїнах Колосеума. Ніби християнське значить. І зміст не комуністичний і автор не належить до Чека. І успокоєний читає на стор. 85. ще „католицькі поети бундючні й претенсійні, заплуталися з келійному монашому світогляді, в пустословю, фанфаронаді... в них неясні картини, тупість ритму, запозичування в инших поетів, недостачі градації почувань, розлізлість форми,... що вони хаотисти“ й т.д. Вистарчить мабуть, правда, ? — для читача. І це нічого, що то писав Ігор Коломийців, це нічого, що цей похід Ігоря з Коломиї (nota bene писаний „з вирозумінням до прогріхів католиків“ — що за скромність добре заплаченого молодця!) зробить тільки рекляму серед характерних письменників і читачів — суть в тім, що неоглядний читач проковтнув пігулку трутини в папірці М. Посацького. А в ч. 1. на стор. 80 редакція пише: (ми хочемо розуміється) „створити літературну трибуну для кваліфікованих творців (академічний термін!) і представників нашої культури“. Виглядає дуже гарно. А погляньте в тому самому числі на стор. 98. На чолі наукових катедр на Україні стоять „своєрідні“ українці: Айзеншток, Бернштайн, Пфайфер... От тобі українізація! А С. Черкасенка „Дон Хуана“ друкується тільки тому, бо... пєсу приняла Дирекція Держ. театру в Київі! Словом „дозволено цензурою“. І епохальні вістки: „КПУ готує інженірів повітрошляху на заповіднику „Конча-Заспа“. Ви може не розумієте ще цього величезного темпу, цього просто живлевого руху, який тепер істнує на Україні? Ось послухайте: „Раднарком визнав за потрібне, щоб Наркомос і Наркомфін для стимулювання успішности ліквідації неписьменности, опрацювали організацію держфонду й з цього премiювали кращих учителів і учнів шкіл лікнепу, та села. райони й окремі організації, що дійшли до успіху в лікнепі“. (І. стр. 160). Самі скажіть чи це не після програми редакції „розторощити духові кордони й звязатися зі сучасним культурним життям“... Як хто розуміє культуру! Політбюро в Москві (звичайно в дорозі ласки!) дало 370 тракторних сівалок на Україну (І. стр. 167). От тобі подарунок на біля двох соток міліонів моргів орної землі!

Це, бачите, тактика диктована „свише“ Антонові Крушельницькому, авторові товстезних томів невиносимо нудних і жахливо неталановитих повістей. Це підхід політбюра Москви. Та як з одної сторони треба на цього рода прояви глядіти, широко відкритими очима й читати між стрічками, усвідомлюючи

собі суть гнилі, так з другої сторони знова можна висланників московського політбюра з успіхом запевнити: панове! Купуйте Антона, Івана, Катрю, Юліяна — тільки ради комізму не зводіть їх разом, бо ніщо з цього не вийде крім блазенства й літературного хламу! Всі твори „оригінальних авторів" що друкуються в „Нових Шляхах" можна рівнож добре, хоч може з меншим успіхом, помістити в „Літературному Вістнику", „Смолоскипах" чи „Поступі". За цим промовляють як їхні водяні твори так і їхні призвища, як напр. Авеніра Коломийця, що почав свою літературну творчість в „Українській Ниві" й скоро закінчив в „Новому Часі", написавши свою біографію в „Нових Шляхах". Це не ідеольогія а горох з капустою, добре підмащений карбованцями, що правда не проєкту Нарбута. Не зміцнить „марксівської" літератури по рецепті Коряка ні Черкасенко своїми своїми творами (I. 1.)

„Кудою йти? Нема доріг:
Вперед граніт, назад — могили.
В знемозі впали білі крила,
Вкриває землю білий сніг,
І плаче, плаче панна Біла...

ні навіть „кваліфікований" поет Іван Крушельницький пишучи свої безрадісні „Радощі життя":

Я пробудився... Мріє ще в серці
Дивне видіння легкого сну,
Парус ховає й цвітні коверці...
Я пробудився.. Вже не засну...
Вже не засну я... (I. 5.)

В цей спосіб можнаби писати цілі томи. Наприклад так:

Ногу підношу. Дивне вражіння —
Сонце на шибі, килим під ліжком,
Підношу ногу...із сну говіння,
Падуть повіки... Скидаю ковдру...
Ноги ховаю, руки простую,
Сонне видіння, зідіотіння,
Руку підводжу, ноги підношу,
Голову хилю, сну мерехтіння...

А знаєте чому це все? Авторові... вродилася дитина!! Ось куди йдуть гроші бідних українських селян!.. Але автор пише дальше:

Ледве працюю. Скачуть літери,
Ум затемнився... (II. 182)

Це видно по „поезії", та автор пише дальше... А чому — відповіджте будь ласка собі самі...

Видавництво „Червона Калина"

На Заході діється краще. У відповідь на порнографію, гнилу літературу чи письменницький хлам, просто автоматично видаються твори високої мистецької стійности й вартости, етичні й високоідейні. Читач заразже орієнтується: що від чого, з якої речі, кудою іти. Він сам, навіть силою контрасту, силою своєї моральної вартости й основи зможе дійти до висновку зглиблення й зясування собі ріжниці між добром і злом, зможе сам собі виробити думку, устійнити погляд, який твір повстав (дозвольте вжити цього вже тепер так банального, на жаль, вислову) підчас безсонних ночей, як витвір внутрішнього заломання чи кристалізації поглядів чи то пак навіть світогляду, словом як жи-

вий, спеклий кусник душі — і, з другої сторони, котрий твір повстав завдяки гонорарів, політичних обставин чи тим подібних „мотивів творчости"...

Одиноким національно-творчим видавництвом під цей час є у нас Видавництво „Червона Калина". Одиноким послідовним видавництвом, бо не йде воно на (з маленькими виїмками) Hintertreppen-literatur, не шукає збуту а старається давати суспільності правдивий корм, беручи під увагу недавне минуле українського народу, по словам „пізнай самого себе"... В сучасний момент зажидівлення літератури, котрій на українській стороні помагають комуністи й їх наємники, вид-тво „Червона Калина" творить лєґенду нової Сили й Влади, видаючи у себе переважно спомини й історичні матеріяли з недавньої визвольної війни, та твори красного письменства, котрі торкаються цихже самих часів.

„Червона Калина" це кооператива, що завязалася 1921 р. Мета ясна: пізнаючи соняшні й темні сторінки минулого, виробити погляд на майбутнє. Для більшої популяризації одного й другого, вид-тво почало видавати „Калєндарі—Альманахи Червоної Калини" яких до сьогодня вийшло девять річників в загальному звиш 50.000 примір. Досі видало „Червона Калина" 31 творів чи чи радше назв, бо на багато творів складається дві, три або й навіть пять частин. Напр. незвичайні цінній цікаві в свойому освітленню „Спомини" С. Шухевича вийшли в пяти частинах.

„Берестейський Мир", „Спомини" ген. Петрова, „Спомини" Шухевича, „Похід укр. військ на Київ і Одесу" ген. Капустянського, „Спомини" Дорошенка — ось твори якими може похвалитися „Червона Калина". На днях почала видавати „Літопис Червоної Калини". Та мимо всіх гідних завваги зусиль, видавництво не в силі розвинутися так, як би воно повинно серед нас розвиватися. Беру тут під увагу як з одного боку зміст і вартість минулого, що крім певного рода зацікавлення й домішки сензації має в собі виховуючий елємент, так з другого боку „Червона Калина" є просто заборолом проти цих всіх ріжних вимощених нових шляхів, куди прямують немов до Мекки визнавці пророка Лєніна. Створити кріпке забороло проти комунізму й жидівської сензації — ось завдання членів кооперативи „Червона Калина" не членів дійсних, теперішних, але членів, які грядуть, котрі мусять розвинути, поширити й зліпшити видавництво.

Уділ виносить лише 25 зл. і 5 зол. вписового, що можна сплачувати ратами. В слід за цим кожний член кооперативи дістає безплатно Калєндар-Альманах а крім цього за половину ціни всі видання „Червоної Калини". Обовязком просто, кожного свідомого громадянина, котрий розуміє й усвідомлює собі вагу небезпеки сьогодняшнього дня, є причинитися до розросту одинокої сьогодня національної накладні, якою є „Червона Калина".

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСКИ

Снобізм сучасного письменства.

В „Grande Revue“ пише J. Cézamy про снобізм сучасного письменства, називаючи це „малпуванням, глупотою, манією, позою“. Мотивів, в наслідок яких так страшенно поширився снобізм, годі докладно означити, одначе певне що він ще ніколи не був так поширений як тепер. Він вбив індівідуальність людини, вбив її оригінальний смак, її питомі, власні почування „обезличив“ і її індівідуальні думки звів до спільного знаменника думок колєктиву. Впадаючи з одної крайности в другу, спрямовує він інтелєкт то на шлях вузької утопійної ілюзії, то побуджує його до хаотичних змислових скоків. Ради інстинкту зводить він боротьбу з етикою, щоби подобатися товпі, підійти під її смак, основуючися на єдиній психольогії, психольогії маси. Він погорджує критикою так як і етикою. Книжка, котра виходить, театральна штука, концерт, мистецька вистава є тоді щойно добра, коли хтось з публики скаже „гм це добре“ — не опираючися в тому на ніякому етичному, естетичному, фільософічному чи навіть економічному погляді. Успіх твору залежить головно від сугестивного титулу книжки, крикливости обгортки або величини друку. Як що написав її 60-літній письменник, ніхто не цікавиться нею, колиж 16-літній — розходиться в сотнях тисячах примірників, щоби навіть це була нісенітниця. Еманципаційна література коротких суконь і зачісок дівчурів приваблює всіх і вся; клясичних і моральних творів майже немає й на них видавця не найдете. Погорда для поезії, критики, історії, фільософії, розріст роману, малпяча любов до ребусів, хрестикових загадок, неморальности, порнографії, безсоромности — це все обяви снобізму. І поневолі сучасний геній схиляє голову перед могучістю розросту снобізму. Письменник, котрий хоче бути знаним і відомим стає снобом. В нього снобізм обявляється жаждою зміни вражінь, безустанних подорожей, люксусу й грошей. Сам собі диктує правила, обороняє страшенний хаос у формах поезії, драми, роману, стилю. Час для нього не істнує. Напрям подає йому товпа, де замість мистецтва панує хаотичний неспокій, де стремиться не ради царства духа, але тільки тому, що „инші так роблять“. Малі уми всіми силами силкуються творити великі речі, котрі родяться з головами великанів, а тілом дитяти. Письменник снобізму шукає за товариством, не вміє жити самітньо, бо він завжди гониться за новою формою чи ідеєю, сензацією чи модою. Невільник моменту, забуває на життя, граючи свою ролю доти, поки його обличе не прибере форму маски, яку він носить. Неначе брехун, котрий врешті сам починає вірити в це, що говорить. Від сучасности він бажає всего й... зовсім з нею не вяжеться. Заглиблений в утопійних снах гониться він за честю, коханням, успіхом, славою. Вже на шкільній лавці мріє він про „видрукування“, а коли видасть першу свою річ, мріє про нагороду. Все, що торкається культури людства, не має для нього вартости. Основи його творчости це гроші, задоволення і щастя. Але кудою йти він не знає. Надто великий для нього світ, екзотична душа його й серце сухе, надто побуджені його змисли.

Звуть його письменником, не знаючи, чи радше забуваючи, що правдивий мистецький твір, це вислід довгих дослідів, овоч важкої праці, довгих безсонних ночей. Своїх ідолів шукає він не в небі й не на землі, а в собі самому; і будує свої твори не на почуванню, лиш на сензації, не на любови, тільки на пригодах, не на щастю, але на приємности. Не творить нічого постійного, тривкого, лише переминаюче, моментне, творить „журналістичну“ літературу, звучи себе у манії великости борцем за свободу.

З І СВІТА

Лікар про чудеса в Люрд

Ректор католицького університету в Медіоляні, о. др. Джемеллі був знаним лікарем. І хоч вступив до Чину Францісканів, то однак продовжує далі свої медичні студії за дозволом і заохотою медіолянського архіепископа-кардинала. Учений священик висловився м.и. слідуючо про Люрд:

„Перед несповна пів роком я провадив паломництво з Медіоляну до Люрд. Не підлягає ніякому сумніву, що в Люрд діються правдиві, великі чудеса. Оздоровлення всиханим стрижа хребетного, розвинутого туберкульозу легенів, гниття кости та инші, що виявляються в Люрд без ніякої людської помочи, раптово — є видимими чудесами. До 1895 року нараховано 2500 таких чудес. Їх стверджено лікарями невіруючими, котрих нарівні з віруючими допускають до бюра стверджень.

Їх вважають оздоровленнями надзвичайними, переходячими все, що лікарі можуть заобсервувати. Та від 1905 р. великі чудеса в Люрд не менше численні.

Але — додає цей визначний знавець медицини — в Люрд діються чудеса, котрі стверджують безпосередню інґеренцію Бога так само виразно, як найбільше чудесні оздоровлення. Це чудеса, які діються в душах, чудеса навернень, чудеса великодушности та терпеливости.

Чудеса навернень.

Я слухав сповіді в Люрд, можу сміливо сказати, день і ніч. Чудесної ласки я мовби міг тоді руками доторкатися. Молячіся самі казали: тут людина сповідається й вкоряється цілком инакше як денебудь инше. Чудес, які там пережив, не в стані я описати. Один пише факт: я стояв перед ґротою, коли підійшов до мене один лікар. Не знав я — віруючий він, чи ні. Проходжувалися ми з ним там і назад; раптово лікар став і сказав: мушу висповідатися. Людина, що прибула до Люрд невіруючою та хочай не був свідком жадного чуда, почув себе наверненим, висповідався, причащався й почував себе мов у небі. Навернення його, судячи по листях, є трівке.

„Я видів у Люрд инші чудеса. Чудеса великодушности й терпеливости... Коли бачиться нещасливих хворих в дорозі до Люрд і коли пізнається їх незломну надію — жах огортає перед поворотною дорогою. Насовується питання, чи зможуть вони потішитися, якщо вертатимуть невиліченими. А прецінь величезна більшість не дізнає чудесних оздоровлень. Тим більше огортає здивування при виді зрезигнування, радісного зрезигнування в терпінні.

А та гідна подиву терпеливість в перенесенні терпіння не є хвилевим настроєм. Постійно чується: мій стан не покращав, але почуваю себе добре; або: я дуже щасливий, мене внутрішнє втішило від з илини, коли я був у Люрд.

x

БІБЛІОҐРАФІЯ

П. Франко: Мажнівська попівна, Жінка. Історичні оповідання. Бібліотека „Ряст" Випуск 12. В-во „Око". Коломия 1928. 10⁹ стр. 49.

Вже в минулому числі нашого журналу згадувалося про „вартість" видань „Рясту". На цьому місці подаємо ще одну квітку у виді „твору", котрий має стількиж саме спільного з „історією", що й з „письменством".

А всеж таки повинна бути якась контроля громадянства! Бо найдеться собі в суспільності такий автор, напише нісенітницю й назве її високопарно „історичним оповіданням". А воно, на речі, не має зовсім нічого спільного з

історією, й хиба лиш тоді може бути історичним оповіданням, колиб автор якимсь чином зробився історичною фігурою. На жаль на це нема великої надії, мимо цього, що одно оповідання (Мах. попівна) нап. в Полоничній дня 20.7. 1922. а друге в Коломиї 19.8.1925. Все це успів зазначити автор, на випадок, колиб пізніщі біографи посперечалися зі собою відносно ріжниці літ генези знаменитого твору...

І уявіть собі людину, що входить до кімнати. де як звичайно йде мова на ріжні (часами дуже стримано) біжучі теми. А причина цьому така, що скажемо, в томуж товаристві находиться осібняк, який саме кілька днів назад програв ціле майно в карти, або просто пропив. І ця входяча людина, наш прекрасний герой, морщить чоло й стоючи в моралізуючій позі на середині кімнати, зиркне оком на жертву пристрасти й самопевно виголосить до присутних: „як рідко стрічаємо правдивих людей"! Присутні, зрозумівши в чому діло, зацитькують його: дай спокій, лиши, це не випадає, а наш автор дальше робить героя й валить: „до чого допроваджують низькі інстинкти й плюгава уява мущини (може бути також і жінки, це залежить лише від обстановки!), що тайно віддається налогам"... Присутні звертають на що инше розмову, а наш герой гремить...

І прошу панства, що з таким типом робити? Ну, скажемо в приватному життю, ще йому можна показати двері, але в письменстві? Книжка вийшла й пропало. А тимчасом тільки гарних річей конфіскується, а це йде в світ між люди.

„Страшний Кривоніс від Єзуїтів навчився завдавати люті муки... (стр.29).

„Ляхи... огнем і мечем... розповсюджували католицтво й унію... огнем і мечем... гнобили православних... (стр.3).

Яка шкода, що автор не був православним із цих часів! А так задивився на „історичні повісти" „Жида, вічного скитальця" Сі, та „Барбару Убрик" і хотячи бути актуальним стає у високій мірі нетактовним, немов цей моралізуючий молодець, що не знає **що** і **як** можна говорити!

Л. Н.

Ґен. Всеволод Петрів. **Спомини з часів української революції.** Частина І. Видавнича Ко-тива „Червона Калина", Львів, 1927. Стор. 180. Частина ІІ. Львів 1928 р. Стор. 184.

Дві книжечки споминів ген. Петрова, вносять в нашу убогу мемуаристичну літературу цінний матеріял для будучих істориків.

Автор майстерно і барвисто відкриває перед читачем, майже з фотографічною докладністю, усі фази революційної доби 1917—18 років. Сторінка за сторінкою послідовно змальовує він цікаві моменти, зворушуючі епізоди, дає пластичні картини недавньої минувшини.

Але ще більше цікаві спомини тим, що автор їх належить до тих діячів нашого національного руху, які приєднались до нього в час революції 1917 р., що сам автор зазначує в своїх споминах. Тому епізод в Педагогічному узеМї (част. І, стор. 100), коли автор, комендант полку, з делєгацією козаків прийшов особисто переконавшись в небуржуазности Центральної Ради, є зрозумілим.

Червоною ниткою через усі спомини проходить соціяльно-партійне переконання автора. До соціялістів автор відноситься з немаскованою симпатією.

„Побачив я і військового секретаря (?). Він також соціяліст і мені більше подобався від инших" (Ії. стр. 29).

Як прихильник територіяльно-міліційної військової системи (що є дивним для старшини генштабу), автор ідеольогічно підпорядковується радикальним течіям.

Революція, як видно, нічого не навчила автора, бо з перспективи 10 літ він дивиться на військо очами діячів Центральної Ради і навіть мислить їхніми категоріями.

„Вже сама зовнішня поведінка, як самого Болбочана, так і республіканських, вражала своїм наслідуванням по-

ведінки старшин із кінних полків російської армії. Така сама надутість і мовляв, „снісхадітєльний демократізм“: приятельське ставлення до підчинених, але постійне акцентування своєї службової висшости“ (част. I, стр. 164).

Так характеризує автор одну з найкрасших частин запорожського корпусу, забуваючи, що ця частина з „снісхадітєльним демократізмом“, стала основою одної з кращих запорожських дивізій і вірно та безустанно несла тягар визвольних змагань до самого кінця. Натомість полк, яким командував автор, розлетівся зараз-же, коли в час гетьманства стало ясним, що територіяльно-міліційна система є непридатна.

Партійні інтереси команданта перевищили дух патріотизму козаків. Всю заслугу розформування цього полку автор безумовно приписує собі.

Досить терпимо ставиться автор до чисто національних формацій. Богданівців рахує він „шовіністично-бойовими“, а Січових Стрільців „тяжким осередком для революційно успосіблених елєментів“.

Натомість коли автор торкається гетьманства, то тоді виходить вже з рівноваги і, так би мовити, атакує.

Командіра Богданівського полку полковника Шаповала називає автор чомусь отаманом, хоч добре знає, що в ті часи ця назва належала командірові дивізії. А може це з боку автора „снісхадітєльний демократізм“? Найкращими місцями споминів являються місця, де автор безпосередньо описує бойові події своєї частини. Це бої під Арсеналом, Ромоданівська операція і бої під Полтавою. Тут маємо подрібні фахові реляції. Правда, сила мальовничої дрібязковости, що свідчить про літературний талант автора, надає книжкам форму більш щоденника ніж споминів.

Що до дат в тексті, то трудно тепер сперечатись, та це й маловажне.

Треба тільки жалкувати, що автор стисло тримається тільки району діляння своєї частини, не даючи нам ширшої картини бойових обставин.

Сотник Б. Монкевич.

Сотник Борис Монкевич „**Чорні Запорожці**“. Зимовий похід і остання кампанія Чорних Запорожців. „Добра Книжка“. „Бібліотека Історичних Повістей“ 109 випуск. Львів 1929 р. Сторін 162 зі схемами й ілюстраціями.

Зимовий похід останків армії У.Н.Р. 1919—20 рр. це героїчний вчинок війська, яке стративши Батьківщину, не втеряло мужнього воєнного духа і всупереч всім законам воєнної умілости пішло далі вести боротьбу за Вітчину. Перед титанічною величінню большовицької стихії, що позмітала многотисячні білі українські та російські армії і залила широченні простори російської імперії перед її апокаліптичним жахом, кілька тисяч смілих борців, яких недобила ні війна ні тиф, не падають духом. Під проводом лицарського воякаген. Омеляновича-Павленка, пускаються на шалений крок — на боротьбу з великаном. Протягом пяти місяців, оточені з усіх боків ворогом, герої зимового походу серед морозів, заверух і непогоди проходять в безперервних боях близько 2000 верств. Не злазячи буквально по кілька днів з коней і в ночі, не знаючи втоми, ці відважні вояки самі рвуться в бій; не чекають нападу ворога, а самі попереджують його нападом; глузують з зусиль ворога знищити їх. Відірвані від світа і від уряду ніколи не падають духом, находячи моральну підтримку тільки серед рідного населення. Підчас походу живуть мрією, що совітська влада почне хитатися під напором живих сил землі, або зовні політична ситуація зміниться на користь України. Нарешті по 5 місяцях блукання добилися до західнього фронту червоної армії і зєдналися зі своїми, щоби далі серед змінених обставин вести війну.

Очевидно за мало їх було, щоби змогти звільнити свій край від ворога. Не в одній надії завелися не визволили Батьківщини і не знищили червоного ворога; це було понад їх малі сили. Але важне не те. Їх геройський вчинок се передовсім взірець воєнного гарту. Вони числовій силі ворога протиставили силу свого духа. Вони створили на будуче одну з лєгенд українських війн.

Автор прирівнює зимовий похід до походу Ксенофонта. Зовнішньо подекуди анальогічний, внутрішньо однак криє в собі незмірімо глибшу трагедію. Це не вільнонаємці, які пішли битися в чужих краях поза межами щасливої Вітчини, це сини страдної України, що втеряли з вини Директорії свою Батьківщину і мусять кровю іскупити Її.З періоду пореволюційних війн на сході Европи зимовий похід має багато схожости з так званим „Ледяним Походом" Добровольческих і кубанський відділів. Перевисшає однак останній, як своїм трагізмом так і кількістю учасників і масштабом самого походу.

Автор оповідає не про цілу армію зимового походу, лише про одну її частину — один з відважніщих полків — так званий „Чорних Запорожців", під командою хороброго полк. Дяченка. Коротко оповідає про початок полку, а далі про самий похід від м. Мобара 6.XII 1919 р. до кінця зимового походу 6.V 1920 р. і потім про участь полку в операціях 1920 р. аж до дня переходу за Збруч в осени тогож року.

Праця сот. Монкевича не є воєнно політичним мемуаром як його перша книжка про похід полк. Болбочана 1918 р. Се воєнна хроніка одного полку.

День за днем автор барвно і стисло описує щоденні бої, переходи і пригоди полку. В книзі сот. Монкевича читач найде опис війни, зовсім відмінної від війни організованих армій. Тут прочитає читач опис найбільш характеристичної за всі пореволюційні часи партизанської війни; своєрідної як методом, тактичними прийомами так і своєю психольогією, веденої притім не мобілізованими державою, а добровільними вояками, Читач побачить всю безоглядність борючихся сил, взаїмну ексклюзивність, що доходила до жорстокости, зрозоміє причини сих явищ і саму, так сказатиб, екзотичність вигляду війська.

В другій частині книги описується участь полку в складі вже регулярної української армії у війні більше організованого характеру разом з польською армією.

Опріч мемуарної цінности для сучасників про дії одного з українських полків, книга матиме першорядну вартість воєнно-історичного джерела для будучого історика українських війн; для історії самого полку, також як історичний документ характеристичної на Сході Европи партизантської війни і типу вояків цього рода війни. Тим більше, що книга написана на підставі полкового денника і инших документів. Праця ця як і перша книга сот. Монкевича написана ясним стилем і читається легко. До книги додано 3 наглядні мапи шляхів зимового походу цілої армії і зокрема чорного полку, а також 10 характеристичних ілюстрацій.

Надіємося, що сот. Монкевич по двох написаних книгах не припинить праці і надалі збогачуватиме нашу воєнну мемуарну літературу. На признання заслуговує зокрема видавництво „Добра Книжка", яке видає подібні цінні для сучасників та потомства праці.

Читкий друк, добрий папір і розмірно уміркована ціна книги підносять її вартісні сторони.

Петро Шостаківський, сотник.

Осип Назарук: **Роксоляна, жінка Халіфа й падишаха, Сулеймана Великого Завойовника й Законодавця. Історична повість. Львів 1930 р. Накладом „Нової Зорі". 8°. стр. 302.**

„Присвячую українським дівчатам сю працю про велику Українку, що блистіла умом і веселістю, безоглядністю й милосердям, кровю й перлами. Присвячую на те, щоб вони навіть в найтяжчих хвилях свого народу й своїх не тратили бодрости духа й були підпорою своїх мужів і синів..."

Це слова автора (стр. 297) в „Приміткаx і поясненнях" і це один бік; а з другого боку „(діло) хоч доконане, не приносить добра, коли людина тратить у душі своїй вічний ідеал Божий і ломить постанови його... ствердив сей правдивий факт, ілюстрований дивним життям великої Султанки, котра своїм гріхом розпочала розвал могутної, світової держави"...

В наші часи це перша історична повість з цього рода основою і якіб не були браки її, за такий підхід (чи радше за таке зглиблення й зрозуміння) авторові належиться велике признання. Повторюю: в наші часи!!

Сам автор називає свою повість „першою спробою“ (тому, що не то в нашій мові, але навіть в инших немає вичерпуючої монографії про Настуню Лісовську знану в історії під іменем Роксоляни) та я цю повість назвав би радше хронікою як повістю. Ліричні сцени тут дуже мало чи радше тихо зазначені, Настуня в першій частині не є типом ні то безрадної полоненої ні то хитрої невільниці, психольогія її стану усунена подальше так, що напр. прорване весілля чи навіть сила родинних звязків (родичі) губиться в статичному описі. Автор схилюється до описовости й так як у вище згаданих випадках це на мою думку шкодить, так знова в переденню поважних розмов улємів стає великим письменницьким засобом, надаючи творові шляхотну мистецьку рису. В одному розділі „В парку Ільдіз-кіоску“ автор відступив від свойого (я назвав би це статистичного) опису й створив справді чарівну сцену над берегом моря (стр. 116). Натомість стиль і відчуття, просто кісметичний (колиб так можна сказати) спосіб диспути улємів переданий знаменито:

— „Чи ти не припускаєш, о приятелю, що нова султанка може розпочати небувалу ще боротьбу проти усего гарему падишаха.

— „Я припускаю, о, приятелю, що новасултанка може розпочати небувалуще боротьбу проти усего гарему падишаха“.

— „Чи ти не припускаєш, о приятелю, що та боротьба може скінчитися кріваво в кімнатах гаремліку і в салях селямліку і в улицях Стамбулу і ген поза ним у величезній державі падишаха... Нехай Аллах відверне кров від дому того!...“

— „Я припускаю, о приятелю, що та боротьба може скінчитися кріваво в кімнатах гаремліку в салях селямліку і в улицях Стамбулу і ген поза ним у величезній державі падишаха... Нехай Аллах відверне кров від дому того!...“ (стр. 154.)

Але Аллах не відвернув крови...

Повість „Роксоляна“ побіч знайомости теми, часу, обставин, глибокої етичної основи, є в своїй суті великим вкладом в католицьке (історичне) письменство. Це й головна заслуга автора, котрий побіч оригінальности теми зумів схопити головну суть розвалу держави, головну причину упадку. Та рівночасно з цим даючи оригінальне закінчення повісти, автор на шкоду будови її надто скоро обтяв розвій випадків. На мою думку це пошкодило самому творові, котрий в першій своїй частині обхоплював широко випадки, в другій же тільки поверховно спинювався над декотрими.

Л. Нигрицький

Джеймс Оливер Кервуд. **З тавром убийника. Роман. Львів 1929. В-во „Добра книжка“ 112 випуск. бібліотека „Слово“ квартальник ч. I. стр. 170. 8°.**

Вид-тво „Добра книжка“ обдарувало українську перекладну літературу одним наскрізь сучасним і рівночасно позитивним твором зах.-европейського письменства. Автор роману „З тавром убийника“ (титул в перекладі змінений як рівнож сам переклад в дечому скорочений) Джемс Кервуд, належить під цей час до найбільш люблених творів новітнього романтизму в стилю Джека Лондона, Рекс Біча й инших. Екзотика незглибимих сніжних тундр, довгих жахливих ночей, де блукають тільки вовки-сіромахи й невідомі блище нікому племена дукунів, де місяцями немає до кого проговорити слова— ось фон повістей Кервуда, повістей. я сказав би, кращих від повістей спокревненого з Кервудом другого подвижника новітнього романтизму—Лондона. Тут і там фон цей самий, і в Лондона і в Кервуда типи наскрізь позитивні, додатні, знаменито викінчені, у вічній дісгармонії з життям чи радше його обставинами та рівночасно з цим сильні по собі, словом: мужеські в правдивому розумінні цього слова!

Та є одна прикмета в Кервуда, прикмета, котрої немає зовсім в Лондона, що легко назначена в Рекс-Біча (напр. цього останнього „Дівчина з півночі“) могучо звенить в творах Кервуда, зєднуючи йому більшість читачок як читачів. Це ніжність, das ewig weibliche жінки. Палка любов мущини є повна посвяти себе, саможертви, повна трудів і невигод ради кохання. Це саме в жінки, але ще з маленьким причинком, чи радше з иншою основою, котра на мою думку, опавутинює любов двоє людей тихим зоряним щастям. Жінка в Лондона (візьмім напр. його „Маленька пані великого дому“) тип так сильний волею, що в дечому задихає мужескими прикметами. Жінка в Рекс Біча („Дівчина з півночі“ або „Самітна зоря“) в рівній мірі тип додатній, волевий, але вже схильний до сліз радости, що знову в Кервуда рівночасно зі згаданими прикметами в його жіночих типах творить повні принади чарівні образці щастя світу двох душ.

Переклад гарний, видання старанне. (В дечому може невідповідне читання анг. слів напр. сква замість сквов або навіть сквоу.)

Побажатиб тільки як найкращого успіху квартальникові „Слово“, що заповідає ще перекладати инших романтиків XX в. як Ферноля, Делля і т. п, письменників, які в своїх творах гартують волю до боротьби з незгодинами життя, вказуючи на вартість моралі та життєвого оптимізму.

Л. Нигрицький

Ярослав Боженський: **„Срібні тіни“** (про фільмове мистецтво) Львів 1929. „Для світла“ 8—12. 8⁰, стр. 116+4 світлини.

Це перший у нас твір про фільму. Вже самі заголовки поодиноких уступів цієї розвідки про фільмове мистецтво говорять самі про себе: „Сілюсти екрану“, „фотогенічність“, проблєма руху“, „фільмовий критик“, „фільмове мистецтво а релігія“ „педагогічні перспективи фільми“, „фільм в літературі“, „фільмове мистецтво й пацифістична ідея“ — все це разом з короткою історією розвою фільми в західньо-европейських державах та оглядом української фільми, дає прекрасний матеріял для праці майбутніх фільмових критиків.

„Срібні тіни“ це праця молодого автора — молодого журналіста, хочби навіть... по стилю! Автор в поодиноких уступах забувається чи то пак захоплюється своєю працею і тому може не ставиться до теми з ножиком оператора-академіка, не в окулярах професора. Може дехто й закине йому з цього приводу, шо це „за широка тема для його знання“, що „до цього треба студій“ словом, що „можна би було якби“ й т.д. Натомість яб сказав, що до фільми годі инакше а навіть не вільно инакше поставитися. Значилоби це тільки само, що від маленької розкішної дитини жадати знання наполєонських часів! А фільма це дитина! Можна говорити про майбутність її, вона може подобатися або ні, але коли хвалити її то лише щиро, зі захопленням!

Це й зробив автор, що у фільмі бачить поезію майбутности, для котрого „навіть найбільш палкі слова щирого ентузіязму для фільмового мистецтва, будуть безвартісними пустими фразами, що далеко, далеко відбігатимуть від дійсности“. (стр. 109) І цей скіц сучасної фільми побіч вартости так сказатиб інформаційної, має також вартість суттєву, бо дає можність зорієнтуватися в сьогодняшньому царстві „десятої музи“, розкриває тайни народин срібної казки а все це рівночасно є писане щиро й чуттєво. Цього рода книжка, одинока в нас, була конечно потрібною і її можна тільки витати. Може дехто з противників (а їх є так багато!) фільми, по читанню цеї книжки призадумається глибше над так важною ролею її під сучасний час, може усвідомить собі вартість срібної казки й романтичної ілюзії кіна!

Л. Нигрицький.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Варшава дня 1.6. 1929.

Високоповажаний Пане Редакторе!

В 5 числі поважаного журналу „Поступ“ уміщений лист до редакції п. сотника Олександра Тимченка а в цьому він слушно завважує, що в своїй статті „Бій під Крутами“, уміщеній в томуж журналі „Поступ“ ч. 2, не подав я імени командіра Студентського куріня сотника Тимченка, чим спричинився до цілого ряду дуже прикрих непорозумінь, кидаючих незаслужену тінь на його добре ім'я і військову честь.

По перше мушу на цьому місці справити свою помилку що до особи сотника Тимченка, який був не командіром Студентського куріня, як подано в статті, а начальником цілого відділу, котрий складався з Київської Військової Школи і Студентського куріня.

Імені згаданого сотника Тимченка не подав я, не з „легковажного маніпульовання історичними фактами“, а тому, що не знаю його. Але це ще не дає права обвинувачувати і ототожнювати в цьому людей, які носять однакове з ним прізвище.

Сотника Олександра Тимченка особисто знаю і на цьому місці висловлюю йому свій жаль за ті прикрі непорозуміння, які мимовільно спричинила моя стаття — „Бій під Крутами“.

Знаючи як багато людей з цім прізвищем є на Україні, не передбачав я, що хтось так легковажно кине незаслужену тінь на людину, яка тільки носить подібне прізвище.

З правдивою пошаною

Сотник Борис Монкевич

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ

Ремарка „На заході нічого нового“. (*Оцінка французького критика*). У французькій „Revue de Lectures“ находимо оцінку оспорюваного роману про війну Ремарка. Незнаний критик, старається поставитись до твору безпартійно. Він пише: „Отверто треба признати, що книжка вартісна. Автор змальовує війну, страдне життя німецького вояка з дійсно трагічною силою. В деяких картинах він колючий, оголомшуючий, пригноблюючий і жорстокий. Дрожить перед пристрастями й сповняє жахом перед війною. Але в книжці брак того світогляду й духа, що міститься й опромінює всі наші книжки з війни. Цей рух, що ублагороднював і ушляхотнював жертву наших вояків у найприкріших і найтяжших годинах.

Від початку до кінця віє від цього твору отупіння і гірке пригноблення. Вправді зафіксовує вона товариськість, що тісно обєднує воїнів. Але поза тим одним моментом нема нічого, що відсвіжувало атмосферу. Ми бачимо там відвагу, але тільки відвагу звіряти. Ні крихти більш взнеслої психольогії, зате міркування про реакції інстинкту. Крізь цілість пробивається втома розтоптаного покоління, яке для нічого не виявляє зрозуміння. З иншого знова боку стрічаємо чуть не на кожнім кроці найнищу змисловість з якимсь рідко подибуваним цинізмом. Нічого не промовчується і не скривається, ні це що торкається експериментів, ні навіть це, що брудне неморальне. На деяких сторінках чобіт не тільки переходить крізь гниль, але він ще й потапає в ньому. А це противне!

Се книга про яку говорилося, що кращої ми не завдячували ще дотепер війні. Не хочемо ніяким чином вменшувати або відмовляти їй літературної заслуги. Звертаємо тільки увагу на її великі хиби“.

Ще з 1921 року виходить журнал

П О С Т У П

Вістник літератури й життя

Як ілюстрований місячник в обємі 2 — 3 аркушів друку

Містить: багатий відділ красного письменства оригінального й перекладного—статті з ділянки письменства, політики, релігії, соціольогії й и. наук — бібліографію, місячну хроніку, літературні замітки й анекдоти.

Стоїть на становищі державницької ідеольогії, редагований у християнськім дусі.

Участь у „Поступі" на 1928 р. брали: Андрусяк Микола, Аненко Іван, Бараболяк Іван, Бать Олекса, Бохенський Ярослав, Вартовий Антін, о. Др. Т. Галущинський, Др. Гординський Ярослав, Гомзин Борис, Гладилович Іван Конст., Гнатишак Др. М.; Заїкин Вячеслав, Залозецький Др. Володимир, Зубик Роман, Кміт Юрій, Ковалів Др. П.. Копач Роман, Крипякевнч Др. Іван. Курдидик Анатоль, Курдидик Ярослав, Липинський Вячеслав, Лімниченко Василь, Лоський Др. Ігор, Лужницькнй Др Григорій, Меріям, Монкевич Борис, Монтрезор Адам, Мох Микола, Назарко Іриней, Назарук Др Осип, Нигрицький Л., Др. Домет Олянчин, Пасіка Микола, Петрійчук Орест., Саварин Денис, Др. Томашівський Евген, Фірак Михайло, Чесина Святополк, Др. К. Чехович, Шостаківський Петро та инші.

У 1929, році зайшли у техніці видавання „Поступу" деякі зміни. І так: замісць виходити що два місяці подвійною книжкою на 4—6 аркушів друку, „Поступ" виходить сього року що місяця (біля 20-го числа) в обємі 2—3 аркушів друку, Замісць грубого паперу друкується на кращім (але тоньшім) ілюстраційнім. Хоч через тонкість паперу здаватиметься число тоньшим, то таким воно в дійсності, що до змістовности не є; навпаки, через розширення колюмни складу кожне число дістає около 20.000 букв більше, тобто — рахуючи на обєм у змісті — 5 сторінок більше вмістимости (або річно 50—64 сторінки більше).—„Поступ" час від часу має теж в тексті ілюстрації.

В передплаті коштує „Поступ" річно 12 зол.; — піврічно 6 зол., поодиноке числт коштує і зол. 20 гр.

Для закордуну річно 1·50 доляра.

Гроші в краю просимо слати блянкетом Почтової Каси Ощадности в Кракові на імя „Константин Гладилович — Львів — ч. 408.908, а не иншими чеками.

Хто не зверне цього числа, того вважаємо за передплатника з усіми правами й обовязками передплатника.

Замовлення адресувати:

Адміністрація „ПОСТУПУ" — ЛЬВІВ, ул. Содова 4, Сикстуська 39а.

Просимо памятати: розвиток журналу — це скількість і точність його передплатників!

З печатні Щ. Беднарського в аренді „Кооперативи Графічного Промислу"
Львів, Ринок 9. Телєфон 76-14.

Видає і за редакцію відповідає Олександер Мох